

Cserhátszentiváni tanulmányok

Lektorálta
Dr. Káposzta József

Olvasószerkesztő
Dr. Kolta Dóra
Szűcs Magdolna Szonja

A kötet szerzői
Battay Máté, egyetemi hallgató
Chukeir Fatime, egyetemi hallgató
Dr. Farkas Tibor, egyetemi docens
Dr. Kassai Zsuzsanna, egyetemi adjunktus
Dr. Kenderfi Miklós, egyetemi docens
Esztári Ágnes, egyetemi hallgató
Földes Zsuzsanna, egyetemi hallgató
Gruber Anita, egyetemi hallgató
Hoffmann György, egyetemi hallgató
Hoós Dániel, egyetemi hallgató
Kámán Árpád Zsolt, egyetemi hallgató
Kápolnai Zsombor, egyetemi hallgató
Kovács Csaba József, egyetemi hallgató
Kútvölgyi Viktória, doktorandusz
Rigó Zsanett, egyetemi hallgató
Sztankó Szandra, egyetemi hallgató
Tóth Roland, egyetemi hallgató

A falukutató tábort és a kötet megjelenését támogatta

Élhető Cserhát Világa Kiemelkedően Közhasznú Alapítvány
Cserhátszentiván község önkormányzata
Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Cserhátszentiváni tanulmányok

Farkas Tibor
Kenderfi Miklós

Szent István Egyetemi Kiadó
Gödöllő, 2015

Szerkesztés © Farkas Tibor – Kenderfi Miklós, 2015

© Szerzők, 2015

ISBN 978-963-269-493-1

A borítón lévő fényképet Dr. Farkas Tibor készítette.

Tartalomjegyzék

Bevezető	7
A megközelíthetőség és a helyi gazdaság állapotának néhány jellemzője	9
A gazdálkodás lehetőségei	19
A szolgáltatásokhoz való hozzáférés vizsgálata	31
A szubjektív életminőség vizsgálata	39
A népesedési helyzet	49
Menni vagy maradni?	61
A továbbtanulási hajlandóság és tanulási motivációk vizsgálata	71
A cserhátszentiváni közös lét vagy közösség	81
A falu helyi társadalmának jellegzetességei	93
Cserhátszentiván gasztronómiája	113
Összefoglalás	125

Bevezető

Kenderfi Miklós, Farkas Tibor

A belső-cserhádi falvak és a Szent István Egyetem, illetve annak Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara közötti együttműködés már több éves múltra tekint vissza. Az együttműködés kialakításának az ötlete Dr. Kenderfi Miklósban fogalmazódott meg, s ezt az érintett települések (Bokor, Cserhátszentiván, Kutasó és Nógrádsipek) akkori polgármesterei (Engel Krisztina, Jozipovics György, Szepes Péter, Doman Ferenc) és a kar korábbi dékánja (Dr. Villányi László) is támogatták. Az informális egyeztetéseket követően 2010-ben hivatalosan is egy úgynevezett örökbefogadási megállapodást kötött négy és a Kar. Egyszerre azért négy településsel kezdődött az együttműködés, mert akkor közös körjegyzőséghez tartoztak.

Az együttműködés minden pontját még nem sikerült megvalósítani, de a felek közötti aktivitás több pályázat, terepgyakorlat, esemény kapcsán érzékelhetővé vált. A Kar munkatársai résztvevői lettek a különböző falunapoknak, Világtalálkozóknak, Traktormajálisnak, a falvak képviselői pedig különböző kari rendezvényeken jelentek meg. 2010-ben négy falura kiterjedő kutatást végeztek a Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet munkatársai és hallgatói. A kutatás mellett több esetben a tanulmányi kirándulások célpontja is volt a négy település.

Ennek az együttműködésnek az égisze alatt a Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, valamint a Társadalomtudományi és Tanárképző Intézet munkatársai és hallgatói falukutató táborban vettek részt Cserhátszentivánban. A tábor résztvevői Battay Máté, Buti Ágnes, Dr. Farkas Tibor, Dr. Kassai Zsuzsanna, Dr. Kenderfi Miklós, Farkas Orsolya, Hoffmann György, Kiss Ádám Gergő, Kútvölgyi Viktória, Máté-Tóth Anna, Molnár Gábor, Molnár Nikolett és Ormai Tímea voltak. A 2014. június utolsó hetében zajló kutatás során a hallgatók felkeresték a falu valamennyi háztartását, ahol kérdőívek és interjúk segítségével térképezték fel a település múltjának és jelenének néhány fontos részletét, és ezek alapján több fejlesztési javaslatot is megfogalmaztak.

A tábor végén a kutatás előzetes eredményeit már a Cserhátszentivániai VI. Világtalálkozóján bemutatták. A részletes elemzéseket, eredményeket, összefüggéseket a következő oldalakon található tanulmányok tartalmazzák.

A tanulmánykötet először a helyi gazdaság állapotával foglalkozik, elsősorban statisztikai adatokra támaszkodva mutatja be a fontosabb ágazatok és az infrastruktúra helyzetét. A következő fejezet már csak a mezőgazdasági tevékenységekre fókuszál. Képet kaphatunk a felszínborítottságról, illetve a növénytermesztésben és az

állattenyésztésben bekövetkezett változásokról. A harmadik fejezet a falu szolgáltatásokkal való ellátottságát és az azokhoz történő hozzáférést vizsgálja. Az ezt követő tanulmány az életminőség szubjektív oldalát elemzi. Ezek után Cserhátszentiván népesedésének néhány aspektusát, a népességmozgalom folyamatait, a népesség szerkezetét, megoszlását tekintjük át. A következőkben a falu a humán erőforrás helyzetével foglalkozunk. Ehhez szorosan kapcsolódik az ezt követő fejezet, amely a szentivániak továbbtanulási hajlandóságát és a tanulási motivációit vizsgálja. A falu helyi társadalmának sajátos, specifikus vonásait elemzi az utána következő tanulmány. Itt foglalkozunk a nemesi falu, a társadalmi tőke, az anómia és az értékek kérdésével is. Talán a legfogyaszthatóbb fejezetet hagytuk a kötet végére, hiszen az a helyi gasztronómia sajátosságait taglalja, sőt néhány receptet is ismertet.

Szeretnénk megköszönni Kovács Évának, a falu korábbi polgármesterének, a tábor megvalósításához nyújtott segítségét. Köszönetet mondunk a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának, Cserhátszentiván Község Önkormányzatának, az Élhető Cserhát Világa Kiemelkedően Közhasznú Alapítványnak a támogatásért, és természetesen azoknak szentiványi polgároknak, akik önzetlenül fogadtak bennünket és nyitott szívvel működtek közre kutatásunkban.

Az olvasóknak szellemiekben és lelkiekben való gazdagodást kívánnak:

a szerkesztők

A megközelíthetőség és a helyi gazdaság állapotának néhány jellemzője

Esztári Ágnes, Földes Zsuzsanna, Kámán Árpád, Kassai Zsuzsanna

Bevezetés

Cserhátszentiván Nógrád megye délkeleti részében található. A falu közigazgatásilag Nógrád megyéhez, azon belül a Pásztói járáshoz tartozik. A 105 /2015. (IV. 23) Korm. Rendelet¹ alapján társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett településnek számít, azaz hátrányos helyzetű. Az utóbbi évtizedekben jelentős társadalmi és gazdasági problémák alakultak ki a faluban, a legnagyobb nehézséget a munkahelyhiány és a társadalomszerkezet degradálódása okozza. A lakosság jelentős hányada alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, jellemző a magasabb végzettségű fiatalok elvándorlása, ebből adódóan a helyi társadalom előregedése egyre inkább érezteti a hatását a faluban. A fentiek következtében a falubeliek viszonylag gyenge fizetőképes kereslettel rendelkeznek, ami akadályozza helyi gazdaság felvirágzását.

Dolgozatunk célja, hogy betekintést nyújtsunk a közlekedési helyzet és a helyi gazdaság állapotába. Kutatásunk szekunder adatgyűjtéssel indult, ennek során elsősorban az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) alkalmazásaira és a KSH által üzemeltetett Területi Statisztikai Adatok Rendszere (T-STAR) adatbázisra támaszkodtunk. Emellett primer adatokat is gyűjtöttünk: megfigyelést végeztünk és interjúkat készítettünk a falubeliekkel. Először is a település rövid, általános bemutatása következik, majd a gazdasági szempontból releváns információkat ismertetjük.

A falu megközelíthetősége

A települést elkerülik az autópályák vagy a magasabb rendű főutak, a vasúti fővonalak. Legegyszerűbben Pásztó felől közelíthetjük meg a falut, ami 17 km-re található, Budapest 1óra 20, Salgótarján és Balassagyarmat egyaránt 40 perc alatt érhető el személygépkocsival. A településen háziorvosi ellátást igénybe lehet venni, a legközelebbi kórház Pásztón található. A bevásárlási lehetőségek is korlátozottak a helyiek számára, hiszen egy élelmiszerüzlet áll rendelkezésükre. A hivatalos ügyeik

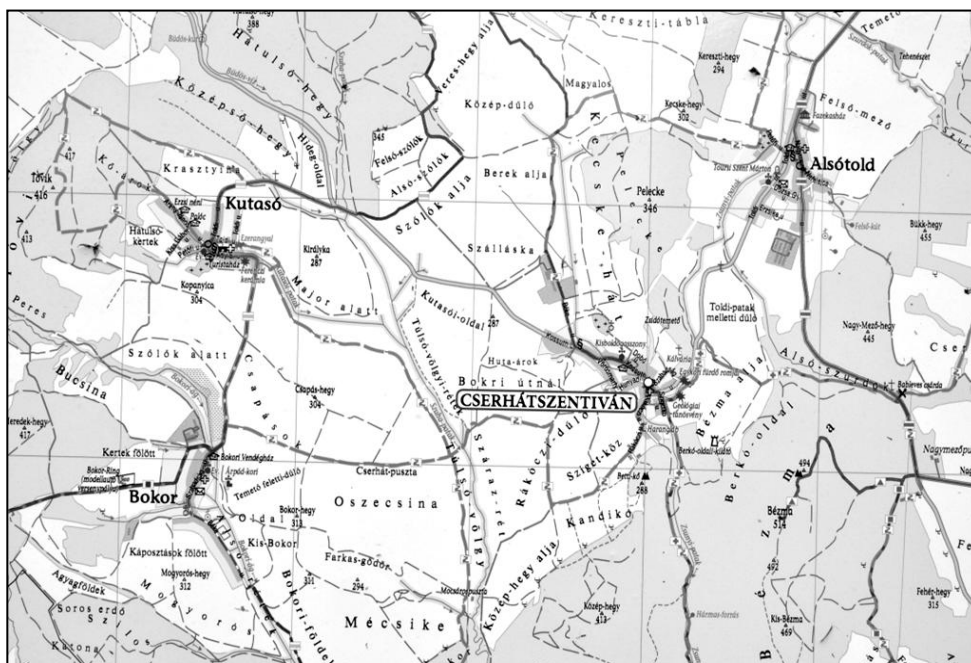
---

¹ 105/2015. (IV. 23.) Korm. Rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről. Forrás:

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500105.KOR

többségét is a járási székhelyen tudják intézni a falubeliek. (A falu elérhetőségéről és a szolgáltatásokkal való ellátottságáról a kötet egy későbbi fejezetében részletesebben lesz szó.)

1. ábra: Cserhátszentiván elhelyezkedése a Cserhát Natúrparkban

Forrás: Cserhát Natúrpark információs táblája

Ennek tükrében fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogyan lehet a két település között tömegközlekedéssel utazni. A faluban látott és az interneten is elérhető Volán menetrend alapján a reggeli órákban négy járat indul Pásztóra, míg napközben csupán kettő. Az utolsó busz a nap folyamán 15 órakor indul (lásd következő táblázat).

1. táblázat: Az autóbusz-menetrend

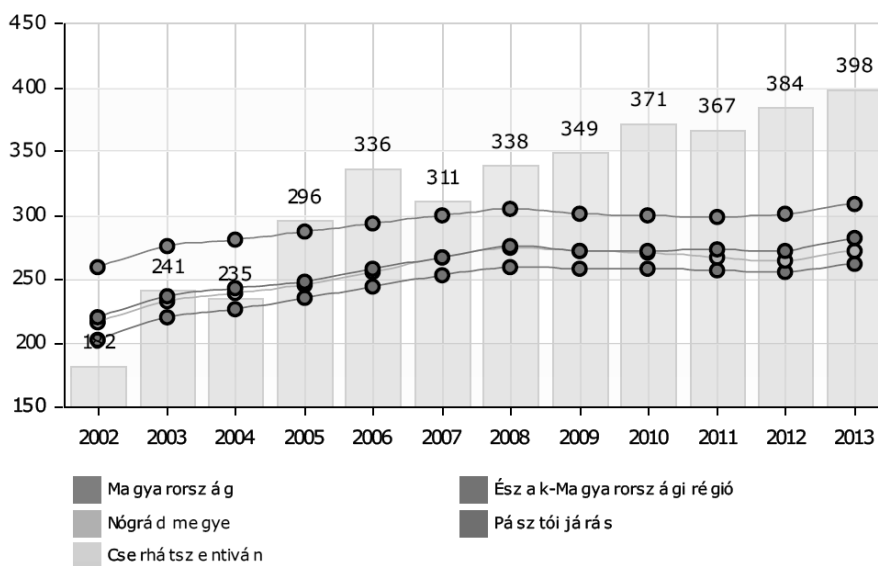
Cserhátszentiván - Pásztó				
Indul	Érkezik	Idő	Távolság	Közlekedik
4:36	5:19	0:43	15,3 Km	munkanap
5:26	6:24	0:58	22,9 Km	munkanap
6:41	7:39	0:58	22,9 Km	minden nap
6:55	7:29	0:34	12,1 Km	munkanap
12:21	13:04	0:43	15,3 Km	munkanap
15:04	15:39	0:35	19,3 Km	munkanap

Pásztó – Cserhátszentiván				
Indul	Érkezik	Idő	Távolság	Közlekedik
6:01	6:36	0:35	19.6 Km	munkaszüneti napok kivételével naponta
10:56	11:54	0:58	22.9 Km	munkanap
14:41	15:19	0:38	14.1 Km	munkanap
15:31	16:29	0:58	22.9 Km	munkanap
16:46	17:14	0:28	15.3 Km	munkanap
19:16	20:14	0:58	22.9 Km	munkanap

Forrás: http://ujmenetrend.cdata.hu/uj_menetrend/volan/talalatok.php

Pásztó irányából fordított a helyzet: a délutáni órákban van több lehetőség az autóbusszal történő utazásra. Ennek hátterében az állhat, hogy a falubeliek közül többen is a városban vállalnak munkát. Cserhátszentiván a vasúti közlekedésből kimarad, csupán Pásztótól vezetnek vasúti sínek Salgótarján, valamint Hatvan irányába. Éppen ezért fontosnak tartottuk a személygépkocsik számának az alakulását is megvizsgálni.

2. ábra: Az ezer lakosra jutó személygépkocsik száma 2002-2013 között, (db)

Forrás: TeIR/Helyzet-Tér-Kép alkalmazás alapján, 2015

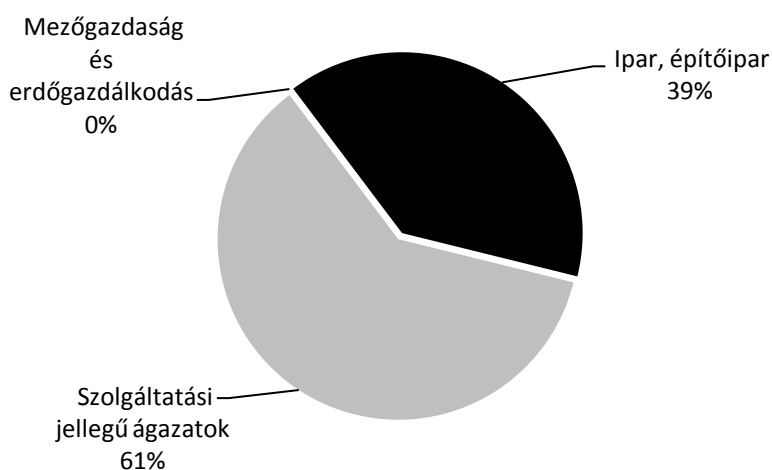
A fenti ábra alapján megállapítható, hogy az utóbbi évtizedben jelentős mértékben nőtt az ezer főre jutó személygépkocsik száma. Ez feltehetően a kedvezőtlen tömegközlekedési lehetőségek miatt alakult így. Emiatt ma már jóval meghaladja a járási, a megyei, a regionális és az országos átlagértékeket is az ezer főre jutó személygépkocsik száma Cserhátszentivánban. Ugyan egy aprófaluban nehezen

értelmezhetőek az ezer főre vetített értékek, mégis megállapítható, hogy a településen átlagosan, hosszabb időtávon is több személyautó található.

A népesség gazdasági aktivitása

Cserhátszentivánban a foglalkoztatottak szektoronkénti megoszlása hasonlít az országos helyzethez a tekintetben, hogy a szolgáltató szektor dominál. Az ipari dolgozók relatíve magas aránya talán utal a megyeszékhely, Salgótarján ipari karakterére, amelyik főként a rendszerváltozás előtt volt országosan is jelentős.

3. ábra: A cserhátszentiváni foglalkoztatottak szektorok szerinti megoszlása 2011

Forrás: KSH, Népszámlálás, 2011

2. táblázat: A község lakosságának gazdasági aktivitás szerinti megoszlása, 2011

Megnevezés	fő	%
Foglalkoztatottak	46	33%
Eltartottak	23	16%
Inaktív keresők	55	39%
Munkanélküliek	16	11%

Forrás: KSH, Népszámlálás, 2011

A foglalkoztatottak aránya mindössze 33 százalék volt 2011-ben. Érdekes, hogy az alacsony foglalkoztatás nem párosul (Nógrád megyében legalább is) kiemelkedően

magas munkanélküliségi rátával. Ez elsősorban az inaktív keresők (főként a nyugdíjasok) magas számának köszönhető.

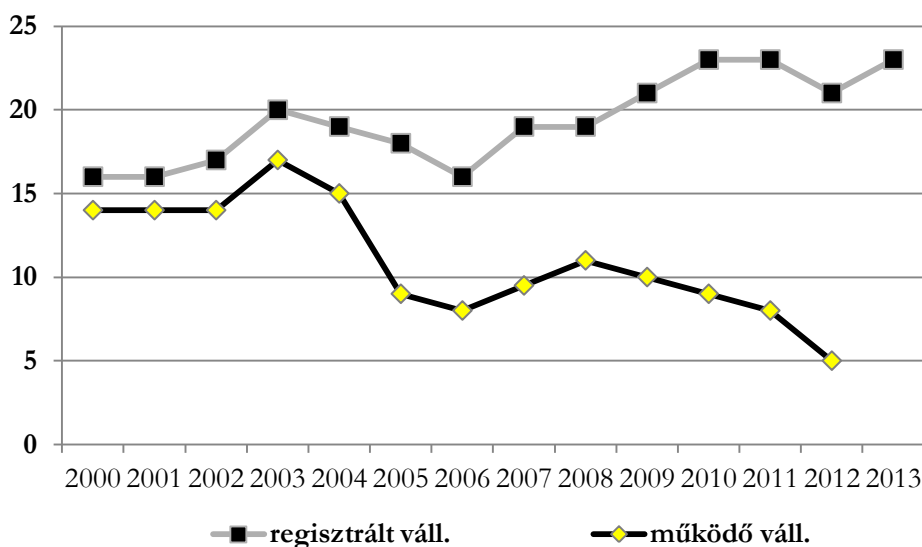
Vizsgáltuk a jövedelemegyenlőséget is a településen. A magas és alacsony jövedelműek aránya az 5 millió Ft feletti adósávon adózók számát veti össze száz, 1 millió Ft alatti adósávon adózóéval. A faluban körülbelül egy tucat ember rendelkezik viszonylag magas jövedelemmel. A mutató alakulása Cserhátszentivánban megegyezik az országos trend alakulásával. A megyei, regionális és járási adatokhoz viszonyítva ugyanakkor magasabb, kedvezőbb értékeket láthatunk.

A gazdasági szervezetek jellemzői

A következőkben a helyi gazdasági szervezetek legfontosabb jellemzőit ismertetjük. A regisztrált gazdasági vállalkozások számát vizsgálva kiderült, hogy a vártakkal ellentétben, Cserhátszentivánban magasabb az ezer főre jutó gazdasági szervezetek száma, mint az egész Észak-Magyarországi régióban, Nógrád megyében vagy a Pásztói járásban. Cserhátszentivánban 23 vállalkozás volt bejegyezve 2013-ban (lásd következő ábra). Sajnos a látogatásunk alkalmával ez nem látszott, mindössze egy boltot találtunk nyitva, és a meginterjúvolt alanyok sem számoltak be egyéb vállalkozásokról.

Ottjártunkkor azt tapasztaltuk, hogy igen alacsony a vállalkozói szellem a községben. Az alábbi ábra is ezt támasztja alá, hiszen a regisztrált vállalkozások száma ugyan nőtt 2000 óta, ám a működő vállalkozások száma jelentősen csökkent Cserhátszentivánban.

4. ábra: Regisztrált és működő vállalkozások száma 2000-2013 között (db)

Forrás: KSH-TSTAR 2000-2013, 2015

2012-ben már csak 5 működő vállalkozás volt a településen, amiből kettő egyéni vállalkozás, három pedig korlátolt felelősségű társaság. Két vállalkozás a primer, kettő a szekunder és egy a terciér szektorban tevékenykedik. Valamennyi vállalkozás kevesebb, mint 10 főt foglalkoztat (KSH-TSTAR). Ebből adódóan az aktív népességben belül alacsony a helyben foglalkoztatottak aránya. Ennek ellenére az interjúkból az derült ki, hogy az ott lakók rendíthetetlenül bíznak abban, hogy ez még javulni fog a jövőben. Elsősorban a turizmus fellendülésében reménykednek a falubeliek.

A turizmus jellemzői

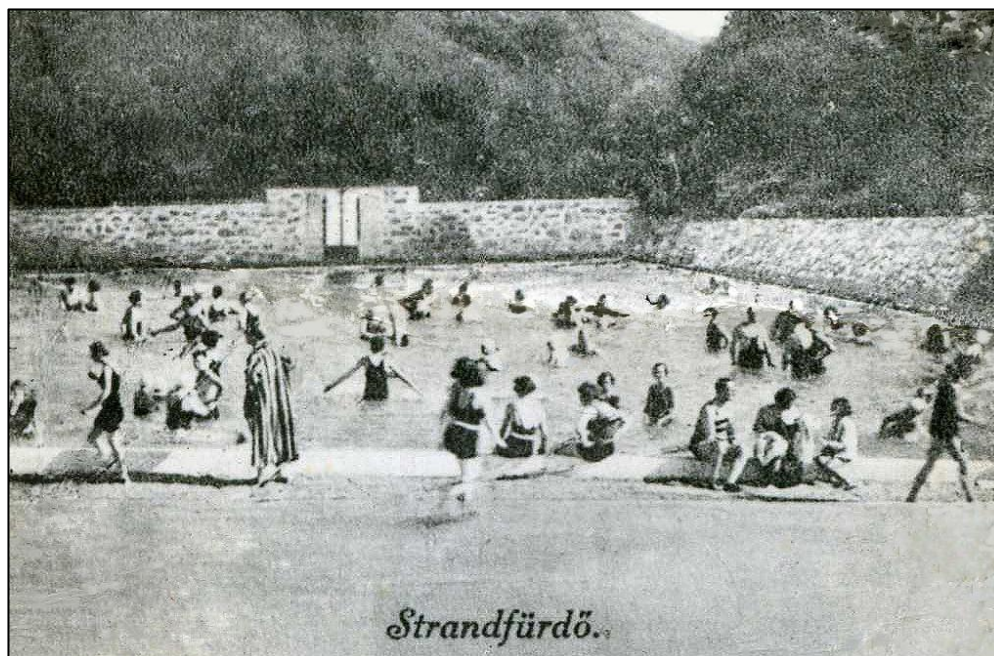
Cserhátszentivánnak jelentős volt a vendégforgalma a két világháború közötti időszakban. A faluban működött posta, telefon, vendégszobákban tudták fogadni az üdülőket és működött a 70x18 méteres 24 fokos hőmérsékletű, kissé kénes és naponta kétszer kicserélődő vizű, 2 méter vízmélységű strand, napozóval, büfével, de volt vendéglő, fagyfalozó, lőtér, tekepálya, és a völgyben cserkésztábor is üzemelt. Jelenleg azonban Cserhátszentiván nem tekinthető turisztikai központnak. A falu üdülő-jellege május és október között erősödik a leginkább, télen viszont szinte megközelíthetetlen.

Cserhátszentiván legnagyobb turisztikai értéke a festői környezet és a páratlanul tiszta levegő. Természeti értékei közül kiemelkednek a Bézma (514) andezittömbvonulatai, amelyek a vulkáni szórás emlékét őrzik. Ilyenek a Hármass-forrás feletti

kövek, illetve a falu feletti oldalban található Bak-kő. Cserhátszentiván környékén nagyon sok forrás található. Említést érdemel a Pelecke (342 m) andezitjének peremtörésénél a patak mellett feltörő langyos vizű forrás, valamint a 18 C°-os, vastartalmú Hármás-forrás vize. A környéken nagyon sok védett növény- és állatfaj található. Az erdőkben fészkelő ragadozó madarak közül az idősebb tölgyesek háborítatlan részein évről-évre fészkel egy fokozottan védett békászó sas pár. Egy mesterségesen kihelyezett fészekben költött a Keleti-Cserhát első, szintén védett kerecsensólyom párja. A tanösvény, a közelben található kilátó, a Kálvária-domb, valamint a környék gyönyörű turistaútvonalai kellemes időtöltést, igazi kikapcsolódást jelenthetnek az idelátogatóknak.

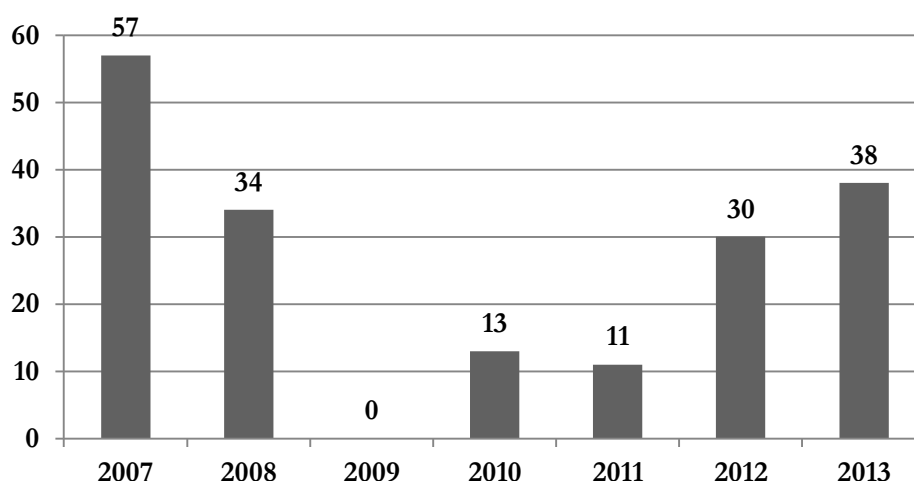
A temetőben áll a környék legrégebbi, 1067-ben épült templomának romos tornya. A középkori templom zárókövéről egy jóval későbbi forrás, a Historia Domus (1796) tesz említést. A temetőben, a régi templomtorony mellett áll a szintén országos műemlékvédelem alatt álló népi feszület, amelyet Gyurcsányi János állíttatott 1810-ben. Említésre méltó a helyi védelem alatt álló evangélikus imaház és fa harangláb, valamint a használaton kívüli zsidó temető (<http://www.cserhatnaturpark.hu/Falvak.html>).

5. ábra: A helyi strand korabeli képeslapon

Forrás: Bényey Zsolt archívuma

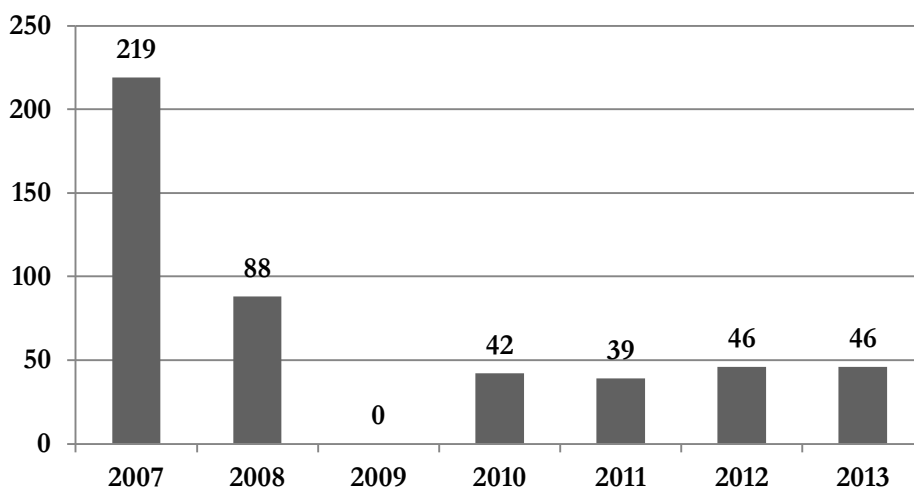
6. ábra: Vendégforgalom 2007-2013 között (fő)

Forrás: TeIR/IVS tervezését támogató alkalmazás, 2015

Az összes (kereskedelmi és magán) szálláshely férőhelyeinek száma 2008-ban még 20 db volt, 2009-ben viszont már csak 8 db, és azóta stagnál. A vendégforgalom és a vendégéjszakák száma ugyan nőtt az elmúlt néhány évben, de messze elmarad a 2007-es értékektől.

7. ábra: Vendégéjszakák száma 2007-2013 között (db)

Forrás: TeIR/IVS tervezését támogató alkalmazás, 2015

A fenti statisztikákban megjelenő turisták mellett sokan vettek házat a faluban, és főleg a hétvégeket töltik itt. Ők az ún. gyüttmentek, akik legfeljebb szezonálisan vannak jelen a településen, ám így is hozzájárulhatnak a helyi gazdaság fejlődéséhez.

A községben mindössze egy vendéglátóhely és egy élelmiszerbolt található. A turisták számára meglehetősen kevés szolgáltatást és programot képes biztosítani a falu. Interjúalanyaink szerint vannak olyan épületek a faluban, ahol újra lehetne nyitni a presszót vagy egy cukrászdát. A vendéglátáshoz kapcsolódó szolgáltatások révén a túrázók és a környéken járók egy kis időt eltölthetnének a faluban a Hármás-forrás vagy a kilátó megtekintése után. A vendéglátáshoz kapcsolódó szolgáltatások új munkahelyeket teremthetnének helyben.

Mi viszont inkább Beluszky Pál véleményét osztjuk ebben a kérdésben. A 35 évvel ezelőtt forgatott „Másfél millió lépés Magyarországon” című dokumentumfilm egyik részében Beluszky Pál beszélt arról, hogy azok a kistelepülések kapnak üdülő-településként támogatásokat, ahol gyakorlatilag már az összes alapfunkció is eltűnt. Kifejtette, ha ezeket a támogatásokat korábban kapták volna meg, akkor valószínűleg nem veszítették volna el az alapfunkciókat. Szerintünk Cserhátszentivánban jelenleg hasonló a helyzet, ahol az alapvető szolgáltatások sem működnek, ott egyelőre a turizmus fejlesztése sem lehet csodaszer.

A turisztikai fejlesztések további gátja lehet a helyi közösség megosztottsága is. Aktív közösségi részvétel, a közösség bevonása nélkül, kellő tervezés és erőforrások hiányában egyelőre nem jelent reális foglalkoztatási lehetőséget a turizmus a falubeliek számára. Ennek ellenére a jövőben ez lehet a település egyik kitörési pontja: a közösségi részvétellel megvalósuló, falusi és zöld turizmus.

8. ábra: A Cserhátszentiván vége tábla

Dr. Farkas Tibor felvétele, 2015

Összegzés

Cserhátszentivántól a falu mérete és lakónépessége miatt nem vártunk jelentős gazdasági aktivitást, és a kutatásunk során az előfeltételezésünk beigazolódott. A településen kevés a munkalehetőség, így nagyarányú elvándorlás jellemzi. Aki pedig itt marad, annak ingáznia kell. A gyenge tömegközlekedés lehet az oka annak, hogy a megyei átlaghoz képest igen magas a személygépkocsik száma.

A településen a regisztrált vállalkozások száma a megyei átlaghoz képest igen magas, azonban, ha nem a relatív, hanem az abszolút értékét vizsgáljuk, akkor láthatjuk, hogy mindössze 23 db regisztrált vállalkozás van a településen, amelyek közül viszont csak 5 db működik ténylegesen.

Cserhátszentiván turisztikai teljesítménye olyan gyenge, hogy gyakorlatilag alig lehet mérni. A helyi lakosok mégis ebben látják a kiutat, mert egyrészt még él bennük a régi idők emléke, amikor a településen strand működött és nagyszámú turista kereste fel a települést. A nem messze található Hollókő példája azonban többféle szempontból sem járható. Egyrészt Cserhátszentiván nem rendelkezik országos vagy akár nemzetközi hírű látnivalókkal, másrészt pedig a hollókőihez hasonló, idényjellegű tömegturizmusnak sok káros társadalmi, de akár gazdasági mellékhatása is van.

Felhasznált irodalom

105/2015. (IV. 23.) Korm. Rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500105.KOR

Cserháti Natúrpark honlapja: <http://www.cserhatnaturpark.hu/Falvak.html>

KSH – TSTAR 2000-2013 közötti adatbázisa

TeIR/Helyzet-Tér-Kép alkalmazás

TeIR/IVS tervezését támogató alkalmazás

Volán menetrend: http://ujmenetrend.cdata.hu/uj_menetrend/volan/talalatok.php

A gazdálkodás lehetőségei

Hoffmann György – Battay Máté

Bevezetés

A jövő prognosztizálásához elengedhetetlen a múlt és a jelen pontos ismerete. A tanulmányunkban pontosan erre teszünk kísérletet, a múlt és a jelen helyzet ismertetése és elemzése alapján próbáljuk meg vizsgálni a cserhátszentiváni mezőgazdaság jövőjében rejlő lehetőségeket.

A hagyományos gazdálkodás Cserhátszentivánban

Cserhátszentiván agrártörténetével kapcsolatban nagyon kevés forrás lelhető fel, ezért a cikk megírásához elsősorban a megyei levéltár, a Központi Statisztikai Hivatal adatait és a falukutató táborban készült interjút használtuk fel.

9. ábra: Falukép a két templommal korabeli képeslapon

Forrás: Bényey Zsolt archívuma

Szentivány, a mai nevén Cserhátszentiván a török hódoltság megszűnése után is az agráriumból élő település volt. A faluhoz tartozó földek alacsony termőértéke miatt az állattenyésztés volt a meghatározó ágazat. A környéken jellemző savanyú talajokon általában vörös herét és egyéb csekély igényű takarmánynövényeket termesztett a falu lakossága. A szerény termés minden részét hasznosították, így volt gazdaságosan folytatható a mezőgazdasági tevékenység. A megtermelt gabonamennyiség elegendő volt az önellátáshoz, a saját gazdaságban előállított búzából lisztet őröltettek, amivel fedezték a család szükségleteit.

Az egész család részt vett a munkamegosztásban, mindenki az életkori sajátosságainak megfelelően. A kisgyermek a libalegeltetéssel kezdve folyamatosan belenőttek az agrártevékenységbe, a haszonállatok és az igavonó állatok legeltetése is a fiatalabbak, kamaszok feladata volt.

10. ábra: Cserhátszentiváni iskolások a 60-as években

Forrás: A Turcsányi család archívuma

A háziasszonyoknak a gyermekekhez hasonlóan szintén megvolt a maguk feladatköre, legfontosabb feladatuk a háztartás vezetése volt. Ebbe beletartozott természetesen a gyermekek nevelése és gyógyítása, a család élelmiszerrel való ellátása, ami komoly előrelátást igényelt a gyakorlatilag teljes önellátásra berendezkedett parasztsaládokban. A termelési ciklusokat jól ismerő és átlátó asszonyok szemezték a szükséges mennyiségű vetőmagot, gondozták és gyógyították az állatokat, oltották a gyümölcsfákat.

A férfiak jellemzően rendelkeztek valamilyen ipari képesítéssel is mezőgazdasági ismereteik mellett, ami lehetővé tette, hogy a mezőgazdasági munka kevésbé igénybevevő időszakában gyakorolhassák mesterségüket. A faluban élő számos kőműves, asztalos, ács minden szükséges feladatot ellátott, ami előadódhatott a falu életében. Az építkezések mellett a legfontosabb iparcikkeket is előállították a faluban élő iparosok.

A falu lakossága minden olyan ismerettel rendelkezett, amelyre a megélhetéshez szükség volt. Élelmiszerszükségletüket a növénytermesztéssel, állattenyésztéssel fedezték, s a nők áldozatos munkájának köszönhetően a háztartás önellátó volt. A nehéz fizikai munkákat a férfiak végezték, akik a pénzben kifejezhető jövedelmet is biztosították ipari munkákkal kapcsolatos ismereteik kamatoztatásával.

A harmonikus gazdasági működés mellett a faluban élők élénk kulturális és társadalmi életet is éltek. A település lakói a népművészet különböző ágaiban jeleskedtek. A férfiak általában zenéltek és meséket mondtak, az asszonyok és lányok pedig hímeztek, fontak, szőttek. Kijelenthetjük tehát, hogy a szentivániak a megélhetésükön kívül a kulturális életüket is megteremtették saját maguk számára.

A falu társadalmi életet is élt. A falu népe alkalmas és hiteles vezetőt választott magának, aki együttműködött a helyben élő értelmiséggel is: az oktatás, az egyház és a közigazgatás mind képviseltette magát az iskolaigazgató, a plébános és a körjegyzőséget vezető jegyző személyében, akik mind segítették a település irányítását, hatékony működését – és feladatuk teljesítése mellett tanácsokkal, információkkal is ellátták az embereket.

Az emberek önmaguktól is érdeklődtek a falu sorsa iránt, vásárokon és nagyobb egyházi ünnepeken összejártak, ahol megvitták az aktualításokat, a település jövőjét és a közösség fontosabb eseményeit. A fiatalok házasságai révén pedig új emberek, és velük új gondolkodásmód érkezett a faluba.

Cserhátszentiván a második világháborút megelőzően élte fénykorát, népessége megközelítette a 700 főt, strandfürdője révén turisztikai célpont is volt. Ennek az idilli állapotnak vetett véget a második világháború. Az általános mozgósítás idején a családfők és levente korú fiatal férfiak besorozásával megroppant a falu társadalma. A háborúban sokan odavesztek vagy fogságba estek, hazatérésüket követően sem voltak munkára alkalmas állapotban, az elszennvedett betegségek hatására.

A kommunista hatalomátvétel újabb csapást jelentett a falu életében. A Rákosi-rendszer az agráriumból élőket ellenségnek kiáltotta ki, mivel a parasztságban volt meg az a tartalék, ami anyagiakban is kifejezhető volt – tehát el lehetett venni, – másrészt a gondolkodó, határozott értékrenddel rendelkező parasztság nem felelt meg az új rezsim elvárásainak.

A folyamatos beszolgáltatások és a szövetkezetesítés Cserhátszentivánt sem kímélte, a falun élőkől korántsem idegen együttműködés vagy eszközmegosztás kommunista módszerei többekben is ellenállást váltottak ki. A hatalom válasza a falujárók intézményében érkezett. A kommunista hatalom falusi képviselői általában alacsony státuszú, sikertelen emberek – akik félrecsúszott egzisztenciájuk miatt, bosszúból legitim támogatással pusztították a falu közösségét. A második világháború előtti munkaalapú falusi társadalom számkivetettjei a párt támogatásával vették rá az embereket fenyegetéssel, bántalmazással a szövetkezetbe való belépésre. Azokat, akik még a fenyegetésnek sem engedtek, internáló táborokba vitték.

11. ábra: Cserhátszentiván a második világháború előtti képeslapon

Forrás: <http://postcards.hungaricana.hu/hu/198997/>

A lakosság felismerte, hogy nincs értelme felesleges áldozatokat hozni, és beálltak a termelőszövetkezetbe. 1958-ban megalakult a cserhátszentiváni Kossuth Mezőgazdasági Termelőszövetkezet. 1975-ben alsótoldi székhellyel egyesültek a környék mezőgazdasági szövetkezetei Cserhátvidéke MGTSZ néven, amelynek tevékenysége 2001-ben ért véget.

A szocialista rendszer fennállásának 40 évében a gazdálkodáshoz szükséges ismeretekkel rendelkező emberek többségükben elhunytak, ezért a családtagjaik által visszaszerzett földek szakértelem híján idegen kezekbe vándoroltak. A településhez tartozó 420 hektár mezőgazdasági termőterületen jelenleg csak egy cserhátszentiváni

származású gazda tevékenykedik, a többi területet három nem helyi kötődésű gazdálkodó műveli.

Kutatási eredmények

A Cserhátszentiván agráriumával kapcsolatos kutatásunk során megvizsgáltuk és elemeztük a településről fellelhető mezőgazdasági statisztikákat, illetve a falukutatás során kitöltött kérdőívek adatait. A kutatásunkhoz felhasználható szakirodalmi műről nincs tudomásunk, statisztikai adatok viszont kellő mennyiségben rendelkezésünkre álltak.

Talajtani adottságok

Cserhátszentiván agráradottságainak megismeréséhez elengedhetetlen a településhez tartozó földterületek elemzése különböző talajtani szempontok figyelembevételével. A település felszínborítottságának elemzéséhez az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerben is megtalálható Corine Landcover adatbázist használtuk. A térképek és adatbázisok segítségével bemutatható a település kül- és belterületének felszíni borítottsága. A térképekhez tartozó nomenklátúra meglehetősen sokrétű, az egyszerű értelmezhetőség és a vizsgálat relevanciája miatt mi a standard 3. szintet vettük alapul az elemzésben.

3. táblázat: Cserhátszentiván felszínborítottsága

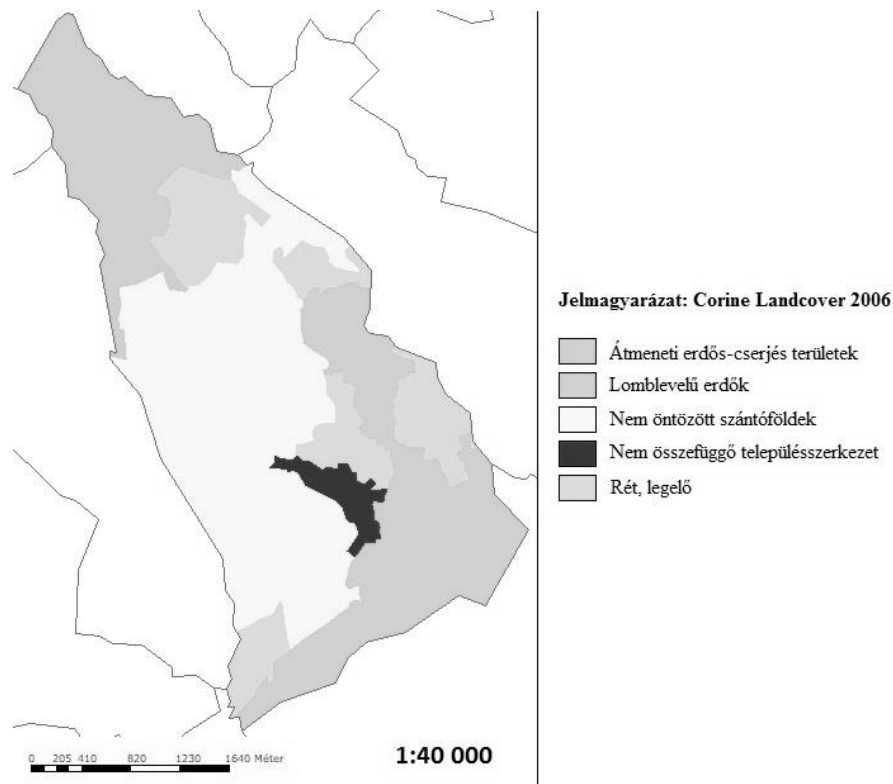
Kategóriák	Terület mérete (ha)	Terület aránya (%)
Átmeneti erdős-cserjés területek	61,0	5,7
Lomblevelű erdők	381,7	35,8
Nem öntözött szántóföldek	419,3	39,3
Nem összefüggő településszerkezet	26,9	2,5
Rét legelő	177,2	16,6
Összesen	1066,0	100,0

Forrás: TeIR alapján saját szerkesztés

A település területén öt eltérő felszínborítottság-típus figyelhető meg. Cserhátszentiván területének legnagyobb részét a nem öntözött szántóföldek alkotják, a második legnagyobb részt lomblevelű erdők teszik ki, harmadik helyen a rét, legelő kategória található. A felszínborítottság területméretre vonatkozó adatait a következő táblázat részletezi.

12. ábra: Cserhátszentiván felszínborítottsága

Forrás: TeIR alapján saját szerkesztés

A szakirodalmi és statisztikai kutatás következő lépésében megvizsgáltuk a település talajtani adottságait, amelyre két jelzőt alkalmaztunk: földtani felépítés és aranykorona-érték. „A megye talajszerkezetének összetétele a mezőgazdasági művelés szempontjából nem túl kedvező. Leggyakoribbak az agyagbemosódásos barna erdőtalajok, melyek főleg a Cserhátra, Börzsönyre és a Mátra vidékre jellemzőek. Jelentős emellett a barnaföldek kiterjedése is, amelyek ezen tájegységek lejtőit foglalják el általában, de az Észak-magyarországi medencék területét, így a Nógrádi-medence, Medves-vidék és Zagyva-völgy térségeiben is megtalálhatóak. A réti- és öntés jellegű talajok a folyók, patakok mentén, völgytalpakon fordulnak elő (Ipoly, Zagyva, Galga és

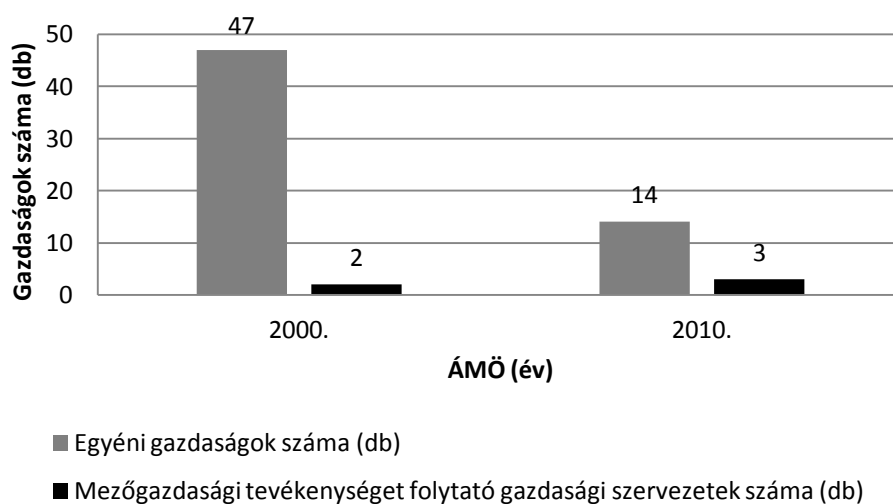
egyéb vízfolyások). A Cserhát és a Mátra tájegységekben jellemzőek az erózió által pusztított köves és földes kopárok.” (Nógrád megye területfejlesztési koncepciója 2014-2020.)

Cserhátszentivánt a Központi Cserhát kistáj foglalja magában, és a megyei fejlesztési koncepció helyzetfeltárása alapján a terület mezőgazdasági adottságai nem kedvezőek. Alátámasztja ezt a megállapítást, hogy a település mezőgazdasági művelésre alkalmas szántóterületeinek átlagos aranykorona értéke 9,2. (Magyarország szántóterületeinek átlagos aranykorona értéke 19, Nógrád megyében ez az érték 15,2 AK.)

A mezőgazdaság szerkezete

Kutatásunk következő szakaszában Cserhátszentiván mezőgazdasági szerkezetét mutatjuk be a településről készült mezőgazdasági statisztikák alapján. A kutatáshoz szükséges adatokat a Központi Statisztikai Hivatal 2000. és 2010. évi Általános Mezőgazdasági Összeírásából merítettük. Az ÁMÖ gazdaságszerkezetre vonatkozó adatait vizsgálva kirajzolódik, hogy az egyéni gazdaságok száma tíz év alatt drasztikusan lecsökkent, viszont a mezőgazdasági szervezetek száma eggyel nőtt.

13. ábra: A cserhátszentiváni gazdaságok számának alakulása

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

Az egyéni gazdaságok számának csökkenése több folyamattal magyarázható. A mezőgazdasággal foglalkozó fejezet történeti áttekintésében már megemlítettük, hogy a kárpótlást követő időszakban szakértelem és tőke híján sokan eladták vagy

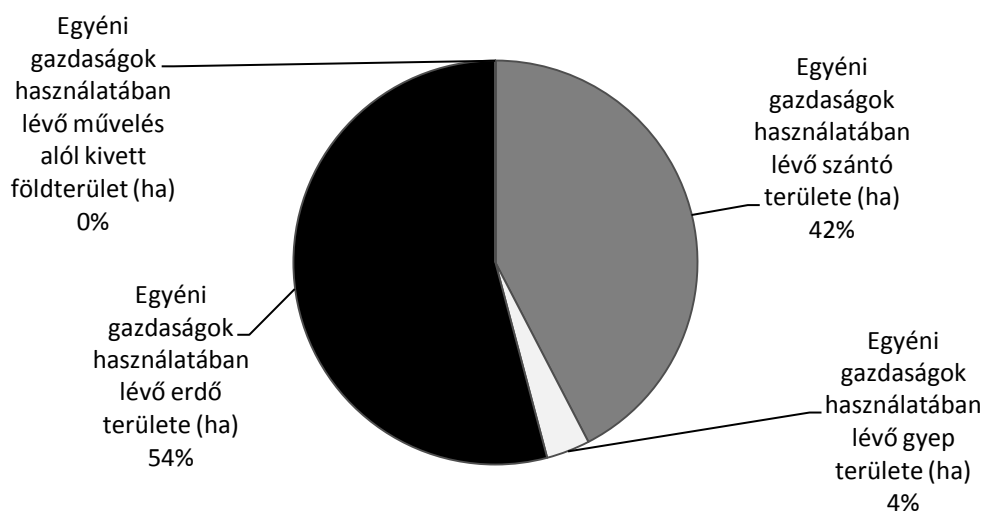
elajándékozták földjeiket. A termőföldek minősége miatt nem érhetőek el olyan termésátlagok, amelyek kis területméretről egy család számára állandó, biztos bevételforrást nyújtanának.

A cserhátszentiváni termőföldekre vonatkozó második vizsgálatunkkal az egyéni gazdaságok területhasznosítási módjának változásait szemléltetjük. Az összehasonlításban ismét a 2000. évi és a 2010. évi ÁMÖ adataira támaszkodtunk. Az egyéni gazdálkodók számának tíz év alatt bekövetkezett csökkenése ellenére a szántóföldi területhasznosítás értéke növekedést mutat. A legérdekesebb folyamatnak azonban az erdőterületek teljes eltűnése tűnik, amelynek a magyarázatát egyelőre nem ismerjük.

A mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágakban kevés vállalkozást találunk Cserhátszentivánban. A falut körülvevő településeken mindenhol magasabbak az értékek. 2008-ban a vizsgált községben 4, 2009-ben 6, végül 2010-ben 7 vállalkozás volt bejelentve a vizsgált nemzetgazdasági ágakban. 2011 és 2013 között a regisztrált vállalkozások száma a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágakban szinte minden környező településen növekedett. Cserhátszentivánban 2013-ban 9 db ilyen vállalkozást könyveltek el, azonban a 2011-es és 2012-es évben számuk mindössze 6 db volt.

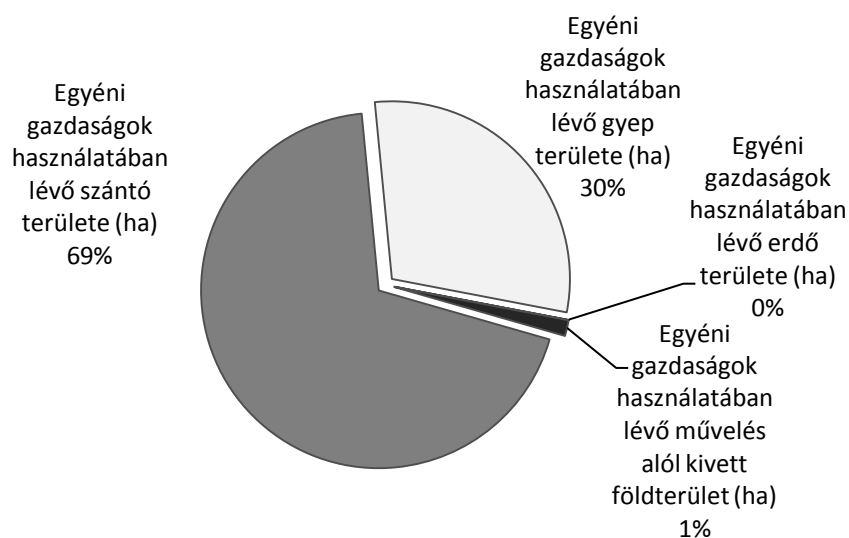
Úgy gondoltuk, fontos megvizsgálni az egyéni gazdaságok számának alakulását. Az erre vonatkozó adatokat a KSH adatbázisából használtuk fel. 2000-ben 47, míg 2010-ben már csak 14 egyéni gazdaságot tartottak nyilván.

14. ábra: Cserhátszentiván termőterületeinek hasznosítási módja (2000)

Forrás: KSH ÁMÖ, saját szerkesztés

15. ábra: Cserhátszentiván termőterületeinek hasznosítási módja 2010

Forrás: KSH ÁMÖ saját szerkesztés

Állattartás

Cserhátszentiván mezőgazdasági helyzetének feltárásához elengedhetetlen az állattartás helyzetének megismerése. Az állatlétszámok kimutatásához kiválóan alkalmas az ÁMÖ ide vonatkozó adatsora.

4. táblázat: Cserhátszentiván állattállománya

	2000	2010
Egyéni gazdaságok sertésállománya (db)	108	24
Egyéni gazdaságok anyakoca-állománya (db)	5	n.a.
Egyéni gazdaságok juhállománya (db)	6	15
Egyéni gazdaságok lóállománya (db)	n.a.	2
Egyéni gazdaságok tyúkállománya (gyöngyös nélkül) (db)	268	251
Egyéni gazdaságok kacsállománya (db)	21	40
Egyéni gazdaságok méhcsaládjainak száma (db)	n.a.	25
Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek szarvasmarha-állománya (db)	n.a.	157
Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek tehénállománya (db)	n.a.	54

Forrás: KSH ÁMÖ adatok, saját szerkesztés

Az egyéni gazdálkodókat górcső alá véve kiderül, hogy az országos tendenciákat követve a sertésállomány tíz év elteltével jelentősen lecsökkent. A tyúkok létszáma stagnál, a kacsák száma gyenge növekedést mutat. Szintén gyenge növekedés tapasztalható a juhállomány esetében is, valamint megjelenik a településen a méhészkedés.

A falukutatás során végzett kérdőívezés adatai részben eltérnek az ÁMÖ adataitól. Az eltérés okai között szerepelhet, hogy a legutóbbi agrárcenzus és a vizsgálatunk elvégzése közötti időszakban változhatott az állatállomány nagysága és szerkezete, illetve hogy a kérdőívezés során nem tudtunk minden háztartást megkérdezni.

Nagyon érdekes eredményeket hozott a szarvasmarhatartásra vonatkozó KSH adatok összehasonlítása a kérdőíves válaszokkal. Amíg a 2010-es Általános Mezőgazdasági Összeírás adatai szerint Cserhátszentivánban 157 db szarvasmarha található, a kutatásban részt vettek válasza alapján ez az érték csak 12. Az eltérés oka az lehet, hogy a falu határában található nagyméretű gazdaság nem szerepelt a kérdőíves felmérésben. Az állattartó gazdaságok száma összesen 9. Ezen belül a következőképpen oszlanak meg a különböző állatfajták.

5. táblázat: Az állattartó gazdaságok megoszlása (2010)

Gazdaságok	Darab
Szarvasmarhát tartó gazdaságok száma	2
Sertést tartó gazdaságok száma	5
Lovat tartó gazdaságok száma	1
Juhot tartó gazdaságok száma	1
Tyúkfélét tartó gazdaságok száma	6
Kacsát tartó gazdaságok száma	1

Forrás: KSH ÁMÖ adatok, saját szerkesztés

A statisztikai elemzést összefoglalva kijelenthetjük, hogy Cserhátszentiván mezőgazdasági helyzete nagyon speciális. A növénytermesztésre kevésbé alkalmas területeken jelentős mennyiségű szántó található, ami túlnyomórészt mezőgazdasággal foglalkozó gazdasági szervezetek kezében van. Az egyéni gazdaságok száma alacsony, folyamatos csökkenést mutat. A növénytermesztési ágazat szempontjából érdemes lehet az EMVA Kedvezőtlen Adottságú Területek támogatásának kiírása által preferált növények termesztésével számolni. A vonatkozó fejezetben már kitértünk a talajtani adottságokra, amely indokoltá teszi ezt a lehetséges irányt.

16. ábra: Szántóföldek a határban

Dr. Farkas Tibor felvétele, 2014

Az állattartás terén vannak biztató jelek, azonban a településen található állatlétszám legfeljebb az önellátásra elegendő. Javasolt a külterjes állattartás lehetőségeit megfontolni. Ez a lehetőség azzal is indokolható, hogy a szemestakarmány előállítására kevésbé alkalmas szántóföldi területek az állattartás takarmányozási költségeit jelentősen megemmelhetik, a külterjes állattartásban alkalmazott fajtáknak azonban nincs szükségük olyan mértékben ezekre a takarmányokra, mint az intenzív tartásba állítottaknak. A szomszédos Bokor település juhtartása, és az arra épülő sajtüzem jó példának szolgálhat Cserhátszentiván számára ennek az állattartási formának az újrachonosítására.

Összefoglalás

A tanulmány megírásának az volt a célja, hogy összefoglalóan feldolgozzuk a település mezőgazdaságának fejlődését az utóbbi néhány évtizedben, valamint, hogy megpróbáljunk következtetéseket levonni a jövőjéről.

Cserhátszentiván gazdaságának mindig is lényeges ágazata volt a mezőgazdaság, de a környezeti adottságokat tekintve nem nyújtott és nem nyújt mindenki számára

megfelelő megélhetést. A gazdálkodás szerkezetét tekintve elmozdulás figyelhető meg a szántóföldi növénytermesztéstől a legeltetési állattenyésztés illetve a méhészkedés felé.

Felhasznált irodalom

KSH Állami Mezőgazdasági Összeírás 2000, 2010

TeIR: <https://www.teir.hu/>

Interjúalany

Szakál Gyula, nyugdíjas agronómus

A szolgáltatásokhoz való hozzáférés vizsgálata

Kenderfi Miklós

A felmérés alanyai és módszerei

Az agglomerációtól nem túl messze fekvő kistelepüléseinek többségére jellemző módon Cserhátszentiván népessége is alapvetően két csoportból áll. Az egyik a több generációra visszamenőleg helyi felmenőkkel rendelkezők, míg a másik az elmúlt tíz-tizenöt évben ingatlant vásároló személyek csoportja, akiket a vidéki köznyelv gyakran gyűttmentnek hív. E fanyar humorral átítatott és ironikusnak ható megnevezés mellett árnyaltabbnak tűnő szinonimáival is találkozhatunk a faluban, úgymint hétvégi házas, hétvégi lakos, ideiglenesen itt lakó, új lakó, nyaraló, visszatérő, vendég, bekerült, betelepült, vagy éppen bevándorló. Kik is a „gyűtt-mentek”? Csóré István, a 2014 őszen megválasztott polgármester szerint: „Sokan vannak, akik csak tavasztól ősziig, és főleg a hétvégét töltik a faluban, de az ő motivációjuk és anyagi erejük nagy segítség a falu számára. Házak újulnak meg, a kertek ápoltabbak” (Világtalálkozó 2013. 96. p.). Ebben a tanulmányban azokat tekintettük „régii lakosoknak”, akik ténylegesen, életvitelszerűen a faluban élnek, míg gyűttmentnek azokat, akik szezonálisan vannak jelen, vagy a hétvégéiket töltik itt. Ez utóbbi kategóriához tartozó személyek fél évnél többet nincsenek a faluban, így ezt az időt találtuk a két összehasonlítható mintát elválasztó határnak. Vizsgálatunk során az első célcsoporthoz tartozó 44 fő választ értékeljük, a másodikéban pedig 11-ét.

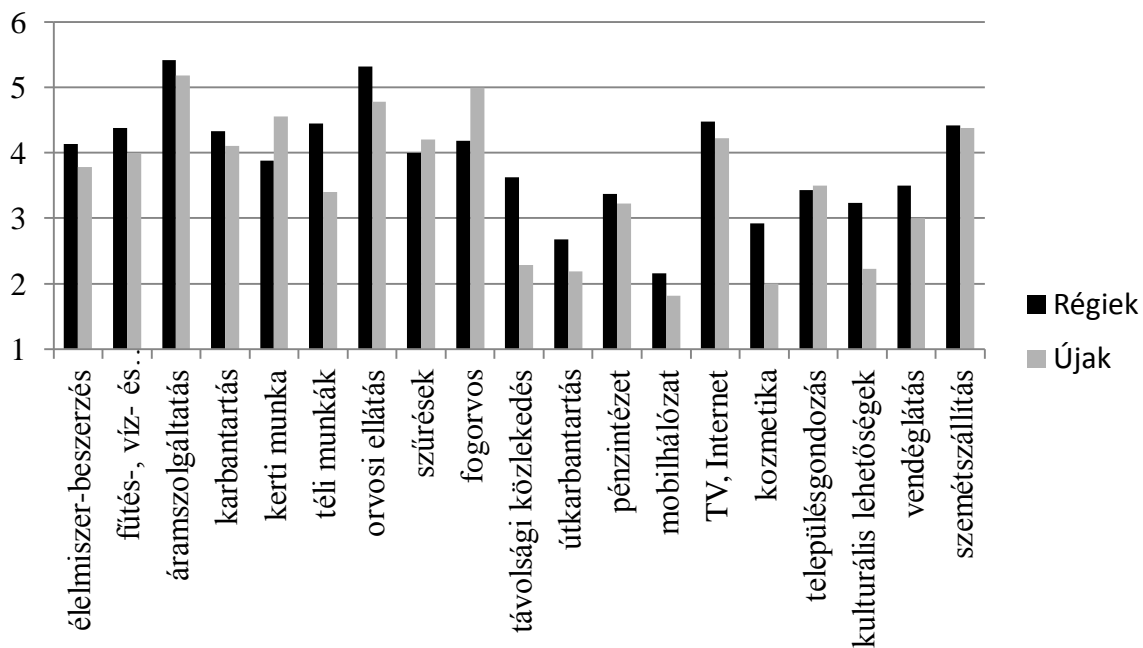
Az alábbiakban a cserhátszentivániak fent említett két csoportjához tartozó személyek véleményét vizsgáljuk néhány, a település és a saját életüket meghatározó szempontból. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a falu életét befolyásoló kérdésekről miként vélekednek, különös tekintettel azokra, melyek személyes konvencionális létüket befolyásolják. A vizsgálat ezen részében tulajdonképpen egyfajta szubjektív életminőséget (Kassai – Somogyvári, 2014) derítünk fel, némelyiket az objektivitás tükrében.

Vizsgálatunk alapmódszerének a kérdőíves felmérés volt. Az ehhez kapcsolódó eredményeket kiegészítettük az interjúk tapasztalataival, azok idézett részleteivel. Indokolt esetben jelezzük az összefüggéseket korábbi statisztikákkal, vizsgálati eredményekkel, vagy éppen a személyes terepbejárás során szerzett véleményekkel, alkalom adtán irodalmi hivatkozásokkal kívánjuk illusztrálni azokat.

A vizsgálat eredményei

Elsőként a különböző szolgáltatások elérésével kapcsolatos elégedettséget nézzük a Cserhátszentivánhoz kötődő személyek esetében. Mindkét vizsgálati csoport 1-től 6-ig terjedő skálán jelezheti, hogy mennyire tartja kielégítőnek az adott szolgáltatás elérhetőségét. A kapott válaszokhoz kapcsolódó kiegészítések, magyarázatok egyenetlenek. Azokat a szolgáltatásokat fejtjük ki munkánk során bővebben, vagy illusztráljuk objektív életminőségi adatokkal, amelyek a falu mindennapjait áthatják.

17. ábra: Elégedettség a szolgáltatásokhoz való hozzáféréssel N=55

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A legrosszabb osztályzatot mindkét csoport körében a mobilszolgáltatás kapta, melyet mindenki erősen kifogásolt. „A Babosban a kútnál, vagy a temetőnél van térerő... no meg néhány helyen időnként... de ne kezdj bele hosszú beszélgetésbe!” Mindezek háttérben azt érdemes tudni, hogy Cserhátszentiván 90%-ába a hazai szolgáltatók 2014-ig egyszerűen nem érnek el. Ez nem csupán az emberi kapcsolatok fenntartását nehezíti, hanem a munkához való hozzáférést is: „Alsótoldról kerestek volna munka ügyben, de nem értek el mobilon. Gyorsan kellett dönteni, így én kimaradtam a melóból. Pedig igen jól jött volna...”.

Ugyancsak gyenge osztályzatot kapott a mindenkit egyaránt érintő kérdések közül az útkarbantartás témaköre. Ezt a kérdéskört is röviden lehet lezárni. A szentiványiak rendszeres világtalálkozója alkalmából évente megjelenő kötet 2013-i száma jelzi is a lehetetlen állapotokat, kátyúk fotójával illusztrálja a falut kettészelő főút

minőségét. Az egy évvel később megjelenő könyvben már a rehabilitált lyukakról látunk képeket. Ezekkel a javításokkal kapcsolatban nyugodt szívvel elmondhatjuk, hogy elmaradnak az európai igényektől és a visszajelzések alapján a cserhátszentivániaiakétól is.

A vizsgálati minta mindkét csoportjának legjobb értékelését az áramszolgáltatás kapta. Ezt az elégedettséget árnyalja az a vélemény, melyet az egyik interjúalany fogalmaz meg: „Nincs vele semmi baj, csak éjszakánként elég gyakran elmegy... valamikor többször is.”

Kiváló hír, hogy az orvosi ellátás a legjobb értékelések között szerepel, a szűrések és a fogorvosi ellátás átlagával együtt is előkelő helyen van a rangsorban. Nem lehetünk messze az igazságtól, ha ebben dr. Forrási Ottokárnak kiemelt szerepet tulajdonítunk. A helyben 1977 óta működő házi orvos Cserhátszentivánban heti két alkalommal rendel, mellette pedig a hat, illetve immáron hét faluból álló községe igényeit elégíti ki. A legközelebbi kórház Salgótarjánban, míg a szakorvosi ellátás és a laborvizsgálatok Pásztón vannak, ahova a falugondnok szállítja a rászorulókat, ő váltja ki és osztja szét a faluban a gyógyszereket. A szűrésekhez való hozzáférés megítélése jó a faluban, azonban a házi orvos véleménye szerint az ilyesfajta alkalmakon való részvétel iskolázottság függvénye. A tanulatlanabb rétegek kevésbé nyitottak az elsődleges prevenciós szolgáltatások igénybevételére. Az egészségügyi ellátás mellett meg kell említenünk a szociális alapellátást. A cserhátszentiváni önkormányzat munkáját napi nyolc órában végző szociális gondozó alkalmazásával biztosítja az idősek támogatását. A faluban ez az ebédkihordást jelenti és a házi segítségnyújtást. (Ez a nappali gondozás az alapellátás egyik része.) A helyiek jól ismerik a szociális gondozót, bizalommal fordulnak hozzá (erre utalnak a szociometriai vizsgálat eredményei is). Akinek jelenleg 6-7 idős ellátottja van, akik közül néhányat naponta többször is látogatnia kell.

Az első három legjobb minősítés között meg kell említenünk a szemétszállítást. A település területén elhelyezett és a helyi civil szervezetek egyikének komoly anyagi ráfordításával a közelmúltban felújított konténerekbe (Világtalálkozó 2013. 229. p.) gyűjtés helyett ingatlanokhoz kiszálló szemetes autó jár (Világtalálkozó 2014. 195. p.), nem mindenki egyöntetű meglepedésére. A vizsgálat óta eltelt időben számos nehézség fogalmazódott meg. Az egyik gyűttment szerint: „A hetente egyszer járó nagyméretű szemetes nem jön föl a Babosba és a hídon is alig tud bekanyarodni... Aki azt akarja, hogy elvigyék a szemetét, annak szerda reggel gondoskodnia kell a kukához, vagy a zsákhoz való hozzáférésről.”

A TV és az Internet elérés jó megítélése minden bizonnyal a kábelen keresztüli információszerzésnek köszönhető, amire a lakosok téreőr hiányában berendezkedtek.

A földi sugárzású MinDig Tv hatóköre nem terjed ki Cserhátszentivánra, vagyis tetőantennával és dekóderrel sem foghatóak a hazai közszolgálati és kereskedelmi alapcsatornák, melyet a jelölt médium honlapja (<http://mindigtv.hu/lefedettseg>) is megerősít.

Enyhén átlag alatti a megítélése a pénzügyi szolgáltatásoknak. Ehhez a kérdéskörhöz tartozik a pénzfelvétel lehetősége is. Ezzel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy a faluban pénzkidó automata nincs, a legközelebbi Hollókőn, vagy Pásztón van (mindkettő kb. 15 km-re). A postai szolgáltatás a helyi fiók bezárása óta (2003) mozgó módon működik, a lakosság vegyes meglegedésére. „Nincs ezzel baj, jön minden nap. A(z) ... nagyon aranyos, csak mennie kell tovább”. „Hiányzik a posta. Meg minden, ami ott volt.”

18. ábra: A cserhátszentiváni vegyes- és italbolt nyitvatartási rendje, 2014

Nap	Időszak
HÉTFŐ	9:00 - 10:00
KEDD	9:00 - 10:00
SZERDA	SZÜNNVA
CSÜTÖRTE	9:00 - 10:00
PÉNTEK	9:00 - 10:00
SZOMBAT	9:00 - 10:00
VASÁRNAP	ZÁRVA

Nap	Időszak
HÉTFŐ	9:30 - 10:00
KEDD	9:30 - 10:00
SZERDA	9:30 - 10:00
CSÜTÖRTE	9:30 - 10:00
PÉNTEK	9:30 - 10:00
SZOMBAT	9:30 - 10:00
VASÁRNAP	8:30 - 10:00

Bényey Zsolt felvételei, 2014

Közepes alatti minősítést kapott a vendéglátás. A következőkben megemlítendő Mozaik Vegyeskereskedés és Italbolt mellett nincs más alternatív helyszíne a vendéglátásnak (Világtalálkozó 2010. 136. p.). A több mint fél évtizede megszűnt egy tejszarnokból átalakított presszó és élelmiszerkereskedés, ami miatt azóta nincs konkurenciája a vállalkozásnak. Az érdekesség miatt mutatjuk be az 1992 óta működő komplex vendéglátó-ipari egység nyitvatartási idejét, aminek keretei között ihat meg a vándor egy kávé, üdítőt, vagy netán egy fröccsöt, illetőleg fogyaszthat el nyáron egy jégkrémet.

Csupán a jobb átláthatóság kedvéért közöljük a fentieket egy táblázat formájában is. Láthatjuk, ahhoz hogy a betérő nyitva találja a kívánt részleget, jól ki kell számolnia látogatásának idejét.

6. táblázat: **A cserhátszentiváni vegyes- és italbolt nyitvatartási rendje, 2014**

	vegyesbolt	italbolt		
hétfő	09.00 – 10.00	08.30 – 09.00	10.00 – 10.30	16.00 – 17.30
kedd	09.00 – 10.00	08.30 – 09.00	10.00 – 10.30	16.00 – 17.30
szerda	szünnap	szünnap		
csütörtök	09.00 – 10.00	08.30 – 09.00	10.00 – 10.30	16.00 – 17.30
péntek	09.00 – 10.00	08.30 – 09.00	10.00 – 10.30	16.00 – 18.00
szombat	09.00 – 10.00	08.30 – 09.00	10.00 – 11.00	16.00 – 18.00
vasárnap	zárva	08.30 – 11.30		16.00 – 17.30

Forrás: A falukutató tábor foto archívuma, 2014

A vendéglátás témaköréhez szorosan kapcsolódik az idegenforgalom kérdése. Ennek ürügyén elmondhatjuk, hogy a helyi szálláshelyek is korlátozottak. A két legnagyobb kapacitással bíró kvartély az „iskola” és az „Angyalkert”. A konzervatív értékeket következetesen képviselő család sarja, a cserhátszentiváni elkötelezett Kovách Georgina nyugdíjas ügyvéd mondja a 2010-es Világtalálkozó kötetében (103. p.), hogy „megvásároltam a volt iskola épületét, ahol... falusi vendégházát üzemeltetek”. A szállás összesen 20 ember egyik felének egyterű, emeletes ágyas, turista-szintű elhelyezést, míg a másiknak komfortosabb körülményeket biztosít. A következő pillére a vendéglátásnak az Angyalkert Ifjúsági Szálló. Itt egy felújított palóc parasztház mellett nyolc, részben földbe süllyesztett skandináv stílusú ház és egy eredeti mongol jurta várja a vendégeket. Az elsődleges célcsoport az iskolások, de jönnek az óvodások, valamint felnőtt baráti társaságok és közösségek is (Világtalálkozó 2010. 129. p.) A 2014-es nyár után megjelentek új vendéglátók is, a Százados-udvar és a Patakpart Vendégházban.

A vizsgálati minta két csoportja közötti legnagyobb különbséget a részben összefüggést is mutató távolsági közlekedés és a kulturális lehetőségekhez való hozzáférés adja. Cserhátszentiván autóval a 21-es főközlekedési útról Alsótoldon keresztül közelíthető meg legrövidebben. A falu vasúton közvetlenül nem érhető el (a legközelebbi vasútállomás Pásztón van), így a tömegközlekedési lehetőségek közül a távolsági busz marad. Az internet adatai szerint munkanapokon hat járat köti össze a települést a legközelebbi várossal, Pásztóval. Reggelente ezek az iskola- és a munkakezdéshez próbálnak meg igazodni, míg délután azok végéhez. Amennyiben valaki a szerdai piacot akarja meglátogatni, úgy el kell mennie a 6.55-ös busszal (ami 7.29-re van a városban) és legkorábban 10.56-kor szállhat fel a visszafelé tartó járatra. Cserhátszentivánról 15.04 óra után már nem lehet megközelíteni Pásztót autóbusszal, míg este 18.56 után már nem lehet visszatérni oda tömegközlekedéssel. Mindez azt

jelenti, hogy napközben a járatok ideje erősen szűkre szabja a hivatalos ügyintézés és az árubeszerzés kereteit, valamint egyszerűen ellehetetleníti az esetleges kulturális javakhoz való hozzáférést. Ezek mind konzerválják a Cserhátszentivánban élő emberek hátrányos helyzetét. A teljesség kedvéért itt kell elmondanunk azt, hogy a személygépjárművel nem rendelkező lakosok alapvető szükséglet-kielégítését nagyban segíti a falugondnoki szolgáltatáson belül a személyszállítás (pl. élelmiszer beszerzéshez, vagy egészségügyi ellátáshoz, hivatalos ügyintézéshez való hozzáférés biztosítása). Két megjegyzésünk van még ezzel a témával kapcsolatban. Érdekességként kívánjuk megemlíteni, hogy a negyed óra alatt leautózható Cserhátszentiván – Pásztó közötti kb. 15 km-es utat egyik busz fél óra alatt teszi meg, míg a másik szélsőérték egy óra. Már-már a cinikus jelzővel is illelhetjük a Volán hivatalos online autóbusz menetrendjét

(http://ujmenetrend.cdata.hu/uj_menetrend/volan/talalatok.php), ahol feltüntetjük a járatokkal kapcsolatban különböző megjegyzések, úgymint wifi a buszon, alacsonypadlós, nagysebességű. vagy internetes jegyvásárlási lehetőség. Mindezek Cserhátszentiván – Pásztó relációban gyakorlatilag értelmezhetetlenek, jelenlétük csupán zavart és frusztrációt kelt a helyi lakosokban.

A kérdőív egyik kérdése arra vonatkozott, hogy a falu népessége honnan szerzi be mindennapi élelmiszerét.

7. táblázat: Honnan szerzi be az alábbiakat? 2014 (%)

		vegyi áru	zöldség, gyümölcs	hús	tejtermék	pékáru
rég lakosok	saját	0	27,3	11,4	2,3	0
	szomszédság	0	0	0	2,3	0
	helyben	11,4	4,5	6,8	22,7	29,5
	mozgó bolt	4,5	6,8	22,7	13,6	4,5
	Pásztó	65,9	45,5	47,7	45,5	50,0
	egyéb	18,2	15,9	11,4	13,6	15,9
„gyütt- mentek”	saját	0	18,2	0	0	9,1
	szomszédság	0	9,1	0	0	0
	helyben	9,1	0	0	9,1	36,4
	mozgó bolt	9,1	9,1	9,1	36,4	0
	Pásztó	18,2	18,2	18,2	9,1	9,1
	egyéb	63,6	45,5	72,7	45,5	45,5

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Az adatok bemutatásakor szembeűnő, hogy az alapszükségletek beszerzésének legfőbb forrása Pásztó. Kiemelkedő ennek a legközelebbi városnak a szerepe, hiszen a helybeliek átlagosan fele (50,92%) onnan szerzi be az élelmiszereket, míg az újaknak csupán 14,56%-a. Itt szerdán és szombaton van piac, melyek közül a hétközire

szervezetten van lehetőség beutazni a falugondnoki szolgáltatás keretén belül. Antal szerint (1988) már a Kiegyezés után Pásztóra jártak vásárolni, orvoshoz, bankba, malomba, vasútállomásra a Cserhát-völgyi települések lakói, így a cserhátszentivániaiak is.

A régi lakosok több mint negyede (27,3%) termeli meg magának a zöldséget és a gyümölcsöt, míg a hétvégi lakosoknak csak a 18,2%-a. A régiek 15%-ban vásárolnak helyben, azaz „Olgi”-nál (a helyi köztudatban így szerepel a bolt, a tulajdonos keresztnéve alapján), míg a gyüttmentek 10,9%-ban. „Olgi” alapvetően a helyben meglévő keresletre rendezkedik be. Tartós- és az alapélelmiszerek, háztartási és vegyi cikkek találhatóak jellemzően a polcokon. A választékot próbálja a falu mindenkori igényeihez igazítani, kevésbé van tekintettel a turistaforgalomra, a szezonálisan változó szükségletekre. A jövedelemviszonyokat, a helyiek szerény fizetőképes keresletét figyelembe veszi a kínálat kialakításakor, de az egyik mértékadó helyi személyiség véleménye szerint árai 20-30%-kal magasabbak a bevásárlóközpontokban találhatóktól. Az emberek általában a legszükségesebbeket ott veszik meg, ahol az számukra a legkedvezőbb. Kedvezőnek az tekinthető, ami olcsó, illetve ami könnyen hozzáférhető (pl. helyben van, vagy házhoz hozzák).

A táblázat adataiból kivehető, hogy mindkét vizsgálati csoport a friss pékterméket helyben szerzi be leggyakrabban (29,5%, ill. 36,4%). Interjúból az derül ki, hogy helyben akkor vásárolnak, ha valamiből hirtelen kifogynak.

A bolt megélhetését a konkurencia nehezíti, például a házi tejet áruló „tejes”, vagy a „húsos kocsi”. A helyi lakosok 10,4%-a használja ki a mozgó boltok (a mozgó húsbolt hetente egyszer közlekedik, míg a mozgó tejbolt a vizsgálat idejében hetente kétszer) kínálatát, míg az újak 12,7%-a, ami ellenkező irányú tendenciát mutat.

A cserhátiak 22,7%-a a helyi vegyesboltban vásárolja meg a tejterméket, míg 13,6%-uk a mozgó boltból. Ez az arány mást mutat a gyüttmenteknél, ahol 9,1% és 36,4%. Összességében elmondható, hogy az új lakosok nagyobb hányada támaszkodik a mozgóboltra.

Egyéb helyről, azaz Pásztótól is messzebből szerzi be szükségletét a helybeliek 15%-a, leginkább Balassagyarmatról, vagy Hatvanból. Az derül ki a kutatásból, hogy beszerzés céljából nem hagyják el közvetlen környezetüket, maximum a legközelebbi kisvárosig utaznak, de oda előszeretettel. Az újak több mint fele, azaz 54,56%-a távolabbról, többnyire lakóotthonuk környékéről, vagy Cserhátszentiván felé útba eső hipermarketdből vásárolnak.

Összefoglalás, javaslat

A vidéken élők életminőségének a növelése fontos feladat. Az életminőség fogalma igen összetett, hozzátartozik a gazdaság, a társadalom, a népesség és az egészségügyi ellátás is (Vámos–Farkas, 2004). Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azonban a szolgáltatásokkal való ellátottságot sem. Sőt figyelembe kell venni, hogy mindezen tényezőknek van objektív és szubjektív oldala is.

Közös felelősségünk, hogy a különböző szolgáltatásokat nélkülöző falvak hozzáférhessenek a XXI. század valamennyi technikai vívmányához (internet, térerő), annak érdekében, hogy elszigetelt létük megváltozzon. Nem gondoljuk, hogy a fővárossal kell összehasonlítani Szentiványt, hanem sokkal inkább a közeli (Nógrád megyei) településekkel. Számos szolgáltatás nem értelmezhető helyi szinten, ezért a kistérségben való gondolkodás, a környező településekkel történő összefogás is kulcsa lehet az életminőség növelésének.

Felhasznált irodalom

Antal K. (1987): Szemelvények a Cserhát-völgyi községek történetéhez 1265 – 1985. Cserhát-völgyi honismereti közlemények 1. sz. Alsótoldi Községi Tanács és a Cserhát-völgyi Honismereti Kör.

Jozipovics Gy. (2004): Palóc központ. Cserhát Natura Park – Fejlesztési Alapítvány

Kassai Zs. – Somogyvári, E. (2014): A szubjektív életminőség vizsgálata Zsobokon. In: Zsoboki tanulmányok.

Szalay F. és mtsai. (2010): Cserhátszentiván 2010. Budapest, Felabor Hungary Kft.

Szalay F. és mtsai. (2013): Cserhátszentiván 2013. Budapest, Felabor Hungary Kft.

Szalay F. és mtsai. (2014): Cserhátszentiván 2014. Budapest, Felabor Hungary Kft.

Vámos A. – Farkas T. (2004): Az életminőség mérése a Bátorfyerényei kistérségben (In: Területi Statisztika 2004/1)

A szubjektív életminőség vizsgálata

Kassai Zsuzsanna

Bevezetés

Tanulmányomban a cserhátszentiváni lakosság életminőségét szubjektív mutatókkal vizsgálom. A kutatás során Erik Allardt (1993) az emberi szükségletek csoportosításával kapcsolatos koncepcióját alkalmaztam, amely három alapvető, az ún. „having” – „loving” – „being” szükségleteket különbözteti meg. Jelen tanulmányban a „having” dimenzió keretében a cserhátszentivániaknak a jövedelmükkel, a munkájukkal, a házukkal, a környezetükkel, a közbiztonsággal és az egészségi állapotukkal kapcsolatos elégedettségét; a „loving” dimenzió keretében a település közösségi életével való elégedettségét; míg a „being” dimenzió keretében az iskolai végzettségükkel, valamint a szórakozási lehetőségekkel való elégedettségét mutatom be.

Az életminőség szubjektív összetevőit gyakran szokták ún. attitűdkérdésekkel mérni. Ilyenkor a válaszadó egy skálán választhatja ki az attitűdjét leginkább kifejező értéket (Márfi, 2007). Én is ezt a módszert alkalmaztam az 55 cserhátszentiváni háztartásban végzett kérdőíves felmérés során. A válaszadók hatfokú skálán (1. nagyon elégedetlen; 2. elégedetlen; 3. inkább elégedetlen; 4. inkább elégedett; 5. elégedett; 6. nagyon elégedett) jelölhették, hogy mennyire vannak kibékülve az életük különböző részterületeivel.

Az életminőséggel kapcsolatos rövid szakirodalmi áttekintést követően, feltárom a cserhátszentivániak saját életük egyes részterületeivel kapcsolatos elégedettségi szintjét a kérdőíves felmérés eredményei alapján, majd ezek számtani átlagát véve meghatározom az általános elégedettség szintjét is. A szakirodalom alapján ugyanis az étellel való általános elégedettség az élet különböző területein szerzett tapasztalatokkal és az ezzel kapcsolatos elégedettséggel magyarázható (Ercsey, 2010). Keresztábra-elemzéssel megvizsgálom azt is, hogy a mintám demográfiai jellemzői hogyan befolyásolják a válaszadók megelégedettségét, majd a szubjektív életminőség másik fontos összetevőjével, az általános boldogságérzettel foglalkozom. Végezetül összefoglalom a megkérdezettek által leggyakrabban említett helyi problémákat.

Szakirodalmi áttekintés

A fejlett országokban a társadalom legfőbb célja már évtizedek óta nem a gazdasági növekedés, hanem a lakosság életminőségének javítása (Káposzta-Nagy, 2013). Már az 1970-es években felismerték, hogy az embereknek nemcsak anyagi szükségletei vannak, ezért azok kielégítésének magas szintje még nem jelenti automatikusan azt, hogy a társadalom tagjai ténylegesen „jól élnek”. Éppen emiatt jelentek meg és váltak egyre népszerűbbé az életminőséggel kapcsolatos szociológiai kutatások a fejlett országokban (Andorka, 2003).

Az életminőség azonban még manapság is egy igen nehezen meghatározható fogalom, máig nincs egy általánosan elfogadott definíciója. Abban általában egyetértenek a kutatók, hogy az életminőségnek van egy objektív és egy szubjektív oldala (Andorka, 2003; Noll, 2004). „Az objektív az ember életfeltételeinek együtteséből áll el, míg a szubjektív oldalt az objektív feltételekhez fűződő érzések, az objektív feltételek személyes értékelése eredményezi” (Havasi, 2008, 28.p.).

Ahogy azt már a bevezetésben is említettem, az Allardt-féle szükséglet-dimenziók mentén folytattam az életminőség szubjektív összetevőivel kapcsolatos terep kutatásaimat. A „having” dimenzió a birtoklás vágyára utal, az alapvető fiziológiai szükségleteket takarja (az anyagi javaknak és a nem személyes szükségleteknek felel meg); a „loving”, vagyis a szeretet dimenziója, a társas kapcsolatok szükségletét öleli fel; míg a „being” az önmegvalósítás, a személyes fejlődés vágyát foglalja magában (Hári, 2007). Jelen tanulmányban „having” dimenzió vizsgálatára helyezem a hangsúlyt, de a másik kettővel is foglalkozom érintőlegesen.

A szubjektív életminőséget nemcsak az emberi szükségletek kielégítésével való megelégedettség határozza meg, hanem az általános boldogságérzet is (Andorka, 2003). Az életminőséghez hasonlóan, a boldogság is egy nehezen körülírható fogalom, sokféleképpen értelmezhető. Gyakran az örömezés fogalmát azonosítják a boldogsággal, ám a két meghatározás különbözik egymástól, a „boldogságérzéshez ugyanis a múltban elraktározott, örömezéssel vagy múltbeli boldogságérzéssel összekötött emlékek és/vagy a jövőben várható örömteljes vagy boldog perspektíva is kell” (Sebestyén, 2005).

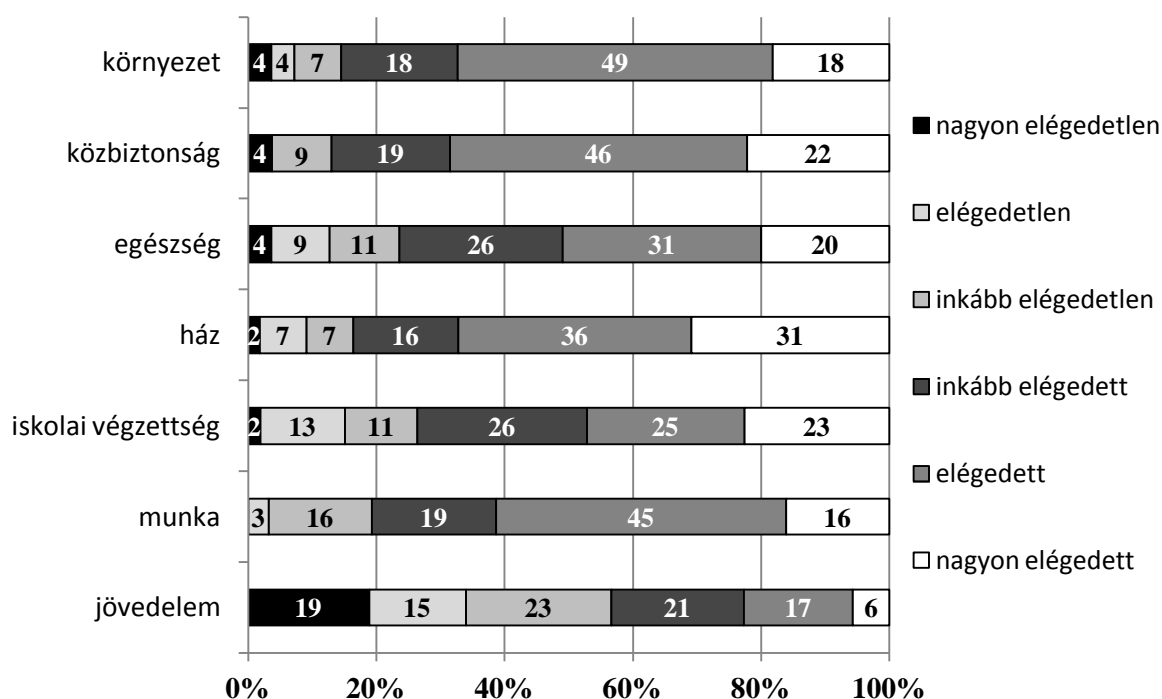
Több hazai kutatás (lásd Havasi, 2009) igazolta, hogy a demográfiai háttérváltozók és a szubjektív életminőség egyes dimenzióival való megelégedettség között szignifikáns kapcsolat áll fenn. Ezért keresztábra-elemzések segítségével én is tanulmányozom az élet különböző területeivel való elégedettség mértéke és a nem, az iskolai végzettség, az állandó lakóhely, valamint a foglalkozás közötti összefüggéseket.

A kutatási eredmények bemutatása

Először a materiális szükségletekkel (a „having” dimenzióval) kapcsolatos eredményekről számolok be. A kérdőíves felmérés alapján a cserhátszentiványiak e szükségleteik közül a legkevésbé a jövedelmükkel, míg leginkább a közbiztonsággal elégedettek (lásd 1. ábra). A válaszadók több mint fele (57százaléka-a) kifejezetten elégedetlen volt a jövedelmével. A közbiztonságot tekintve viszont a lakosság túlnyomó többsége pozitívan nyilatkozott, hiszen alig több mint egytizedük (13%-uk) bizonyult elégedetlennek (lásd 1. ábra).

19. ábra: A materiális szükségletekkel való elégedettség (%)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Az iskolai végzettségükkel és az egészségi állapotukkal szintén kevésbé elégedettek a megkérdezettek, mint a többi tényezővel. Habár mindkét változó esetében lényegesen kedvezőbb értékeket kaptam, mint a jövedelemre vonatkozóan, hiszen mindkét tényezővel a válaszadóknak csupán az egynegyede volt elégedetlen (lásd az előző ábra).

Az iskolai végzettséggel tekintetében összhangban állnak az objektív mutatók is, hiszen az elvégzett osztályok átlagos száma ténylegesen alacsonyabb a településen, mint Nógrád megyében. A 2011-es népszámlálási adatok alapján az érettségivel rendelkezők

és a felsőfokú végzettségűek aránya elmarad a megyei átlagtól. Az egészségügyi állapottal való megelégedettség okainak feltárása érdekében tanulmányoztam a korszerkezet alakulását is. Ez alapján feltételezem, hogy kedvezőtlen eredményekben az is jelentős szerepet játszik, hogy amíg településen a gyermekek aránya alig fele a Nógrád megyei átlagnak, addig az időseké meghaladja a megyei átlagot, ezért ténylegesen rosszabb a lakosság egészségi állapota.

20. ábra: Cserhátszentiváni család korabeli felvételen

Forrás: A Turcsányi család archívuma

A kérdőíves felmérésből az derült ki, hogy a cserhátszentivániak túlnyomó többsége (több mint 80%-a) elégedett a munkájával, a házával és a lakókörnyezetével is. A táj valóban szép és a település tiszta, viszonylag rendezett. Érdekes módon a lakások felszereltségét, komfortosságát illetően a szubjektív mutatók lényegesen jobbak, mint az objektívek. A 2011-es népszámlálási adatok alapján ugyanis 11%-kal kevesebb a hálózati vízvezetékekkel, 7%-kal a meleg folyóvízzel, 15%-kal a vízöblítéses WC-vel ellátott lakások aránya Cserhátszentivánban, mint a Nógrád megyei átlag. A házak nincsenek bekötve a közcsatorna hálózatba. Az összkomfortos, komfortos házak aránya jóval elmarad a megyei átlagtól. A gazdasági aktivitással kapcsolatos objektív eredmények is kedvezőtlenebbek a településen, mint a megyében. A 2011-es népszámlálási adatok alapján Cserhátszentivánban 2%-kal alacsonyabb a foglalkoztatottak aránya, 7%-kal pedig az eltartottaké (a gyermekek alacsony száma

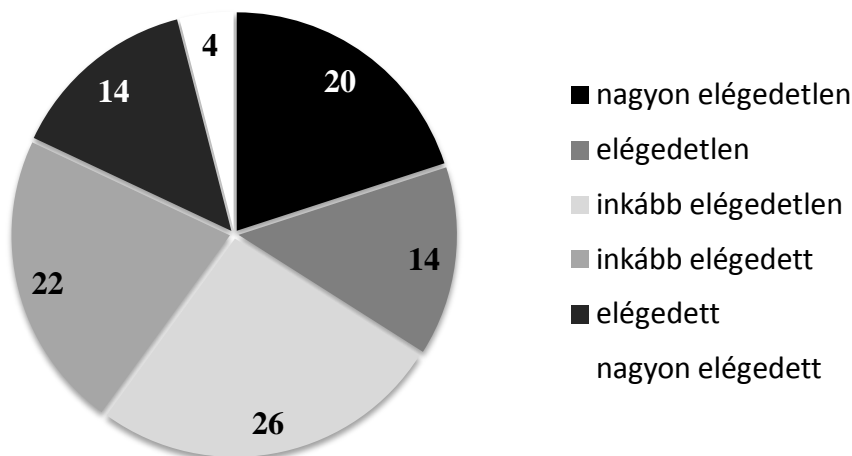
következtében), míg a munkanélküliek száma 3%-kal, az inaktív keresőké pedig 7%-kal magasabb, mint a megyében. Mégis mindössze néhány olyan válaszadó akadt (13 fő), aki szívesen végezne más munkát, mint amit a kérdőíves felmérés idején csinált.

A szakirodalmi áttekintésben említett kutatási eredményektől eltérően, a keresztábra-elemzések alapján arra jutottam, hogy a válaszadók neme, iskolai végzettsége, állandó lakhelye és foglalkozása nem függ össze szignifikánsan a materiális szükségletek kielégítésével való megelégedettséggel. Ez alól egy kivételt találtam: azok között, akik más településen rendelkeznek állandó lakóhellyel magasabb azok aránya, akik nagyon elégedettek a munkájukkal.

A szociális szükségletek (a „loving” dimenzió) keretében azt vizsgáltam, hogy mennyire elégedettek a cserhátszentivániaiak a közösségi élettel a településen. A kérdőíves felmérés alapján a lakosság többsége (60%-a) kifejezetten elégedetlen a falu közösségi életével (lásd 2. ábra). Ennek ellenére a megkérdezett háztartások kevesebb, mint felében (49%) akad olyan személy, aki önkéntes munkát végez. Az önkéntesek közül legtöbben az évente megrendezett közösségi rendezvényeken vállalnak feladatokat (pl. sütnek, főznek, berendezik a termet, takarítanak a Világtalálkozón stb.), míg jóval kevesebben vannak azok, akik rendszeresen, pl. a templom körül, segítenek. Néhányan a zöld területek gondozásában, szemétszedésben működnek közre, gyermekfelügyeletet vállalnak vagy időseket gondoznak.

A civil aktivitás tehát meglehetősen alacsony a településen. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a megkérdezett háztartásoknak alig hét százalékában találtam olyan válaszadót, aki tagja valamelyik helyi civil szervezetnek. A válaszadók által említett szervezetek a Cserhátszentivánért Közhasznú Alapítvány, az Élhető Cserhát Világa Kiemelkedően Közhasznú Alapítvány, a Cserhát Natúrpark Közhasznú Alapítvány és a CSERFA Egyesület voltak. (A civil aktivitásról és a civil szervezetekről a kötet egy későbbi fejezetében bővebben lesz szó.)

21. ábra: A közösségi élettel való elégedettség (szociális szükséglet) (%)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

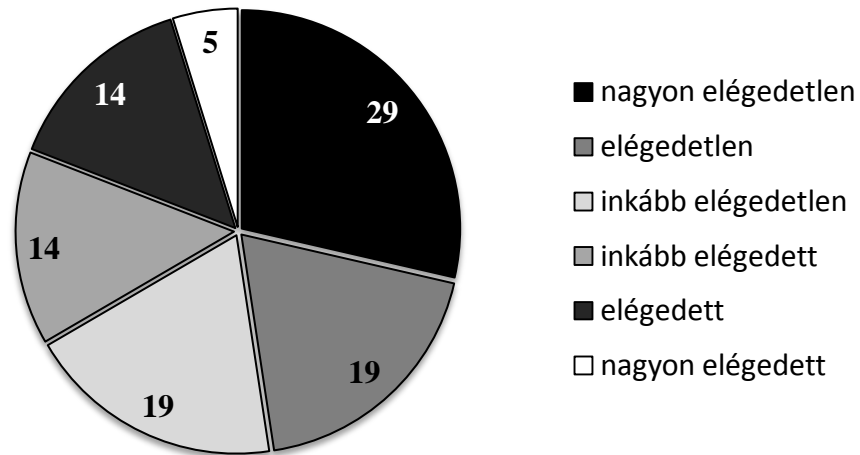
A keresztábra-elemzések azt mutatják, hogy a közösségi élettel való megelégedettség nem függ szignifikánsan össze a válaszadóknak sem a nemével, sem az iskolai végzettségével, sem pedig a foglalkozásával. A válaszadók állandó lakhelyével viszont igen, mivel azok között, akiknek nem Cserhátszentiván az állandó lakóhelye, magasabb az elégedetlenek aránya.

A „being” dimenzió keretében a helyi szórakozási lehetőségekkel való elégedettséget mértem fel. A szubjektív életminőség valamennyi vizsgált összetevője közül a helyiek ezzel voltak a legkevésbé elégedettek. A válaszadók mintegy kétharmada nyilatkozott úgy, hogy elégedetlen a helyi szórakozási lehetőségekkel (lásd 3. ábra).

A falukutató táborban mi is azt tapasztaltuk, hogy több szórakozási lehetőségre volna szükség a faluban. A legfőbb szórakozási lehetőség a rövid nyitva tartással üzemelő kocsmák és a művelődési ház. Ezen kívül csak az évente megrendezendő Világtalálkozó és néhány egyéb helyi rendezvény, program biztosít némi kikapcsolódást a helyieknek.

A keresztábra-elemzések alapján megállapítottam, hogy – a szakirodalomtól eltérően – ebben a mintában a válaszadók neme, iskolai végzettsége, állandó lakhelye és foglalkozása nem függ össze szignifikánsan a szórakozási lehetőségekkel való elégedettséggel.

22. ábra: A szórakozási lehetőségekkel való elégedettség (%)

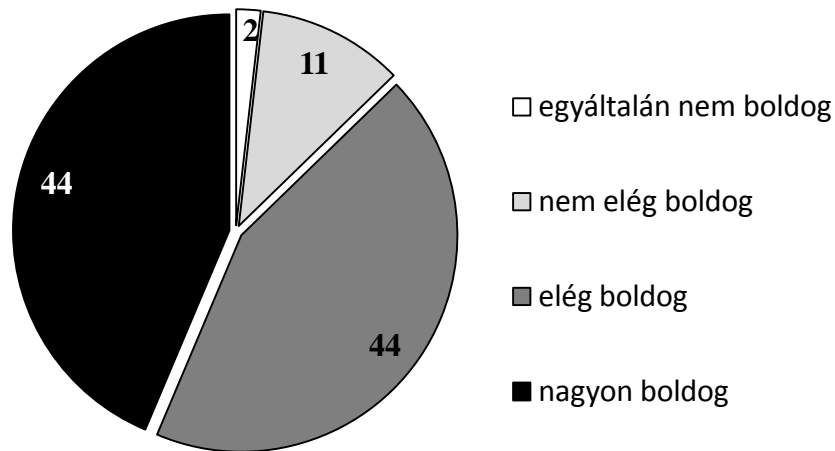

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Az élet különböző területeivel kapcsolatos elégedettségek átlagát véve meghatároztam az étellel való általános elégedettség szintjét is. Azt találtam, hogy a válaszadók kétharmada összességében elégedett az életével a faluban, vagyis mindössze egyharmaduk volt elégedetlen. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a válaszadók túlnyomó többsége (87%-a) saját bevallása szerint boldog Cserhátszentivánban (lásd 4. ábra). Mindössze 2% állította, hogy nagyon boldogtalan és további 11%, hogy nem elég boldog.

Az elvégzett keresztábra-elemzések azt támasztották alá, hogy a válaszadók neme, iskolai végzettsége, állandó lakhelye nem függ össze szignifikánsan a boldogságérzettel, vagyis nem befolyásolják annak alakulását.

23. ábra: Mennyire érzi magát boldognak Cserhátszentivánban?

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A kérdőív segítségével azt is felmértük, hogy a cserhátszentivániak szerint mik a legfontosabb helyi problémák. A leggyakrabban a demográfiai problémákat említették, így az alacsony születésszámot, az elvándorlást és az ezekből fakadó elöregedést, elnéptelenedést. Jelentős probléma még, hogy kevés a munkahely helyben, részben éppen ez az oka a fiatalok elvándorlásának. Emellett többen említették még az elszegényedést is, és ezzel összefüggésben elmondták azt is, hogy számukra drága a helyi bolt. Ráadásul a helyiek közül többen depressziósak, fásultak, motiválatlanok. Többen állították, hogy nem megfelelő az információáramlás, a kommunikáció a faluban és hiányzik a közösségi összefogás, sajnálatos módon jellemző a széthúzás. Érdekes módon az infrastruktúrális hiányosságokat (pl. a csatorna hiányát, a rossz minőségű utakat, a mobiltelefon térerő hiányát) mindössze párán említették. Néhány válaszadó szerint pedig túl sok a lakatlan, eladó ház a faluban. Mások azt hiányolták, hogy nincs általános iskola, illetve állandó pap a településen. Végezetül többen megjegyezték, hogy közmunkások nem elég hatékonyan végzik a munkájukat.

Összegzés

Írásomban a cserhátszentivániak szubjektív életminőségének legfőbb összetevőit, jellemzőit elemeztem. Azt a következtetést vontam le, hogy a népesség túlnyomó többsége összességében elégedett az életével és boldog Cserhátszentivánban. Megállapítottam, hogy a materiális szükségleteik közül a legkevésbé a jövedelmükkel és az iskolai végzettségükkel, míg leginkább a lakókörnyezettel és a közbiztonsággal

elégedettek az itt lakók. A szociális szükségleteik közül a falu közösségi életével való elégedettséget vizsgáltam. Azt találtam, hogy a válaszadók többsége nincs megelégedve a közösségi élettel. Kiderült, hogy igen alacsony a civil aktivitás a településen, kevesen vállalnak rendszeresen önkéntes munkát és nagyon kevesen tagjai a helyi civil szervezeteknek. Az életminőség részterületei közül a szórakozási lehetőségekkel voltak legkevésbé elégedettek a válaszadók, kétharmaduk kifejezetten elégedetlen volt. Megállapítottam, hogy – néhány kivételtől eltekintve – a szakirodalommal ellentétben, a válaszadók demográfiai jellemzői nem befolyásolták szignifikánsan sem az egyes részterületekkel való elégedettséget, sem az általános boldogságérzetet.

A felmérésben közreműködők szerint a legjelentősebb helyi problémák: a társadalom elöregedése a kedvezőtlen vándorlási tendenciák és a természetes fogyás következtében, a munkahelyek hiánya, a növekvő elszegényedés, a gyenge információáramlás, a közösségi összefogás hiánya és az infrastrukturális hiányosságok.

Felhasznált irodalom

- Allardt, E. (1993): Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. In: *The Quality of Life*. Clarendon Press, pp. 88-94.
- Andorka, R. (szerk.) (2003): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Hári, P. (2007): Környezet és életminőség. A magyar társadalom attitűdjei a környezethez és ezek kapcsolata az emberek boldogságérzetével. In: *Az életminőség feltételei*. pp. 38-46.
- Havasi, V. (2008): Az életminőség objektív és szubjektív oldalának összefüggése Píliszentlászlón. In: *Települési környezet*. pp. 28-34.
- Havasi, V. (2009): *Az értékrend és az életminőség összefüggései*. Doktori értekezés, Debrecen, Debreceni Egyetem, Közgazdaságtudományi Doktori Iskola.
- Káposzta, J. – Nagy, H. (2013): A vidékfejlesztés és a környezetipar kapcsolata az endogén fejlődésben. In: *Journal of Central European Green Innovation*. 1 (1), pp. 71-82.
- Márfi, A. (2007): A szubjektív életkörülmények társadalmi-gazdasági összefüggései. In: *Az életminőség feltételei*. pp. 6-23.
- Noll, H. H. (2004): Social Indicators and Quality of Life Research: Background, Achievements and Current Trends. In: *Advances in Sociological Knowledge*, pp. 151-181.

Egyéb forrás

<http://www.kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2010/ercsey%20ida.pdf>

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_12

http://www.polgariszemle.hu/?view=v_article&ID=35

A népesedési helyzet

Chuiker Fatime, Farkas Tibor, Hoós Dániel, Kápolnai Zsombor, Rigó Zsanett

Bevezetés

Cserhátszentiván demográfiai szempontból többnyire belesimul a magyarországi aprófalvak átlagába. Jellemző rá az elöregedés, az elvándorlás, a népesség kicserélődése és a társadalmi szerkezet gyengülése. A település periférikus elhelyezkedéséből adódóan kihívások előtt áll, azonban vannak újonnan betelepülők, akik új színt hozhatnak a kis falu életébe, jövőjébe.

24. ábra: Menyasszony és vőlegény

Forrás: A Turcsányi család archívuma

Tanulmányunkban bemutatjuk a népesség növekedésének, illetve fogyásának tényezőit, a nemek, a kor, a vallási, nemzetiségi, és a családi állapot, az iskolai végzettség és a foglalkoztatottság szerinti megoszlását.

25. ábra: Turcsányi István az öccsével 1958-ban

Forrás: A Turcsányi család archívuma

Cserhátszentivánt a jelenlegi lakosságszáma egy jellegzetes hazai településtípusba, az aprófalvak kategóriájába sorolja. Bár az aprófalvak lakossága a hazai népesség csupán néhány százalékát fedi le, azonban mégis kiemelkedő kutatói érdeklődésre tart számot (Kiss 2008), ugyanis a kategóriában lévő települések száma jelentős. Aprófalunak az 500 főnél kevesebb lakossal rendelkező települést nevezzük. A népességarányuk az utóbbi száz évben soha nem emelkedett három százalék fölé. Ha a községeket nézzük, az aprófalvak a községek népességének hozzávetőleg 10 százalékát teszik ki. A területük az ország területének több mint 13 %-a, a településállománynak körülbelül harmada, azaz több mint ezer ilyen település van az országban.

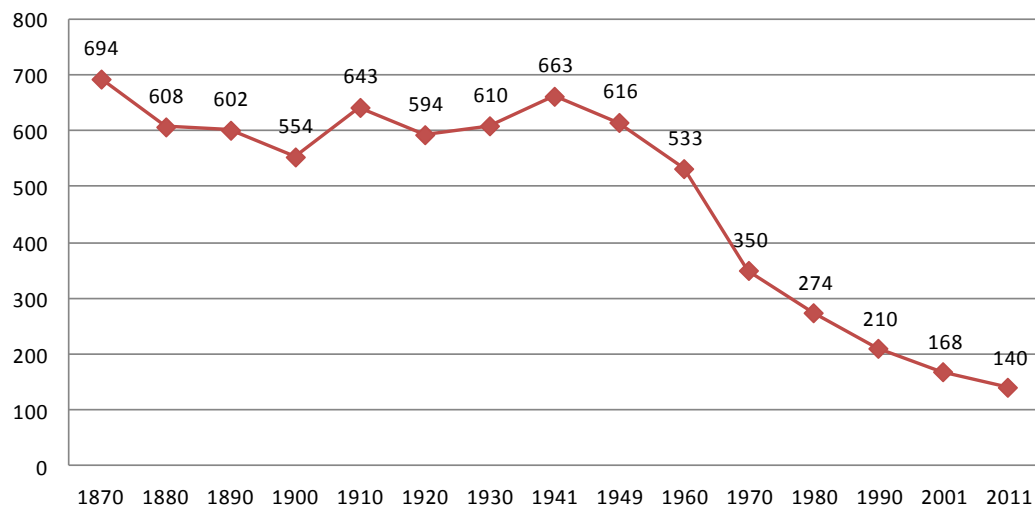
Kiss (2008) szerint az aprófalú az önellátó mezőgazdaság legmegfelelőbb településformája volt, hiszen így lehetett a település körül lévő földeket a legkönnyebben elérni. A modern árutermelő mezőgazdaság, az ipar és a szolgáltatások megtelepedésére ugyanakkor már alkalmatlan. A falvak népességfogyása évszázados trend. Az államszocializmus időszakában – az ötvenes évektől a nyolcvanas évekig – a fejlesztésre nem javasolt kategóriában szerepelt. Tulajdonképpen a kérdés nem az, hogy miért hanyatlanak az aprófalvak, hanem az, hogy hogyan tudnak (ilyen nagy arányban) fennmaradni.

A dolgozatunk elkészítéséhez szükséges statisztikai adatok hivatalos állami forrásokból származnak, mint például a KSH különböző adatbázisai és a TeIR adatbázis. Az elemzéshez az Excel és az SPSS programokat használtuk.

Fontosabb demográfiai folyamatok

Cserhátszentiván népességszáma a történelem folyamán jelentős változásokon ment keresztül, a török időkben például elnéptelenedett, az 1873-as kolera következtében csökkent a lakosság száma, de az Amerikába történő kivándorlás is éreztethette a hatását. A századfordulón még közel ötször annyian laktak Cserhátszentivánban, mint jelenleg. A település kisebb-nagyobb hullámokkal őrizni tudta 600-700 fős népességét egészen a második világháborúig (lásd következő grafikon). A népességváltozás okairól kevés információnk van, de például az 1905-ben felépített iskola növekvő gyermekszámot jelzett. A népesség további fejlődését mindkét világháború akadályozta. A kommunista hatalomátvétel után már fokozatosan fogy a népesség. A térszerkesztés, a városi munkahelyek vonzása, a tanács központosítása (1972), az iskola bezárása (1982) jelzik és okozzák a népességfogyást.

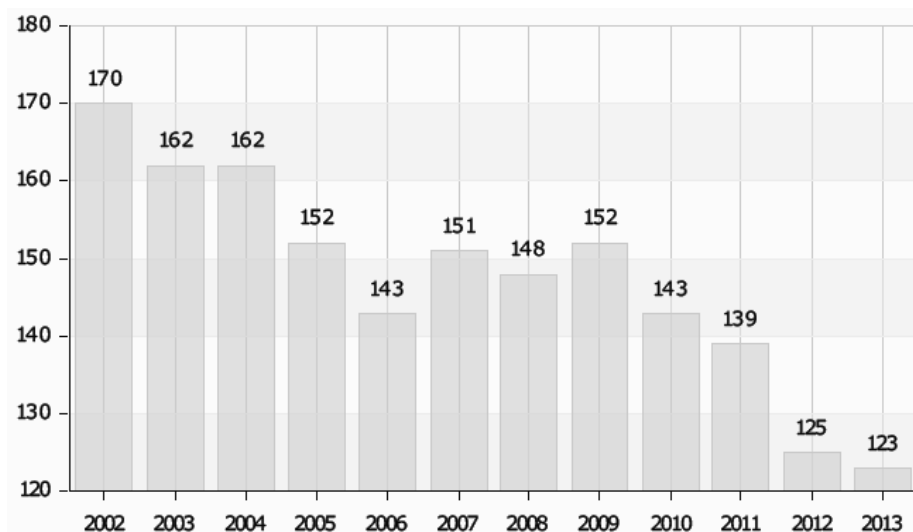
26. ábra: Cserhátszentiván népességének változása (1870-2011), fő

Forrás: KSH Statisztikai évkönyvek, Cserhátszentiván honlapja

Az adott területen lakóhellyel rendelkező, és másutt tartózkodási hellyel nem rendelkező személyek, valamint az ugyanezen a területen tartózkodási hellyel rendelkező személyek együttes száma a lakónépesség. Mivel ez a szám tükrözi legpontosabban, hogy az egyes településen ténylegesen mekkora a lakosság száma, a legtöbb népességre vonatkozó demográfiai mutatószámnál ezt használtuk vetítési alapként. Az alábbi diagramon csak az elmúlt bő évtized lakónépességben történő változásait mutatjuk be.

27. ábra: Cserhátszentiván lakónépességének változása (2002-2013)

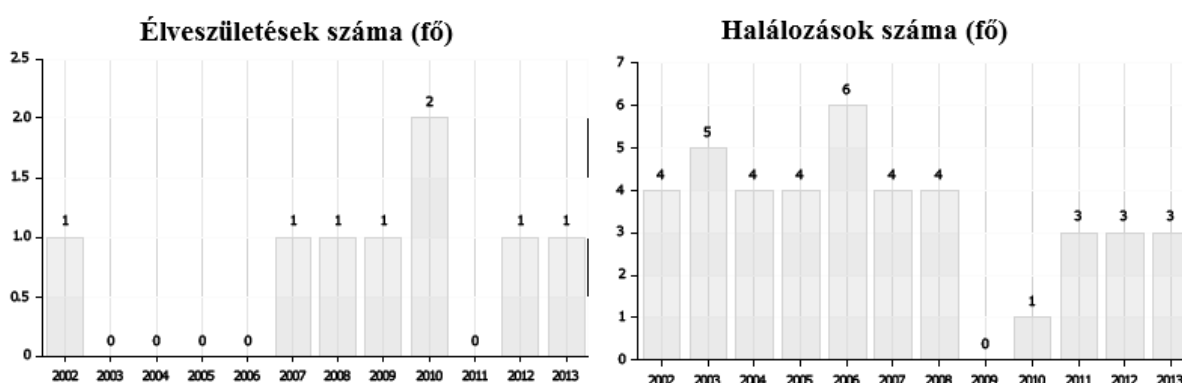

Forrás: Lechner Lajos Tudásközpont, TEIR

Az előző ábrán a 2000 utáni népességváltozás látható. 11 év alatt (2002-2013) közel 30%-al csökkent a lakónépesség száma. Míg 2002-ben 170 fős volt a település, 2013-ban már csak 123 fő lakott hivatalosan a településen.

Az következő ábrán az élveszületések és a halálozások évenkénti alakulását látjuk. Bár a skálák nem egyformák, mégis látható, hogy jelentős eltérés van a születések és a halálozások száma között. Ugyancsak megfigyelhető az adatok nagymértékű ingadozása. A következőkben ezért is térünk át a többéves átlagok elemzésére.

28. ábra: Az élveszületések és a halálozások száma Cserhátszentivánban (2002-2013)

Forrás: Lechner Lajos Tudásközpont, TEIR

Cserhátszentiván népességének fogyása állandó, az utóbbi másfél évtizedben nem volt olyan év, amikor nőtt volna lakosság száma. A kérdés az, hogy mi okozza népesség csökkenését, illetve, hogy a vándorlások tudják-e ellensúlyozni a negatív természetes szaporodást². A 2013-ig tartó tíz éves folyamatot tekintve a válaszunk az, hogy a pozitív vándorlási egyenleg az időszak elején még csökkentette a természetes fogyást, az időszak végén viszont már a fogyást elsősorban az elvándorlás okozta. A születések és a halálozások aránya kedvezőtlen a vizsgált időszakban, de a második felében közeledés tapasztalható az országos (bár ugyancsak kedvezőtlen) átlagokhoz. A vándorlási folyamatok élénkek, az időszak elején még a bevándorlás, a végén már az elvándorlás a jellemzőbb folyamat. Összességében kijelenthetjük, hogy a kétezres évek második felétől a népesség fogyását elsősorban a népesség természetes fogyása okozza, ezen belül az alacsony születési és a magas halálozási arányszámok egyformán sokat nyomnak a latban.

²Természetes szaporodás: A születések és a halálozások számának a különbsége.

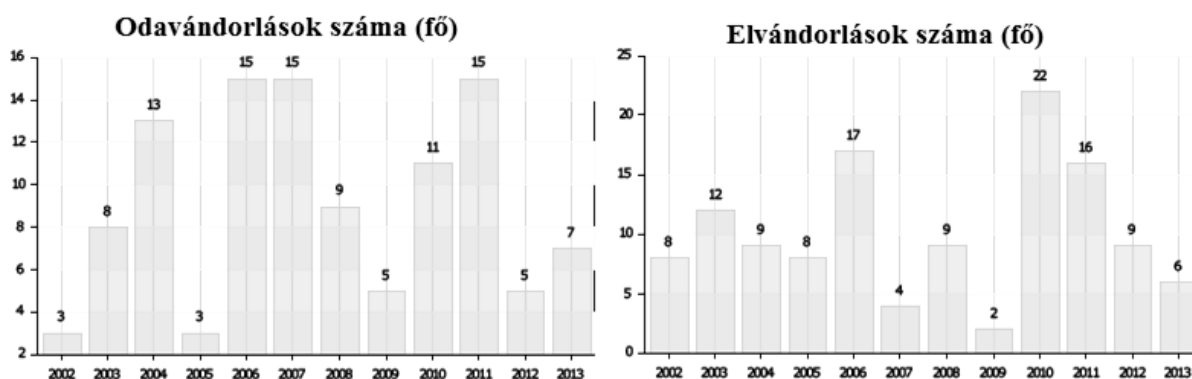
8. táblázat: Cserhátszentiván fontosabb demográfiai adatai (5 és 10 éves átlagok, fő)

	2004 -2008 évek átlaga	2009-2013 évek átlaga	2004-2013 évek átlaga
születések száma	0,4	1	0,7
halálozások száma	4,4	2	3,2
természetes szaporodás	-4,0	-1,0	-2,5
odavándorlások száma	11,0	8,6	9,8
elvándorlások száma	9,4	11,0	10,2
vándorlási egyenleg	1,6	-2,4	-0,4
tényleges szaporodás	-2,4	-3,4	-2,9

Forrás: Lechner Lajos Tudásközpont, TEIR

Az alábbi ábrán a vándorlás évenkénti adatait láthatjuk. A 2015-ös TeIR adatai alapján a 2002-2013-ig tartó időszakban csak 4 évben; 2004-ben, 2007-ben, 2009-ben és 2013-ban volt több az odavándorlók száma; a többi évben az elvándorlás volt inkább a jellemző.

29. ábra: Az odavándorlások és az elvándorlások száma településen (2002-2013)

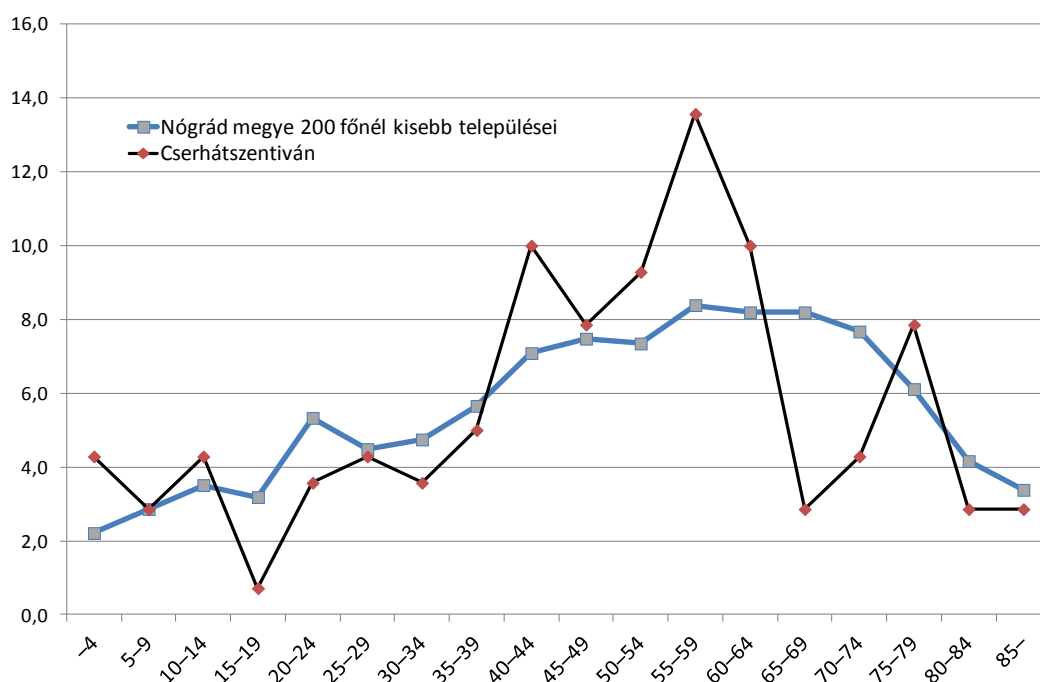
Forrás: Lechner Lajos Tudásközpont, TEIR

A népesség kor, nem, nemzetiség és vallás szerinti megoszlása

A település korszerkezetének az elkészítéséhez a 2011. évi népszámlálás adatait használtuk fel. A korfa szerkezetében több kicsúcsosodás is megfigyelhető, a legdominánsabb a 40-44 évesek és a 60-64 évesek korcsoportja. A két hullámvölgyet a

15-19 és a 65-69 évesek korcsoportjai jelentik. A tanulmányunk írása idején ezek a korcsoportok is már 4 évvel idősebbek. A nógrádi aprófalvakhoz képest nem rosszabb és nem jobb a korszerkezet, az aktív korúaknál enyhe többlet, a legidősebbeknél kisebb hiány figyelhető meg. Összességében azonban a település rendkívül előregedő korszerkezetet mutat, betelepülés nélkül a falu a jelenleginél is alacsonyabb lélekszámmal számolhat a jövőben.

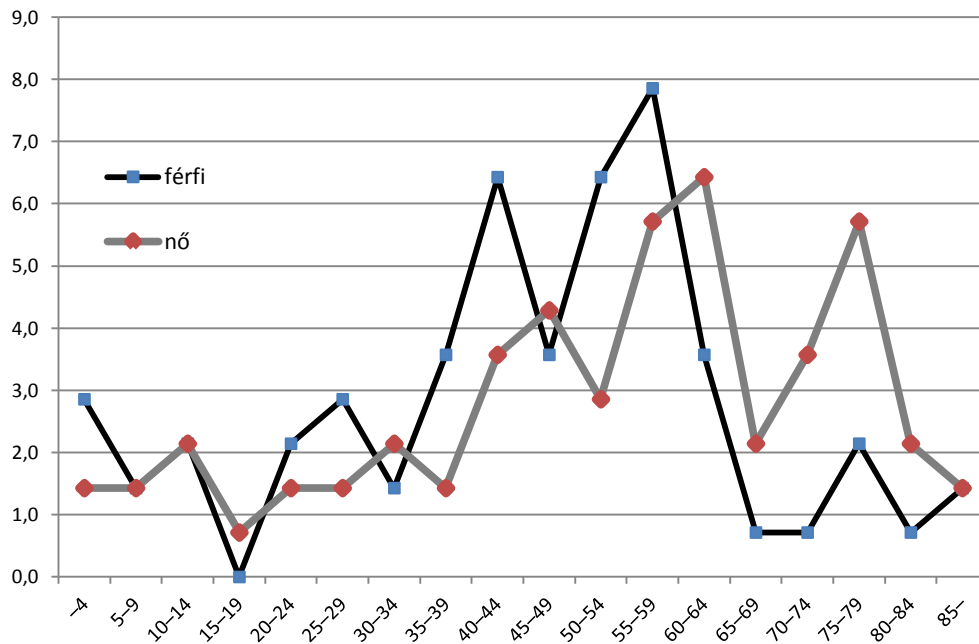
30. ábra: Cserhátszentiván és a 200 főnél kisebb Nógrád megyei települések korfája (2011)

Forrás: KSH, Népszámlálás 2011

A női és férfi korcsoportokat tekintve nincsenek nagy különbségek. A középkorúaknál érezhető inkább enyhe férfitöbblet, az időskorúaknál pedig nőtöbblet. A grafikon adatainak erős ingadozása jellemző kis elemszám (népességszám) esetén.

31. ábra: A női és férfi korcsoportok aránya Cserhátszentivánban, 2011

Forrás: KSH, Népszámlálás 2011

A 15 évesnél idősebb lakosság több mint 40 százaléka házas, 30 százaléka nőtlen és hajadon, s valószínűleg az idősek nagy arányából adódik, hogy az özvegyek aránya közel 20 százalék.

9. táblázat: A népesség megoszlása családi állapot szerint (2011)

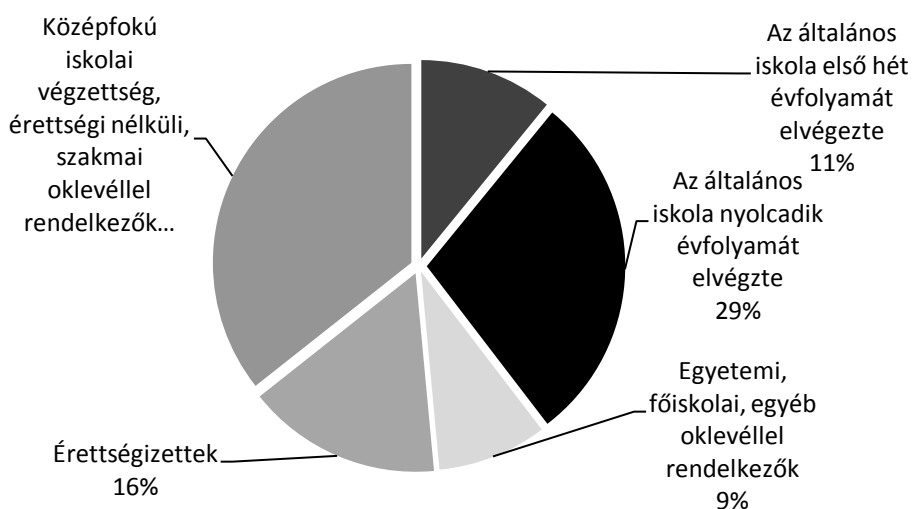
Családi állapot	fő	%
Nőtlen/hajadon	36	28
Házas	56	43
Élettársi kapcsolat	6	5
Elvált	10	8
Özvegy	22	17

Forrás: KSH, Népszámlálás 2011

A település felnőtt lakosságának 29 százaléka csupán 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, a képzetlenség tehát komoly problémát jelent. A legnagyobb számban és arányban szakmunkás végzettséggel rendelkező felnőttek lakják a települést, a felsőfokú végzettségűek aránya mindössze 9 százalék.

32. ábra: A népesség megoszlása iskolai végzettség szerint

Forrás: KSH, Népszámlálás, 2011

Cserhátszentiván nemzetiségi szempontból igen homogén képet mutat, a népesség gyakorlatilag 100 százalékban magyarnak vallotta magát. Korábban a település nem volt ennyire homogén, a településen zsidók és szlovákok (tótok) is éltek.³

10. táblázat: Cserhátszentiván vallási megoszlása, 2011

Vallás, felekezet	Hívők száma	Hívők aránya (%)
Evangélikus	6	5,0
Református	3	2,5
Római katolikus	98	82,4
Más vallási közösséghez, felekezethez tartozó	3	2,5
Nem válaszolók száma	9	7,6

Forrás: KSH, Népszámlálás, 2011

A vallások szerinti megoszlás nagyobb változatosságot mutat. A falu lakóinak több mint nyolcvan százaléka római katolikus vallású. A temetőben található eredetileg

³ A falu török időszak utáni újjáépítése és újratelepítése 1728-1729-ben kezdődött meg a Kothon család leányági örökösei, az Aranyi ágon Rákóczi, Szilassy, Balás és Szigedhy (Szigethy) család. Szentiványt felvidéki lutheránus tótokkal népesítették be, akik idővel katolizáltak és elmagyarosodtak (Wikipédia). Zorkóczy Jánosné Csernus Janka visszaemlékezése szerint az 1930-as, 40-es években öt zsidó család élt Cserhátszentivánban (<http://www.cserhatszentivan.com/emlekszel/>).

Árpád-kori templom köveit kétszer is elhordták⁴. A cserhátszentiváni plébánia a pásztói esperesi kerülethez tartozik, jelenleg minden hónapban csak egyszer van szentmise. A katolikusok mellett találunk evangélikusokat, reformátusokat és más vallásúakat is, de ateistának senki sem vallotta magát a népszámláláskor.

33. ábra: Turcsányi Istvánné, Molcsán Ilona 1961-es bábanaplójának részlete

158

Folyó szám	A születés éve, napja, órája	A szülő neve, kora, állapota, lakhelye (község, utca, hárszám)	Hányadszor szülő	A magzat fekvése születésekor (koponya-, arc, láb-, tartás keresztfekvés)	A magzat neve, áru-, hosszúsága	Élve vagy halva született-e?	Érett, kora, éretlene a magzat?	Hány szabványléptékű lett elhasználva?	A szülés alatt volt-e rendeltetésesség és milyen?	Az anya egészsége a szülés előtt, közben, utána volt-e megváltozott mikor halt meg?	A gyermek egészsége maradt-e 8-10 napig? meghalt-e? mikor?	Egyéb megjegyzések Az orvos megjegyzés ha a szülővel közre működött
7	1951. évi 11. hó 11. napján délután 9 óráig	Ócskai Piroška 27 év r.k. Bzalkai András kötél műveze néje Alótold	1	koponya	Long Piroška 52	élve	érett		göt nyelés	egyszeres	egyszeres	Interna Jász
8	1951. évi 11. hó 15. napján reggel 8 óráig	Antai Ilona 20 év r.k. Noiman László Tuzó néje Alótold	1	koponya	Antai Ilona 52	élve	érett		göt nyelés	egyszeres	egyszeres	Interna Jász

Forrás: A Turcsányi család archívuma

Összefoglalás

A népesedési és társadalmi viszonyok elemzésénél fontos megemlíteni, hogy a településen nem működik semmilyen alapfokú oktatási, köznevelési intézmény. Nem találunk helyben sem óvodát, sem iskolát, hiszen nincs annyi gyermek a településen, amennyiért lehetne indítani osztályokat, csoportokat. Az itt élő fiataloknak a környező településekre kell ingáznuk az általános ismeretek elsajátítása érdekében. Igaz, a szülők és diákok segítségére áll egy iskolabusz, amely reggel és délután segíti a fiatalok

⁴ A török időkben kifosztott, felgyújtott és lerombolt templom faragott köveit a sipeki nemesek hordták el, hogy templomot építsenek maguknak belőle. A régi templomot 18 sz. közepén építették újjá. 1940-ben falu egy új, nagyobb templom építéséhez ugyancsak felhasználta a régi templom köveit. A régi templomból csak a torony maradt meg (Wikipédia).

közlekedését. Az elöregedést és elvándorlást nagymértékben erősíti a közintézmények, szolgáltatások hiánya, mivel nehéz vonzóvá tenni egy települést a családok, betelepülni vágyók számára, ha az alapvető szükségleteket nem tudják helyben kielégíteni. Ugyanakkor a felnőtt lakosságnak is érdekében állna, ha helyben működnének kulturális vagy nevelési-oktatási feladatokat ellátó intézmények, mivel ezek a munkahelyteremtő funkciójuk mellett a közösségi életet is felpezsdíthetnék.

Továbbá nem áll rendelkezésre internettel ellátott középület sem, amely ugyancsak gátolja a tájékozódást, a művelődést és a mindennapi információk áramlását, illetve akik nem rendelkeznek otthon internet-előfizetéssel, azok számos elektronikus úton történő ügyintézési, szórakozási, valamint oktatási lehetőségtől esnek el.

A dolgozat végén felmerül a kérdés, hogy vajon milyen jövő előtt áll Cserhátszentiván népesedési szempontból? A válasz sajnos kedvezőtlen: a település demográfiai mutatói ijesztőek. A születések száma alacsony (szinte minimális), a halálozások száma magas, a bevándorlók száma csökkent, a népesség korszerezete elöregedett. Cserhátszentiván lehetséges megmentői a városi emberek lehetnek, akik megtalálják ezt a csodálatos fekvésű, a budapesti agglomerációtól elérhető közelségben elhelyezkedő kistelepülést. A felfedezés azonban nem elég, az őslakosok és a gyűttmentek közötti együttműködés nélkül elképzelhetetlen a település fejlődése.

34. ábra: A zsidó temető részlete

Dr. Farkas Tibor felvétele

Felhasznált irodalom

Kiss János Péter (2008): Aprófalvasodás és aprófalvaink sorsa- történelmi metszetben. In: Váradi Mónika (szerk.): Kistelepülések lépéskényszerben. Új Mandátum Budapest

Központi Statisztikai Hivatal népszámlálás, 2011, www.teir.hu

Cserhátszentiván lokálpatrióta honlapja (<http://www.cserhatszentivan.com/>)

Menni vagy maradni?

Kiss Ádám Gergő

Bevezetés

Az Európai Tanács megállapodott arról 2013 júniusában, hogy az egész Unió területén fokozni kell azon erőfeszítéseket, melyek a fiatal álláskeresők mobilitását ösztönzik. A Tanács úgy határozott, hogy tovább kell fejleszteni olyan kezdeményezéseket is, mint „Az első EURES-állásod”. Ezen foglalkoztatási mobilitási program az európai fiatalok számára a más uniós országokban való álláskereséshez nyújt segítséget. Azonban nem csak a fiatalok mobilitását érdemes nagyító alá venni, hiszen az idősebb generációk példaként szolgálhatnak a fiatalság számára. Valamint saját tapasztalataikból kiindulva bátoríthatják a fiatalokat a szülővárosuktól távol(abb) eső munkavállalásra.

A szabad áramlásban mind az ember, mind környezete arra törekszik, hogy a versenyképesség megőrzése vagy fokozása céljából, élete során addig legyen egy földrajzi helyen, amíg az számára többletet eredményez. Napjaink gyors információáramlása lehetővé teszi azt, hogy akár a világ másik végén is tömegek szerezzenek tudomást arról, milyen életminőség elérése lenne számukra lehetséges. (L. Rédei, 2008).

Akár azt is mondhatjuk, hogy a világ kitért ismeretszerzési és munkavállalási szempontból. A munkavállalói mobilitás napjainkban igen aktuális téma. Köztudott, hogy az Európai Unió ösztönzi a foglalkoztatási mobilitást, hiszen „a nagyobb munkaerő-mobilitás, mind az állások (foglalkozási mobilitás), mind az országok között (földrajzi mobilitás) jelentősen hozzájárul a gazdasági és szociális előrelépéshez, a foglalkoztatottság szintjének emeléséhez, valamint a kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődéshez. A mobilitás egyrészt segíti az európai gazdaság, a foglalkoztatás és munkaerő könnyebb és hatékonyabb alkalmazkodását a változó körülményekhez, másrészt a versenyképes globális gazdaságban végbemenő változás hajtóereje. A tagállamok közötti magasabb szintű mobilitás hatására szorosabbá válik az EU politikai integrációja is.” (Eures)

Jelen tanulmány a Nógrád megyében található Cserhátszentiván lakosságának munkaerő-piaci helyzetét kívánja bemutatni, különös tekintettel az ott élők mobilitási hajlandóságára.

Magyarország munkaerőpiacának rövid áttekintése

A 2014. III. negyedévi adatai alapján a gazdaságilag aktív 15-64 éves népesség száma 4448 ezer fő volt, az aktivitási ráta pedig 67,6%. Az aktív népesség közül 4117,3 ezer fő foglalkoztatott, a munkanélküliek száma pedig 330,6 ezer. Magyarországon a foglalkoztatottak száma 2014-ben emelkedést mutatott, melyhez egyes kormányzati intézkedések is jelentős mértékben hozzájárultak. A foglalkoztatási arány a 15-64 éves népességben körében 62,6 %-ot mutatott. 2014. IV. negyedévben az álláskeresők száma továbbra is 400 ezer alatt volt (318,5 ezer fő). Ez az érték továbbra is magasabb a válság előtti értékeknél (2008. II. negyedév: 319,2 ezer fő). A 2014. évben a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat nyilvántartásában szereplő álláskeresők átlagos száma 422,4 ezer fő volt, amely szignifikáns csökkenést jelent az előző évekhez képest.

Az álláskeresők 12,9%-át sorolhatjuk a pályakezdők közé, létszámuk az összes álláskeresőhöz képest azonosan alakult. Az Eures adatai alapján az álláskeresők 41%-a maximum 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, 28,3% végzett szakiskolában, szakmunkásképzőben további 25,4% érettségizett, míg 5,8% szerzett felsőfokú végzettséget, diplomát. A pályakezdők körében a 8 általános iskolai végzettséggel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya 35,2% (18,3% szakiskolai, szakmunkásképzői, 36,7% érettségi és 5,5% diplomás). Területenként vizsgálva az ország megyéi közül a legtöbb álláskereső Borsod-Abaúj –Zemplénben (51,43 ezer fő) valamint Szabolcs-Szatmár-Beregben (45,84 ezer fő) található.

Nógrád megye

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján Nógrád megye területén 2014-ben havonta közel 15000 álláskereső szerepelt a nyilvántartásokban, 3106 fővel (17,3%) kevesebben, mint 2013-ban. Az adatok szerint az álláskeresők szinte minden csoportjában létszámcsökkenéssel találkozhattunk éves viszonylatban, a legfiatalabbak és a legidősebbek esetében ugyanakkor kedvezőtlen volt a létszámalakulás. A nyilvántartott pályakezdő álláskeresők átlagos száma 2014. évben 2005 fő volt, 11%-kal (248 fő) kevesebb, mint az azt megelőző évben. A pályakezdők aránya a nyilvántartott álláskeresőkön belül átlagosan 13,5%, valamivel több, mint országos adat. A megyében a fiatalok többsége szakképzetlen, ami jelentős munkaerő-piaci hátrányt jelent számukra.

Cserhátszentiván

Látjuk, hogy Nógrád megye milyen számokkal rendelkezik a foglalkoztatottságot illetően. A következőkben Cserhátszentiván helyzetéről kaphatunk információkat röviden.

11. táblázat: A falu gazdasági aktivitás szerinti megoszlása nemek szerint 2011 (fő)

	Inaktív kereső	Eltartott	Munkanélküli	Foglalkoztatott
Férfi	21	12	10	27
Nő	34	11	6	19

Forrás: KSH adatok, saját szerkesztés, 2015

A 2011-es KSH adatok, mely a népszámlálás eredményei alapján készültek, melynek idején a falu lakossága 140 fő volt. A falu esetében összesen 55 fő inaktív keresőről és 23 fő eltartottról beszélhetünk, míg a foglalkoztatottak száma 46 fő, munkanélküli pedig 16 fő.

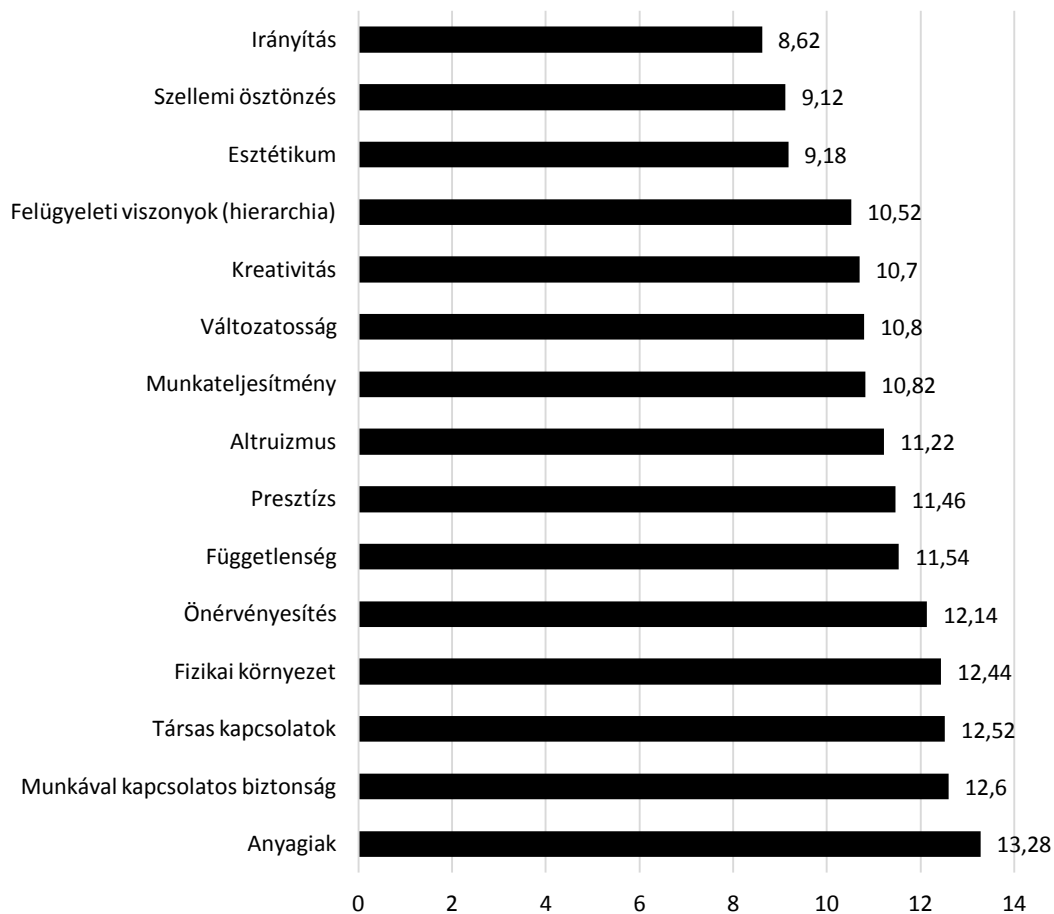
12. táblázat: A falu lakosainak munkaerő-piaci státusza, 2014 N=55

	fő	százalék
dolgozik	19	34,5
álláskereső	3	5,5
nyugdíjas	29	52,7
gyermekgondozási ellátásban részesül (GYES, GYED)	1	1,8
egyéb	3	5,5

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Maksó Máté 2007-ben írt szakdolgozatában Super munkaérték kérdőíve alapján Cserhátszentiván település lakóinak munkához kapcsolódó értékeit vizsgálta meg. Az alábbiakban a nyers értékpontok alapján kialakított rangsort kívánjuk bemutatni.

35. ábra: Cserhátszentiván lakóinak munkaérték rangsora, 2007

Forrás: Maksó, 2007

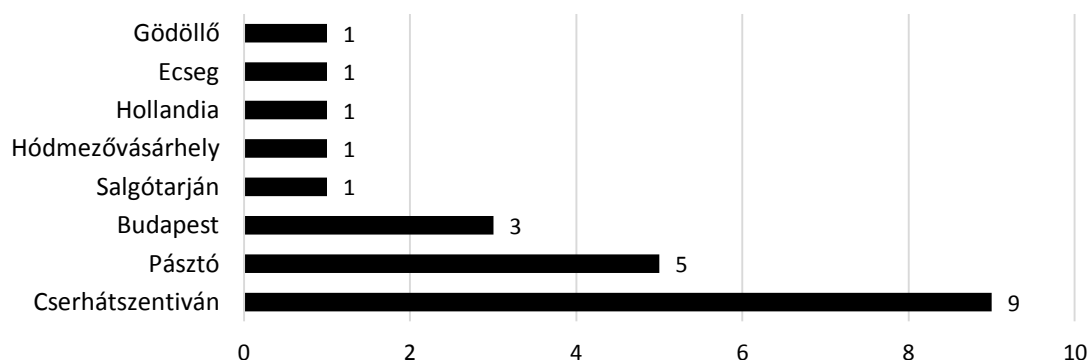
Láthatjuk, hogy a falu lakói a legfontosabbnak az anyagiakat tartották, valamint az ezzel járó biztonságot. Ezt követi a munkával kapcsolatos biztonság, melynek értelmében olyan munkát tartanak fontosnak, aminek révén mindig biztos a megélhetésük. Sokkal fontosabb az, hogy biztos állása legyen az embernek, mintsem maga a tevékenység. Harmadik legfontosabb érték a társas kapcsolatok lett. Ez alapján fontos a falubelieknek, hogy kikkel dolgoznak együtt, és igyekeznek munkájuk során jó viszonyt tartani a többiekkel. Elutasított érték pedig az irányítás lett, melynek értelmében a válaszadók nem tartják fontosnak, hogy mások munkáját megtervezzék, megszervezzék.

Munkaerő-piaci mobilitás

A Cserhátszentivánban tartott tábor idején alkalmunk adódott kérdőíves vizsgálatot végezni. Ennek során rákérdeztünk az ott élők munkavállalással kapcsolatos mobilitási hajlandóságára. A következőkben a témában kapott eredményeket ismertetjük.

36. ábra: Melyik településen van a munkahelye? (N=22)

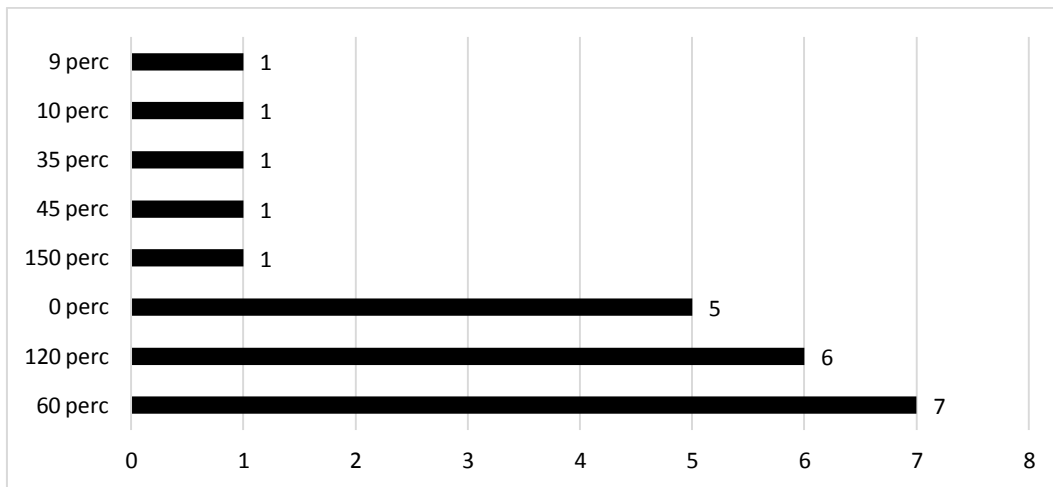

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, saját szerkesztés, 2014

A megkérdezett lakosok közül a legtöbben helyben, Cserhátszentivánon dolgoznak. A népszámlálás adataihoz viszonyítva azt láthatjuk, hogy a megkérdezettek közül 9 fő a faluban vállal munkát. Ezt követi Pásztó, ahová 5 fő jár rendszeresen munkába, míg a fővárosban 3 fő. Akadt olyan lakos is, aki külföldön, Hollandiában dolgozik. Esetében nagy valószínűséggel nem beszélhetünk ingázásról, azonban mobilitási hajlandóságról igen, hiszen hazáján kívül vállal munkát.

A munkavégzés helyéhez kapcsolódva rákérdeztünk, hogy munkavállalás céljából elköltözne-e más településre. A kérdésre mindössze 28-an adtak választ, az igen-nem megoszlása pedig 50-50% lett. A továbbiakban arra voltunk kíváncsiak, hogy mennyi időt lenne hajlandó utazni a válaszadó munkavállalás szempontjából.

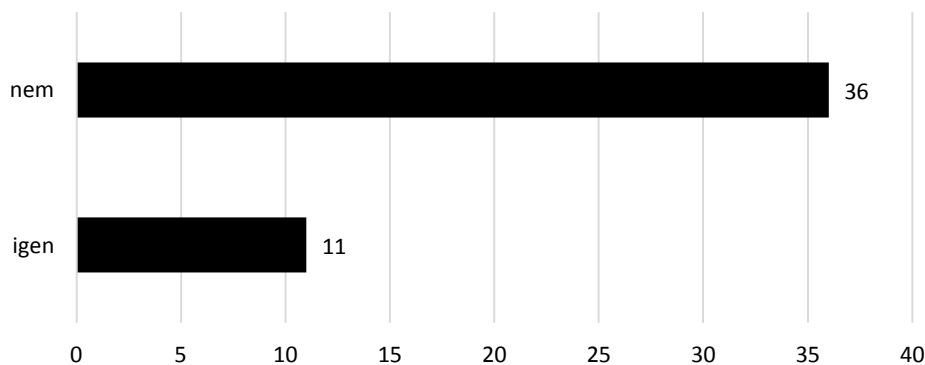
37. ábra: Mennyi időt utazna munkavállalás céljából más településre naponta? (oda-vissza percben), N=23

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A legtöbb válaszadó maximum 60 percet utazna naponta azért, hogy dolgozhasson. A minta negyede akár két órás utat is vállalnának munkavállalás céljából. A mobilitás hiányát mutatja, hogy öt lakos nem hajlandó utazni munkavégzés miatt.

38. ábra: Szeretne-e elköltözni Cserhátszentivánról (bármilyen más okból), N=47

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Arra a kérdésre, miszerint szeretnék-e elköltözni a faluból bármilyen más okból, ami nem a munkavállalás, a többség nemmel válaszolt. Azok, akik elköltöznének, leginkább Pásztót jelölték meg célul, valamint Budapestet. Akadt azonban olyan lakos is, aki külföldre is szívesen kiköltözne. Azoktól pedig, akik inkább maradnának

Cserhátszentivánon, megkérdeztük, hogy mik azok a tényezők, amelyek a faluban tartják őket. A szófelhő azt mutatja meg, hogy mely marasztaló dolgok szerepeltek a legtöbbször a válaszok között, azok a legnagyobbak.

39. ábra: Ha nem költözne el, mi az, ami Cserhátszentivánban tartja? N=55

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Láthatjuk, hogy a legtöbben azért nem hagynák el a települést, mert itt születtek, ide köti őket sok emlék, a rokonok, az ősök. Többen is említették a jó levegőt, a nyugalmat, valamint magát a szép nógrádi tájat, melyek miatt érdemes itt maradni.

Cserhátszentiván esetében egy egyre inkább elöregedő faluról beszélhetünk. Ezért is tartottuk fontosnak megkérdezni a lakosokat arról, hogy véleményük szerint hogyan lehetne helyben tartani a fiatalabb generáció képviselőit. A lakosok úgy ítélték meg, hogy leginkább a munkalehetőségek megteremtésével lehetne Cserhátszentivánon tartani a fiatalokat. Fontosnak tartották továbbá a szórakozási lehetőségek és az iskola biztosítását. Azonban szép számmal akadtak olyan lakosok, akik szerint sehogy sem lehetne helyben tartani az ifjúságot.

40. ábra: Ön szerint hogyan lehetne a fiatalokat a faluban tartani (N=55)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A kapott eredmény, hasonlít a megye elképzeléseihez. Nógrád megye vezetése ugyanis fontosnak tartja, hogy a munkaerőt helyben tartsa. Ez tükröződik fejlesztési koncepciójából is, melyben kimondják: „Nógrád megye legyen olyan élettér, amelyet az itt élőknek nem érdemes elhagyni. Szolgálja a családok, vállalkozások, szervezetek kényelmét kiegyenlített, korszerű intézményrendszer, javuló közlekedési hálózat, biztonságos, egészséges környezet. Nógrád legyen vonzó azok számára is, akik zsúfolt nagyváros és agglomeráció helyett varázslatos tájra, természet közeli, emberléptékű lakótérre vágnak. Legyen Nógrád mindemellett a Budapest közelében élők számára egy kiváló rekreációs övezet.”

Összegzés

Cserhátszentiván esetében egy előregedő faluról beszélhetünk, melynek népességében a betelepülők, az úgynevezett gyűttmentek is egyre nagyobb arányban jelennek meg. A falu lakóinak hajlandósága a munkavállalási mobilitás iránt kiegyensúlyozott, hiszen a válaszadók fele vállalna a falun kívül munkát. Akik vállalnák az ingázással járó viszontagságokat, kötelezettségeket, a legtöbben legfeljebb 60 percet utaznának összesen naponta.

Ezek az eredmények nem meglepőek, ha azt vesszük figyelembe, hogy a többség még a munkavállaláson kívüli egyéb okból sem költözne el a faluból. Ezzel kapcsolatban azt hozták fel a lakók indokként, hogy mivel itt születtek, már nem is mennének el innen. Ezenkívül a táj és annak velejárói (jó levegő, nyugalom, csend) is erősen marasztalóak számukra. A falubeliek leginkább a munkalehetőség biztosítását tartják megoldásnak, annak érdekében, hogy a település lakói ne vándoroljanak el.

41. ábra: Cserhátszentiván mint a Mázli cím film forgatási helyszíne

Forrás: http://mitlattamma.blog.hu/2012/10/01/mazli_808

Felhasznált irodalom

L. Rédei, M (2008): A tanulmányi célú mozgás. Doktori értekezés. Budapest

Maksó, M (2007): Munkaérték preferenciák összehasonlító elemzése három településen a Super-féle munka-érték kérdőív segítségével. Munkavállalási tanácsadó szak. Szakdolgozat. Gödöllő.

Egyéb források

http://www.megye.nograd.hu/files/terfejl/KONCEPCIO_TELJES.pdf

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/reszletes_tablak

<https://www.ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2768&countryId=HU&acro=lmi&lang=hu&regionId=HU0&nuts2Code=%20&nuts3Code=&regionName=Orsz%C3%A1gos%20Szint>

<https://www.ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2775&acro=lmi&lang=hu&countryId=HU&regionId=HU3&nuts2Code=HU31&nuts3Code=null&regionName=Eszak-Magyarország>

A továbbtanulási hajlandóság és tanulási motivációk vizsgálata

Molnár Nikolett

Bevezetés

Emberi erőforrás tanácsadóként a falukutató tábor során a falu humán erőforrás lehetőségeit vizsgáltam kifejezetten a továbbtanulás és a munkavállalás szempontjából. Manapság egyre inkább elterjedt az a vélekedés, miszerint az iskolai végzettség összefügg a munkanélküliséggel, foglalkoztatottsággal. Véleményünk szerint is van összefüggés a mutatók között, azonban a területiséget sem szabad figyelmen kívül hagyni, hiszen nem mindegy, hogy az ország mely pontján keres valaki állást – azonos végzettséggel más megyében más esélyei lennének (Forray-Híves, 2009).

Elmondható összességében a faluról, hogy történelmi jelentőségű, hiszen több évszázadra visszanyúlik a történelme. Elhelyezkedését tekintve völgyben található, amely a nehéz időjárási körülmények között nem a legkedvezőbb. Cserhátszentiván lakosság száma egyre inkább csökken, lakosai egyre idősebbek lesznek, míg a fiatalok inkább elhagyják a települést, és a közeli városokba, a fővárosba mennek jobb megélhetés reményében. A népséget tekintve kialakult egy sajátos szomorú helyzet: több ház van, mint amennyi lakó lehetne benne.

Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy ezek között a körülmények között milyen jelentőséggel bír a lakók között a továbbtanulás, jellemző-e továbbtanulási hajlandóság, milyen hatásai vannak a lakók iskolai végzettségének.

Anyag és módszer

A falukutatást megelőzte egy részletes információszerzés a faluról, amely főként statisztikai adatok elemzését jelenti. Az információgyűjtésnél figyelmet fordítottunk arra, hogy a releváns adatokat emeljük ki, tekintsük át, majd ezekre alapozva kezdjük meg a helyszíni munkát. A második módszer az önálló szerkesztésű kérdőív volt. A falukutató társakkal összeállítottunk egy 49 kérdésből álló kérdőívet, amelyet összesen 55 háztartásban sikerült lekérdeznünk. Tanulmányunkban a demográfiai adatokon túl felhasználtunk még további öt kérdést az iskolázottságra, továbbtanulásra vonatkozóan.

Az adatok elemzéséhez és értelmezéséhez szükségszerű elmondani, hogy a válaszadás önkéntes volt, valamint nem minden kérdésre volt kötelező a válaszadás. Ezért fordulhatott elő, hogy egyrészt nem értünk el minden háztartást a faluban,

másrészt több helyen is eltérő elemszám mutatkozik az ábráknál. Az elemszám minden esetben attól függ, hogy hány fő válaszolt az adott kérdésre – ezt minden ábránál kiemeljük.

Felmerülő problémák

Az általunk vizsgált településnek is szembe kellett néznie a magyarországi falvakra, azon belül is az aprófalvakra jellemző problémákkal: népességvesztés, elöregedés, demográfiai erózió (Beluszky – Sikos T., 1982, 2007). A szakirodalomban megjelenő tényezők közül egy nem jellemző Cserhátszentivánra a hátrányos helyzetű csoportok feltorlódása. A rendszerváltás is új irányt hozott a település életében többen váltak munkanélkülivé, gyakoribb lett az ingázás, megváltozott az életmód, és a mezőgazdaság szinte teljesen megszűnt a településen. Erre mi sem jobb példa, mint az, hogy mozgó zöldséges jár a faluban, onnan veszik a lakók a friss zöldséget, nem termelik meg maguknak.

Mi a helyzet ma Cserhátszentivánban, azon túl, hogy meg kell küzdenie a magyar aprófalvakra jellemző problémákkal? Minden falu egyedi, így ennek megfelelően az általános tendenciák mellett egyéni arculattal, így egyéni gondokkal is küzdenek. Vizsgálatunk szempontjából a fentiek mellett fontos megemlíteni a közlekedést is. A falu tömegközlekedéssel Pásztóról egy órás úttal érhető el, ez alig több mint tizenöt kilométer megtételét jelenti. A busz menetrendje próbál alkalmazkodni a dolgozó felnőttekhez: a Volán reggel és este sűrűbben indítja járatait, napközben azonban ilyen módon a falu megközelíthetetlen. Aki szabadon szeretne mozogni, az gépjárművel megteheti, azonban szembe kell néznie az út rossz minőségével. Azért tartom fontosnak kiemelni ezt a kérdést, mivel adott esetben az iskolaválasztást is befolyásolhatja az a tény, hogy hogyan éri el a tanulni kívánó diák, hallgató az oktatási intézményt.

Egy másik kérdés a faluval kapcsolatban egy sajátos megosztottság, ami a lakók összetételét tekintve jellemzi a települést. Jelentős számban vannak ugyanis jelen olyan csoportok, akik nem egész évben, életvitelszerűen élnek a faluban, hanem úgynevezett gyüttmentek. Az általunk vizsgált iskolai végzettség témakörét tekintve is jelentős eltéréseket mutatnak a két csoport válaszai.

Amint egy előző fejezetből is már kiderült, elmondható a településről, hogy kiemelkedően magas a 40 év feletti aránya, ez a tendencia jellemző az aprófalvakra általánosan. Ez mutatja a falu elöregedését: a fiatalok jellemzően már nem maradnak a településen, ők inkább a környék iskoláiba járatják gyermekeiket, ott vállalnak munkát,

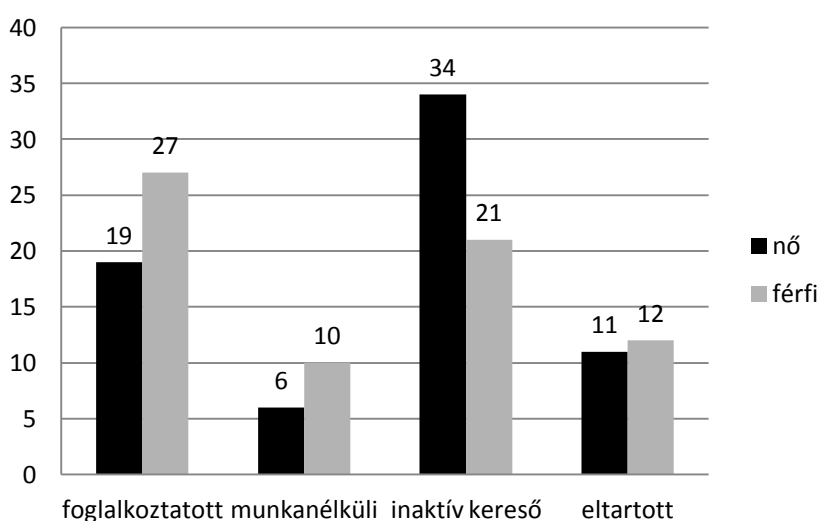

esetleg oda is költöznek. Itt fontos kiemelni, hogy a településen működött általános iskola, azonban be kellett zárni, mivel nem volt elég tanuló a településen a fiatal családok elvándorlása miatt. A régi iskola épülete ma vendégházként üzemel.

Gazdasági aktivitás

A cserhátszentiváni lakosok gazdasági aktivitását mutatja be az alábbi ábra, mely a KSH 2011-es népszámlálási adatain alapszik. Az ábráról leolvasható, hogy a faluban 19 férfi, 27 nő dolgozott a felmérés időpontjában. A lakosság többi része vagy munkanélküli (6 és 10 fő), vagy inaktív kereső (34 és 21 fő) vagy pedig eltartott (11 és 12 fő). Ez azt jelenti, hogy igen alacsony a településen a foglalkoztatottak száma, kiemelkedően magas viszont az inaktív keresők száma. Inaktív keresőknek minősülnek a nyugdíjasok, gyes/gyeden levők, munkanélküli ellátásban részesülők. Az arányok megyei szinten is hasonló képet mutatnak.

42. ábra: Gazdasági aktivitás szerinti megoszlás a férfiak és a nők között Cserhátszentivánban, 2011

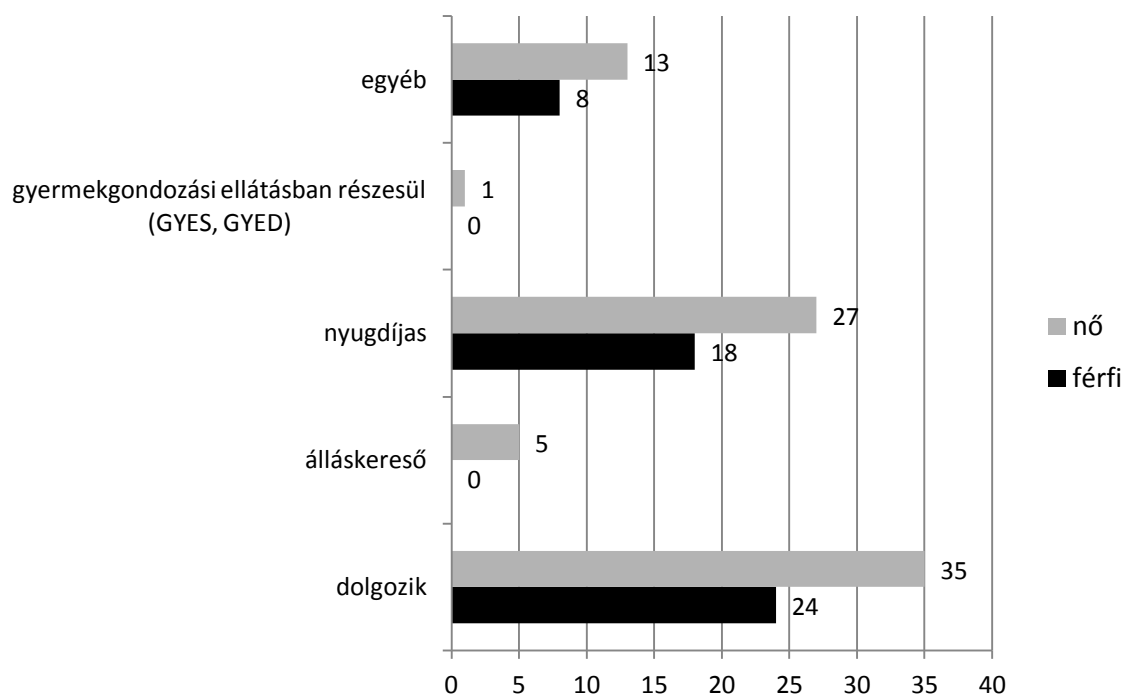

Forrás: KSH adatok, saját szerkesztés, 2015

Az általunk felvett falukutatói kérdőívben is rákérdeztünk a munkaerő-piaci státuszra, és hasonló eredmény született, mint amilyent a 2011-es adatok mutatnak. Teljes párhuzamot azonban nem lehet vonni, hiszen a KSH csak azoknak az adatait vizsgálja, akik a településen élnek, mi viszont számba vettük a gyűttmentek csoportját is.

Ha nemek szerinti bontásban vizsgáljuk a munkaerő-piaci státuszt, akkor elmondható, hogy a nők foglalkoztatottsága magasabb, mint a férfiaké, ez az előző éves adatokhoz képest eltérést mutat. Magas az inaktívok száma továbbra is: 59 fő számít aktívnak, 72 fő pedig inaktívnak, ez 45-55%-ot jelent.

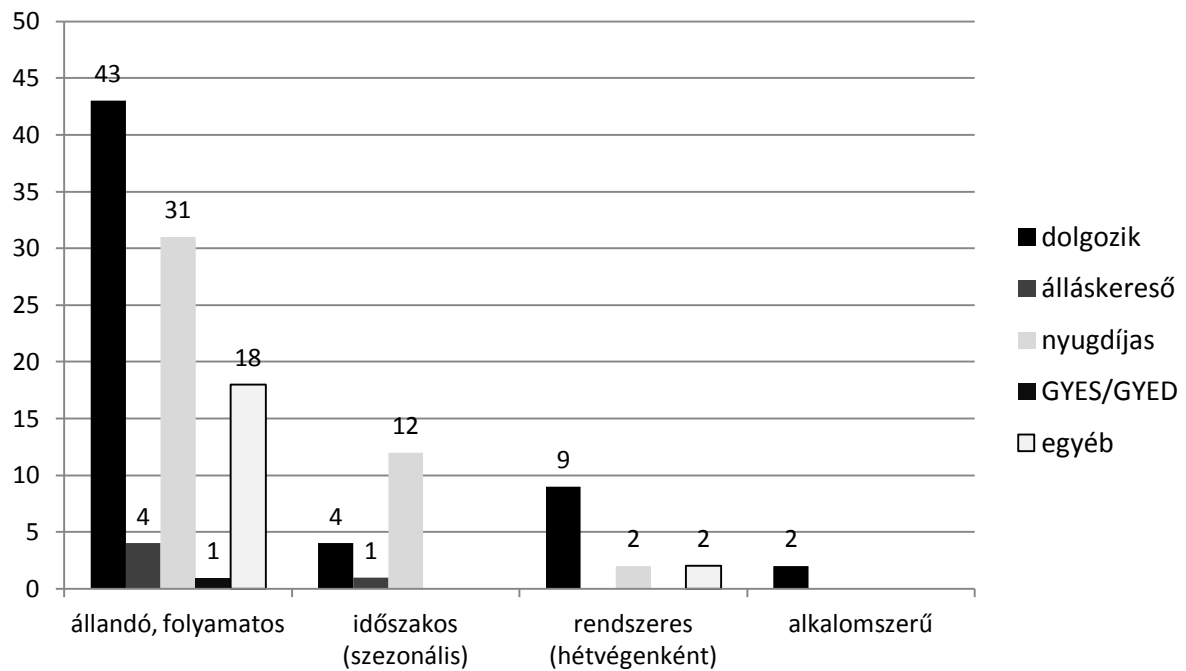
43. ábra: Cserhátszentiván lakosainak munkaerő-piaci státusza nemek szerinti bontásban, 2014 (N=131)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A következő ábra mutatja be a munkaerő-piaci státusz és a Cserhátszentivánban való tartózkodás összefüggéseit. Az állandó lakosok legtöbben dolgoznak (43 fő), de magas a nyugdíjasok száma is (31 fő), 4 fő álláskereső, 1 fő gyermekgondozási ellátásban részesül, 18 fő pedig az egyéb kategóriához sorolható. Az időszakosan a faluban időzők között a legtöbben nyugdíjasok (12 fő), 4 fő dolgozik és 1 fő álláskereső. A hétvégi háztulajdonosok közül 9 fő dolgozik, 2 fő nyugdíjas és 2 fő az egyéb kategóriához tartozik. 2 fő van csupán, aki alkalmatosan jár a faluba, de dolgozik. Ezekből az adatokból is megállapítható, hogy az állandó lakosok mellett többen vannak olyanok, akik sok időt töltenek a faluban, és aktív szereplői a munkaerő-piacnak, azonban feltehetőleg nem helyi szinten.

44. ábra: Cserhátszentiván lakosainak munkaerő-piaci státusza a településen való tartózkodás szerint, 2014 (N=129)

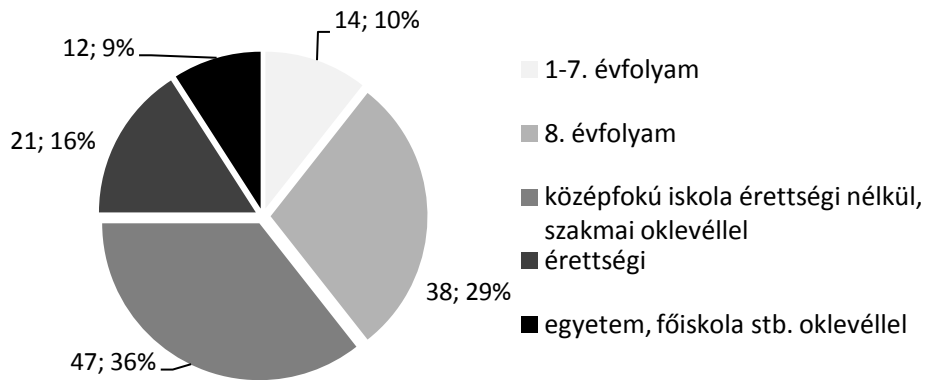

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Iskolai végzettség

Az iskolázottság kérdése összefügg a gazdasági aktivitással, valamint az összes fentebb említett problémával. A faluban élők iskolai végzettségére vonatkozó adatokat a következő ábra mutatja be a népszámlálási adatok alapján. Az akkori adatok szerint a lakosság 36 százaléka középfokú szakmai végzettséggel rendelkezik. Felsőfokú végzettséggel mindössze 12 fő (9%) rendelkezik. A munkaerőpiac szempontjából hátrányos helyzetűnek számítanak az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők, ezért nehezebb elhelyezkedniük például azoknak, akik 8 általános vagy az alatti végzettséggel rendelkeznek.

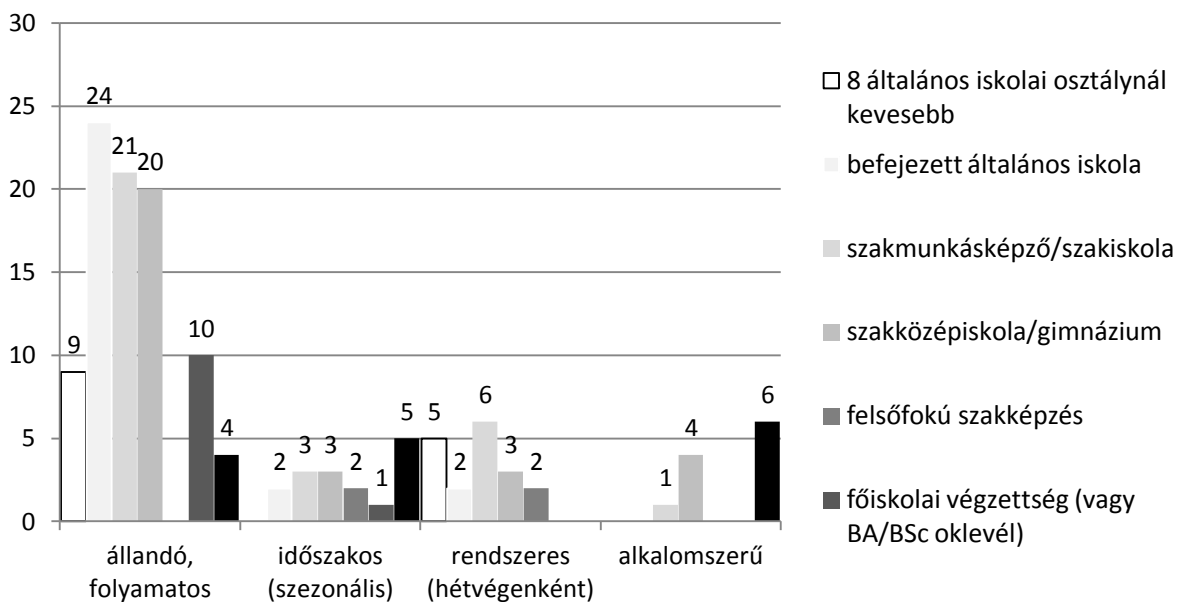
45. ábra: Iskolai végzettség szerinti megoszlás Cserhátszentivánban, 2011

Forrás: KSH adatok, saját szerkesztés, 2015

A következő ábrán az általunk felvett adatokat mutatjuk be az iskolai végzettségre vonatkozóan a tartózkodás ideje szerinti bontásban. Az állandó lakosok nagyobb részének alacsonyabb az iskolai végzettsége. Megállapíthatjuk, hogy a gyöttmentek iskolai végzettsége magasabb.

46. ábra: Iskolai végzettség szerinti megoszlás Cserhátszentivánban a faluban tartózkodás ideje alapján, 2014 (N=137)

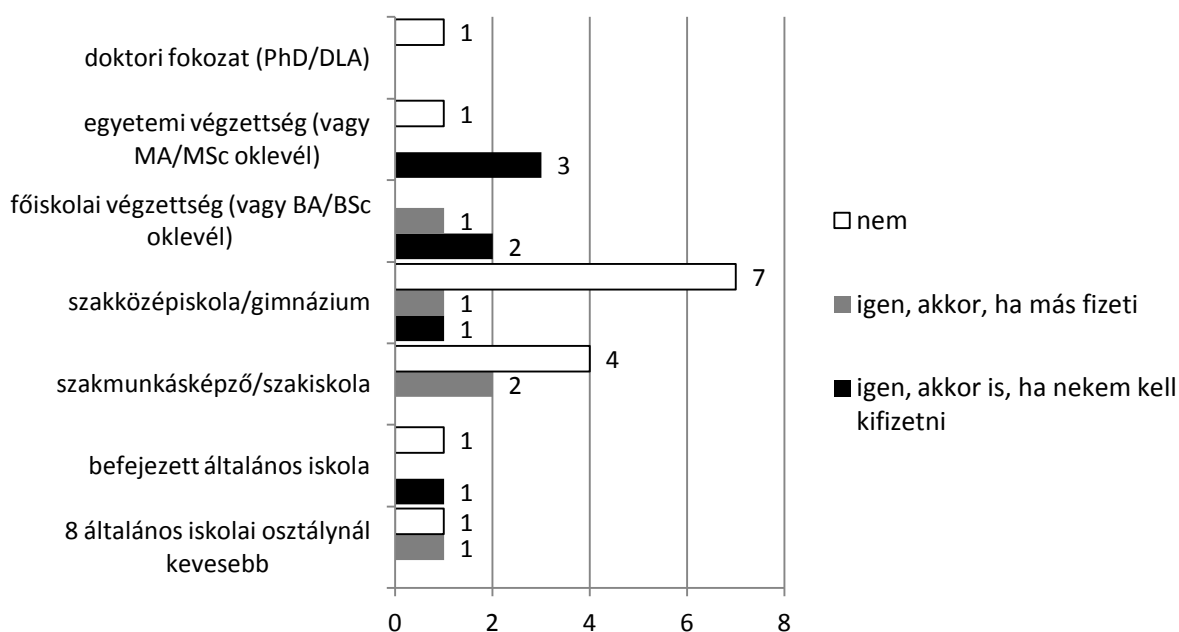

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Továbbtanulási hajlandóság és tanulási motivációk

Az iskolázottsággal kapcsolatban érdemes még vizsgálni a településen élők esetében a továbbtanulási hajlandóságot is, hiszen jelentős az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. A következő ábra mutatja be a továbbtanulási hajlandóságot iskolai végzettség szerinti bontásban. Erre a kérdésre mindössze 27 fő adott választ. A legtöbb válaszadó – inkább az idősebb korcsoportok tagjai – nem hajlandó folytatni a tanulmányait. Akik igennel válaszoltak, ők is eldönthették, hogy saját maguk finanszíroznák-e az oktatást vagy nem. 12 fő válaszolt igennel, ebből 7 fő vállalna önköltséggel is a képzést. Ebből a csoportból 3 fő végzett egyetemet, 2 fő főiskolát, egy fő általános iskolát. Jellemzően az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők nem fizetnének az oktatásért.

47. ábra: Továbbtanulási hajlandóság iskolai végzettség szerinti bontásban (N=27)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Rákérdeztünk arra is, hogy milyen célból tanulnának, akik a továbbtanulást választották. Az egyetemi vagy magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők közül elsősorban önmegvalósítás, régen dédelgetett álom beteljesítése céljából tanulnának. Három fő tanulna előrelépési lehetőség miatt (főiskolai diplomával, szakmunkás bizonyítvánnyal és érettségivel rendelkezők). A nagyobb fizetés két embert motivál a

továbbtanulásban (8 általánosnál kevesebbel és érettségivel rendelkező válaszadót). Az elhelyezkedési lehetőségek bővülése három embernek vonzó (egyetemi diplomával, szakmunkás bizonyítvánnyal és 8 általános iskolai osztállyal rendelkező lakos).

A tanulási motivációkon túl vizsgáltuk azt is, hogy mit tanulnának szívesen. Egy fő befejezné az általános iskolát, két fő szakmát szerezne, egy fő érettségizne, 6 fő pedig a felsőoktatásban tanulna tovább, és szerezné meg első, valamint második diplomáját.

Vizsgálatunkban azt is megkérdeztük, hogy a válaszadók mennyit lennének hajlandóak utazni a válaszadók tanulás céljából oda-vissza. 12 fő utazna összesen tanulási célból, átlagosan 96 percet. A legtöbb idő 240 perc volt, a legkevesebb pedig 30 perc. Elmondható tehát, hogy aki szeretne tanulni, az szóban mobilnak is mutatkozik, mivel a faluban képzési lehetőség nincs. Külön vizsgálat tárgya lenne, hogy a valóságban ebből mi valósul meg.

48. ábra: A szentmise résztvevői a 2014-es Világtalálkozón

Dr. Farkas Tibor felvétele

Összegzés

Az iskolai végzettség alacsonynak mondható a faluban, azonban sokan rendelkeznek szakmával is, amelyet viszont nem hasznosítanak megfelelően. A faluba

érkező gyűttmentek magasabb iskolai végzettséggel és eltérő értékrenddel rendelkeznek, mint az őslakosok, ez számos konfliktus forrása lehet. Amennyiben a település lakóinak nem sikerül közös célokat megfogalmazniuk, úgy éles ellentétek alakulhatnak ki és kettészakadás várható. Ez nem csak a közösségi, de a politikai életre is kihathat, amely hosszú távon befolyásolja a település sorsát.

Cserhátszentivánban a foglalkoztatottsági ráta kicsi, magas az inaktívak és a munkanélküliek aránya a foglalkoztatottakéhoz képest. A tanulási mobilitási hajlandóság alacsony a megkérdezettek körében, ez azt mutatja, hogy látszólag elégedettek is ezzel a helyzettel a válaszadók. Kevés válaszadó mutat motivációt a tanulásra, és akik mégis, azok magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. A továbbtanulási hajlandóság tehát alacsony, azonban akik mégis hajlandónak mutatkoznak továbbtanulni, reális célokat fogalmaznak meg.

Felhasznált irodalom

A települések osztályozási szempontjai, URL:

<http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok>, letöltés: 2015.02.03.

Beluszky P.—Sikos T. T. (1982) Magyarország falutípusai. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.

Beluszky Pál – Sikos T. Tamás (2007): Változó falvaink. A magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén. – Tér és Társadalom, 21. 3. 1–29. p

Cserhátszentiván honlapja, URL: <http://www.cserhatszentivan.com/>, letöltés: 2015.02.03.

Forray R. Katalin – Híves Tamás: Az iskolázottság, a foglalkoztatottság és az ingázás területi összefüggései. In: Szociológiai Szemle 2009/2, 42–59. p.

KSH, Népszámlálás 2011, Területi adatok – Nógrád megye. URL:

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_12, letöltés: 2015.02.03.

Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2013. január 1., URL:

http://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2013.pdf, letöltés: 2015.02.03.

Sipeki Balás Kristóf: Szentivány-Cserhátszentiván története. URL:

http://www.cserhatszentivan.com/fileadmin/dokumentum/Szentivany_tortenete.pdf, letöltés: 2015.02.03.

A cserhátszentiváni közös lét vagy közösség

Kenderfi Miklós

Az emberek társas kapcsolatait fenntartó csoport, a családon túl, a közösség lehet. Egy falu lakóit nem csupán a közös helység köti össze. Amennyiben otthonuknak tekintik lakóhelyüket, úgy egy közösség részévé válnak. A közös programok, terhek, álmok, büszkeségek, problémák, megoldások, élmények és emlékek egész sora kapcsolja egybe az ott élőket. Minden sikeres és erős település mögött a benne élők sikeres és erős közössége áll. Amennyiben a közösség tagjai széthúznak, gyengül az összetartó erő, melynek következményeként az adott település gyenge lábakon álló, egyhelyben toporgó, hátrányokkal küzdő helységgé lesz. Milyen módon lehet az összetartozást megőrizni, erősíteni és újra meg újra megújítani? A kérdés jogos, hiszen erős és sikeres településen élni, minden ember igénye. A megoldások között legtöbb esetben a polgárokat megszólító rendezvények, hagyományőrző fesztiválok és a rég elfeledett hagyományok felélesztése szerepel. Mindezekon túl szükséges az aktuális helyzet elemzése, a településen élők véleményének megismerése, részben a ködbe vesző emlékek, részben az újabbnál újabb kihívások miatt.

Az alábbiakban a Cserhátszentivánban élő régi lakosok és a gyűttmentek körében végzett kérdőíves felmérés eredményeit szintetizáljuk a közösségi élet, a közösségfejlesztési javaslatok, a helyi civil szervezetek, a faluban tartott rendezvények és a közösséget érintő problémák tekintetében. Válaszokat keresünk az együvé tartozás erősítésének módjaira és lehetőségeire.

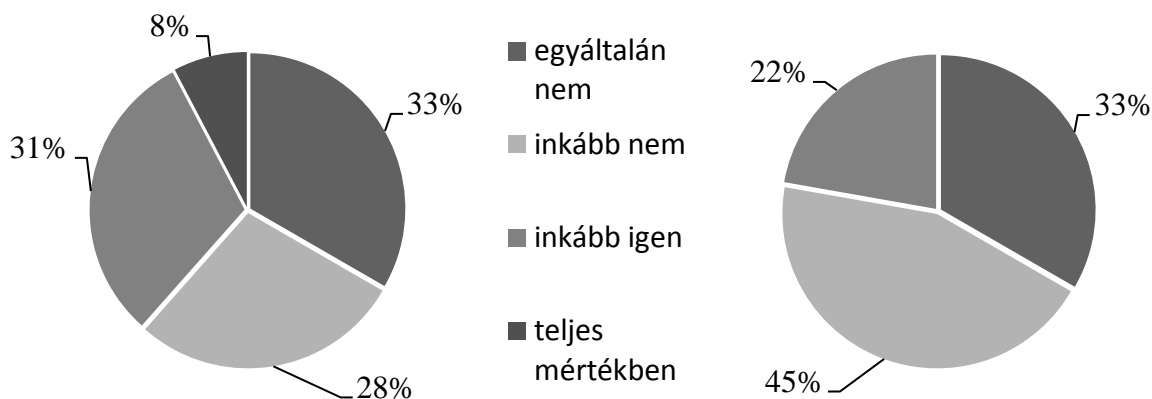
Ebben a tanulmányban is azokat tekintettük „régii lakosoknak”, akik életvitelszerűen Cserhátszentivánban élnek, míg gyűttmentnek azokat a személyeket, akik fél évnél többet nincsenek a faluban. Vizsgálatunk során az első célcsoporthoz tartozó 44 fő választ értékeljük, a másodikéban pedig 11-ét.

Közösségi élet

Tamási Áron gyakran emlegetett hőse Ábel, akinek „Mi végre vagyunk a világon?” kérdésére felelet is érkezik: „Hogy valahol otthon legyünk benne!”. Vajon mi otthon érezzük magunkat valahol? A technika minden csodájával és kényelmével körbevehetjük magunkat, de ez mit sem ér, ha hiányoznak a közvetlen emberi kapcsolatok, a valódi közösségek. Ezen viszonyrendszeren keresztül is le lehet mérni az

otthonosság érzetét. A következőkben Cserhátszentiván közösségi életét érintő kérdésekkel kívánunk foglalkozni.

49. ábra: Elégedett-e Cserhátszentiván közösségi életével? 2014 (N=44 régi lakosok és N=11 gyűttmentek)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A táblázat adataiból kitűnik, hogy a vizsgálati minta mindkét csoportjának harmada egyáltalán nem elégedett a falu közösségi életével. A kérdéshez kapcsolódó skála következő fokozatának tekintetében már valódi különbség mutatkozik, hiszen a régi lakosok 28%-a, míg a gyűttmentek 45%-a inkább nem elégedett. Jól mutatja a differenciát a pozitív oldalról való közelítés, ami szerint azt mondhatjuk, hogy az elégedettek aránya 39%-ot mutat a régi lakosok, míg 22%-ot a gyűttmentek részéről. Beszédesebb vizsgálati eredmény még, hogy a település közösségi életével a „régiek” 8%-a elégedett teljes mértékben, miközben az „újak” közül senki.

Összességében elmondhatjuk, hogy a helybeliek elégedettebbek Cserhátszentiván közösségi életével. Ennek hátterében lehet a megszokás, a hosszú évek óta változatlan nyilvános társadalmi, társasági megmozdulások. A városból származó nyaralók valószínűleg aktívabb, belsősegebb közösségi életet vártak („Itt sem jobb, mint Pesten.”).

A vizsgálat következő kérdése annak kiderítésére irányult, hogy milyen elképzelése van az érintetteknek a közösség fejlesztésének vonatkozásában.

50. ábra: Javaslatok a közösség fejlesztése érdekében, 2014 (N = 55 fő)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

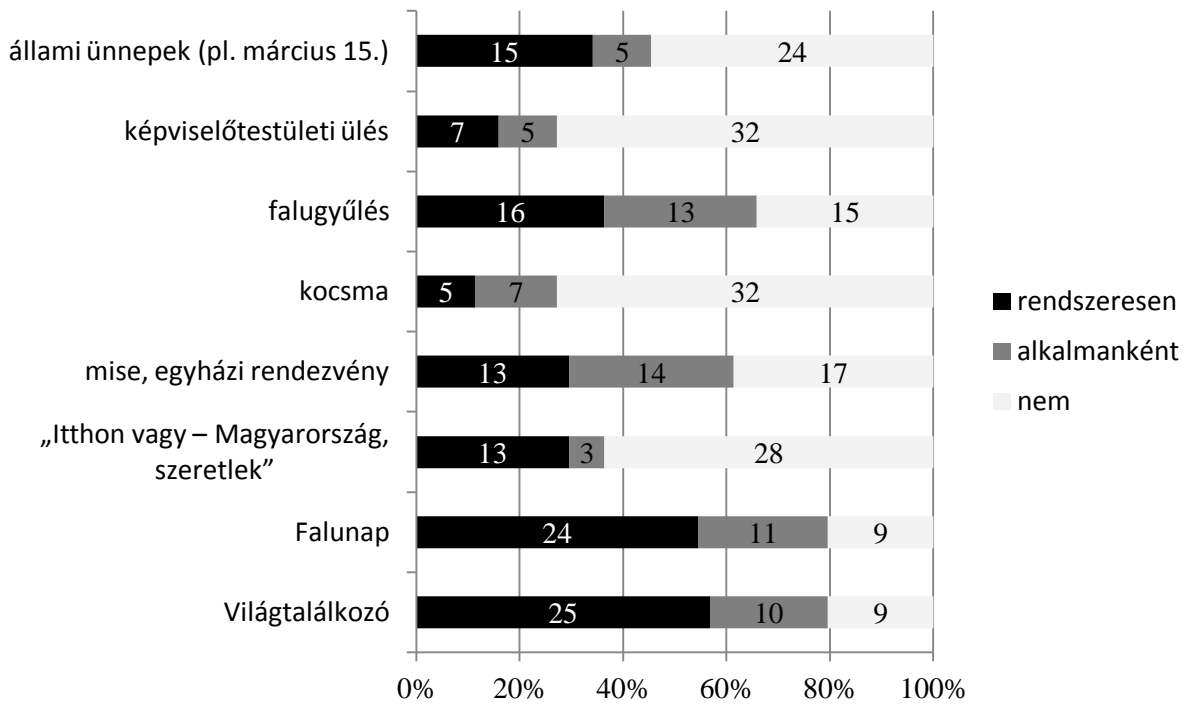
A nyitott kérdésre adott válaszokat ábrázoló szófelhőn vizuálisan is jól megragadható (a szó mérete egyenes arányban nő annak a válaszok között elhangzott gyakoriságával), hogy a falu lakosságának jellemzően nincs ötlete erre vonatkozóan. A válaszadók 1/3-a nem tudja a megoldást, legyen az „rég”, vagy „új” lakó. A „rég” lakók egy részének (6,82%) pesszimizmusát jelzi az adott kérdésben, hogy ők már későinek tartják a beavatkozást, szerintük már nem is lehet mit tenni.

Nincs valódi különbség a változtatást célzó javaslatok megfogalmazásában. Mindkét csoport hasonló arányban javasol rendezvényeket, melyek között konkrétan szerepel a mozi, az ismert emberek meghívása, vagy a falunap. Ezzel összefüggésben tanulságos a következő kérdésre kapott válaszok eredménye. Itt azt firtattuk, hogy milyen mértékben vesznek részt a falu különböző rendezvényein. Az alternatívákat a település mértékadó személyeivel való konzultációt követően foglaltuk meg.

A helyi rendezvényeken való részvétel

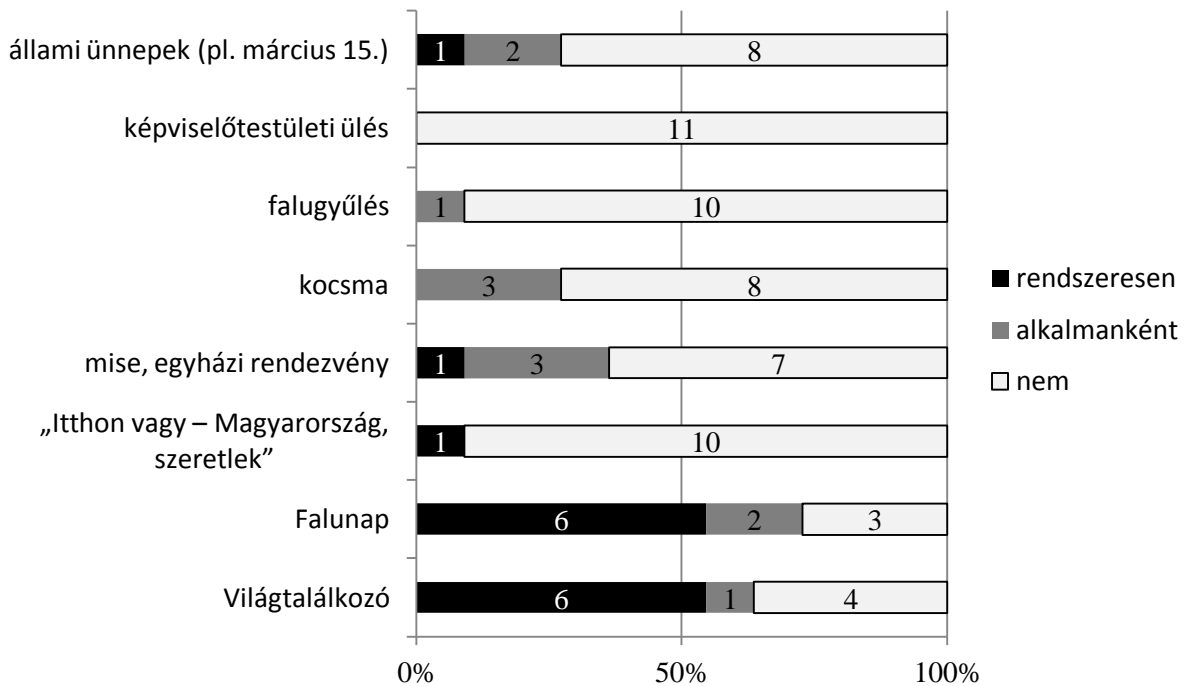
Az alábbi ábrákon jól látható, hogy mindkét vizsgálati célcsoport leginkább a Falunapon és a Világtalálkozón vesz részt rendszeresen. A helyi köztudatban az szerepel, hogy a település népességét leginkább megmozgató két hagyományos közösségi rendezvény közül a Falunap a cserhátszentivániaké, míg a Világtalálkozó inkább a gyüttmenteké. A két csoport rendezvényeken való részvételi aránya ezt a gondolatot nem erősíti meg. Mindkét csoport 55-57%-a vesz részt ezeken az egész napos, a szervezők szándéka szerint minden lakót célzó, érintő és aktivizáló alkalmakon. Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a szervezés, finanszírozás területén vannak inkább hangsúlyeltolódások. A Falunap jellemzően önkormányzati, míg a Világtalálkozó inkább civil kezdeményezés és rendezés.

51. ábra: Az őslakosok részvétele a helyi rendezvényeken, 2014 (N = 44 fő)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

52. ábra: A gyűttmentek részvétele a helyi rendezvényeken, 2014 (N = 11 fő)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Az alkalmakat reklámozó szórólapok elemzése szerint mindkét ünnepet jellemzik a változatos kulturális programok: táncsoportok (néptáncról a mazsoretteken keresztül a hastáncig), asszonykórus, zsonglőr, különböző kiállítások (festmény, fénykép és rajz). Családbaráttnak nevezhetjük az összejöveteleket, mert a kisgyerekek számára is mindig szerveznek különféle kézműves foglalkozásokat és póni kocsikázást.

Az összehasonlítás során kiderül, hogy a Falunap több társadalmi, közösségi programot tartalmaz (rendőrségi és környezetvédelmi sátor, szűrővizsgálat, hírdavetés, polgármesteri köszöntő), nagyobb hangsúlyt kap a multság (tombola, karaoke), a bál, több az éjszakába nyúló mulatozásra szánt idő. Csak érdekességképpen jegyezzük meg, hogy az étkezés is nagyobb nyomatékkal jelenik meg a programban, 20%-kal több időt hagynak rá a szervezők. Itt jelezzük, hogy hosszú évek hagyománya szakadt meg 2014-ben, miszerint az évi Falunap rendezését a képviselőtestület leszavazta.

A 2009 óta működő Világtalálkozót több szakrális, nemzeti program (mise, temetőlátogatás, koszorúzás) jellemez, jobban előtérben van a lokális kultúra, több alkalom nyílik a szentiványiak önkifejezésére, megszólalására. Ne felejtkezzünk el a találkozóhoz kapcsolódóan minden év júniusának utolsó szombatján megjelenő kötetéről, Cserhátszentiván egyfajta krónikájáról. A Szalay professzor úr és munkatársai által szerkesztett „sárga könyv” műfajában egyesíti az év- és a helytörténeti könyv tartalmi és stílusjegyeit.

A Falunap és a Világtalálkozó összevetésekor az alábbiakban ismertető tartalomelemzés eredményei kapcsán egy, már korábban is megfogalmazott szemléletbeli különbségre kívánjuk felhívni a figyelmet. A 2012. évi Falunap (szeptember 8.) kétféle megközelítéséről van szó. A helyi Önkormányzat meghívójában úgy szerepel az alkalom, hogy: FALUNAP Búcsú, „Vendégség”. A Világtalálkozó sorozat aktuális kötetében (Cserhátszentiván 2013. 151. p.) pedig ugyanerről az alkalomról szóló beszámoló a „Falunap, vendégség, azaz búcsú az új templom felszentelésének 70. évfordulóján” címmel szerepel. A tartalmak elemzése alapján elmondhatjuk, hogy a világtalálkozás címben nagyobb hangsúlyt kap az alkalom szakrális jellege.

„Hát kéne egy kocsmá, egy kocsmá már végre,
Ahol csak engem, engem szeretnek,
Minden köröttem forog.”

(Bereményi – Cseh)

Több interjúalany is egyetértett abban, hogy amikor 10-15 évvel ezelőtt az ember betért a kocsmába, ott nyugodt környezet fogadta. Lehetett ingerült vagy ideges, a kocsmá nyüzsgése által közvetített nyugalom kényszerítőleg hatott. A betérő leült és

bekapcsolódott a beszélgetésbe, játékba, miközben a közösség hétköznapi életéről szólt a diskurzus. A lényeg a kommunikáción volt, az eszmecserén, nem az elfogyasztott ital mennyiségén. A cserhátszentiváni „könyvtárba” (ez jelenti a lokális nyelvjárásban a kocsmát) járó emberek szerint manapság a kocsmák gyakran arra való, hogy minél nagyobb hanggal kifejtsék véleményüket az arra magukat alkalmasnak tartó emberek. A 2014-es felmérés szerint a régi lakók 11,4%-a rendszeresen jár kocsmába, míg másik 15,9%-a alkalmanként. Az újak közül rendszeresen senki, de alkalmanként valamivel több, mint a csoport negyede (27,3%). Mindkét csoport esetében közel hasonló mértékű (70%) a magukat távol tartók aránya.

53. ábra: Kocsmabelső, a Mázli című filmben szereplő helységnévtáblával

Dr. Farkas Tibor felvétele

Az „Itthon vagy – Magyarország szeretlek” című, a nemzeti kormány által életre hívott rendezvénysorozatába Cserhátszentiván is bekapcsolódott a kezdetkor, 2013-ban. A régi lakóknak több mint 1/3-a (36,6%), míg az újaknak csupán kevesebb, mint egy tizede (9,1%) vesz részt ebben a nagy közösség-építésben. A rendezvényhez kapcsolódó tudáspróbán („Ki tud többet Cserhátszentivánról?” kvízzjáték) résztvevők aránya mást mutat. A délutáni vetélkedőn kiegyenlítették a létszámok, ugyanannyi személy van jelen mindkét csoportból (Cserhátszentiván 2014. 155. p.). Ez azt jelenti, hogy a gyűttmentek nagyobb arányban képviseltetik magukat ilyen szellemi tornán. A második „Itthon vagy” alkalom a 2014-es önkormányzati választások

kampányidőszakára esik, aminek kiélezett jellege és hangulata miatt (a polgármester közlése szerint) a képviselőtestület döntése miatt elmarad.

Az állami ünnepeken jóval nagyobb arányban vesznek részt a régi lakosok, mint az újak. A helyi élet működését meghatározó fórumokon való szereplés is eltolódást mutat a régiék javára. A képviselőtestületi ülés esetében érthető a különbség (csak helybeli lakosok alkotják), ugyanakkor a mindenki számára nyitott falugyűléssel kapcsolatos inaktivitás a gyűttmentek részéről elgondolkodtató.

Az egyházi rendezvényekről nagyobb rétege marad távol az újaknak. 63,6% soha nem vesz részt misén, míg a régi lakosok esetében ez az arány 38,6%. A falu 2011-ben kinevezett plébánosa több faluban teljesít egyszerre szolgálatot, ami nem teszi lehetővé, hogy minden vasárnap szentmisét mutasson be Cserhátszentivánban. Erre lenne igény, hiszen a régi lakók harmada, míg az újak tizede rendszeresen jár egyházi rendezvényekre.

A helyi civil szervezetek és az önkéntes tevékenységek

A civil szervezetek jelentős szerepet vállalnak a helyi identitás megőrzésében, a hagyományok továbbörökítésében. A következőkben a közösség életét leginkább befolyásoló két civil szervezet működését mutatjuk be tevékenységeiken keresztül a teljesség igénye nélkül:

Cserhátszentivánért Közhasznú Alapítvány

- a katolikus plébánia, sekrestye és templom restaurálása, különös tekintettel annak lépcsőjére
- az évente megrendezendő Világtalálkozók tervezése, szervezése, lebonyolítása és publikálása

Élhető Cserhát Világa Kiemelkedően Közhasznú Alapítvány

- szemétygyűjtő konténerek felújítása
- gyalogtúrák szervezése a Középhegyre
- elektronikai hulladék ingyenes gyűjtése
- részvétel rendezvények lebonyolításában (Nőnap, Falunap, Itthon vagy – Magyarország szeretlek)
- a templom harangját működtető automatika beszerzése és beszerelése
- a Rákóczi úti beton korlát felújítása
- a Szent István Egyetem hallgatói falukutató táborának támogatása

Látható, hogy az aktivitások jól kompenzálják egymást, mindkét alapítvány igyekszik teljesítményével a teljes lakosság eltérő igényeit kielégíteni. Vizsgálati eredményként azt említhetjük meg, hogy mindkét csoport 10%-a tagja a két non profit szervezet valamelyikének (nem tudják pontosan megnevezni az adott szervezetet), azaz hasonló mértékben veszik ki részüket a polgári kezdeményezésekből és azok megvalósításából.

Az önkéntes munkára vonatkozó kérdésekkel kapcsolatban az derül ki, hogy mindkét vizsgálati csoport pontosan fele végez ilyesfajta tevékenységet. A „régik” lakók inkább a templomhoz, temetőhöz és általában a falu szépítéséhez köthető tevékenységekből veszik ki a részüket, valamint azokból a közösségi rendezvényekből, amelyeket valamelyik helyben működő szervezet (legyen az önkormányzat, vagy civil szervezet) rendez. Az „újak”-nál több az alkalmoszerű megnyilvánulás, a spontán akcióban való részvétel, mint pl. előadás tartása, vagy zászlótelepítés. A szakirodalom (Czike – Bartal, 2004) ezt a szervezetekhez nem kötődő tevékenységet informális önkéntes munkának hívja a formálissal szemben, ami valamilyen organizáció égisze alatt történik. Összességében elmondható, hogy jól kiegészíti egymást a két tevékenység-repertoár. Jelen van a faluban a kulturált, tiszta környezet kialakítása érdekében végzett munka (pl. fűnyírás közterületen, szomszédságban, temetőben), valamint az embereken segítés is (idősgondozás, gyermekfelügyelet).

Tanulságképpen jelezzük, hogy csupán egy alkalommal kerül elő az „árvíznél homokzsák” kifejezés az önkéntes tevékenységek körében, ami minden kétséget kizáróan a megáradt patak környékén való közreműködést, védekezést jelenti. A 2011-es Világtalálkozó alkalmából megjelent kötet képeinek tanúsága szerint (Cserhátszentiván 2011. 136. p.) legalább 20 fő működik közre önkéntesen a 2010-es árvíz kárenyhítésében, elhárításában. Mindezek alapján azt állapíthatjuk meg, hogy katasztrófa, vagy rendkívüli helyzet esetén való segítséget nem tartják a helyiek önkéntes munkának, hanem inkább természetes, magától értetődő teljesítménynek.

Leg – leg – leg...

A tanulmány utolsó fejezetének elején bemutatjuk, hogy mit tartanak Cserhátszentivánban legérdemesebbnek arra, hogy megmutassák a vendégeknek.

A helybeliek közül legtöbben a tájra és a templomra büszkék. Azon személyek csoportja helyezkedik el a képzeletbeli rangsor harmadik fokán, akik egyszerűen „nem tudják”, hogy mire is a legbüszkébbek. Talán nem tudják eldönteni a sok alternatíva közül melyiket válasszák, azonban minden valószínűség szerint inkább az a valóság, hogy nem tudnak ilyet mondani.

Az előbbi két kérdésre adott válaszok között több átfedés is található (pl. templom, táj). Szeretnénk rámutatni, hogy a helyiek összességében büszkék falujukra (de nem mutatnák meg az arra járóknak), ugyanakkor Cserhátszentiván jellemzőit, eredményeit, közös értékeit nem említik.

A település legnagyobb problémájának felderítésekor sokféle tényező kerül felszínre. Több választ is adhatnak, azonban jellemzően egy, esetleg két elemet említenek. A vizsgálati minta két csoportja között érdemi eltérés sem minőségi, sem mennyiségi szempontból nem valódi. Az alábbi táblázatba azokat tüntetjük fel, melyeket a kérdőívet kitöltő személyek legalább tizede említi.

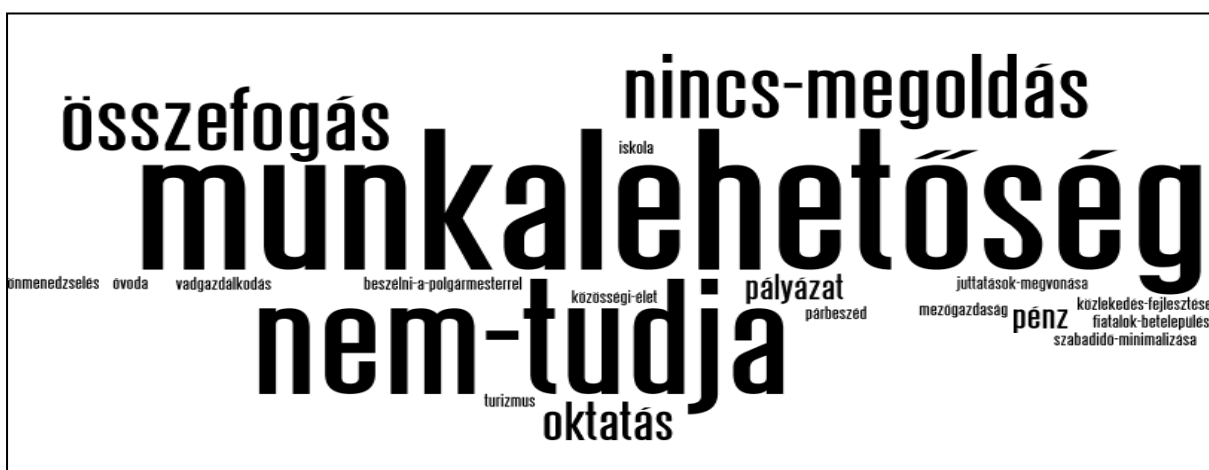
13. táblázat: Mit tart a falu legnagyobb problémájának? 2014 (%)

probléma	megoszlás
szegénység	10,9
közöny	10,9
elvándorlás	12,7
széthúzás	20,0
munkanélküliség	20,0
előregedés	21,8

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A hat vezető tényezőtől négy, számokkal is alátámasztható, azonban a „széthúzás” és a „közöny” nehezen. A széthúzás a közösségi élet hiányát jelenti, míg a közöny a nemtörődömséget, motiválatlanságot, fásultságot. Többen a le nem vágott fűre, mások az utak állapotára panaszkodnak. Néhányan jelzik a távolságot „mindentől”, legfőképp az információtól – ami lássuk be, hogy konzerválhatja a hátrányos helyzetet. A teljesség igénye nélkül, de az igazság kedvéért el kell mondanunk, hogy egy ember szerint nincs probléma.

56. ábra: Mi a megoldás Cserhátszentiván legnagyobb problémájára?

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A szófelhő adatai alapján láthatjuk, hogy a falut érintő legnagyobb problémá(k)ra egyszerű a válasz: munkanélküliségre munkalehetőség, széthúzásra összefogás. A harmadik leggyakoribb felelet a „nem tudom” és a kifejezetten pesszimista „nincs megoldás”.

Megoldás. Megoldás?

A település számára a túlélés lehetőségét az üdülőfaluvá alakulás jelentheti. Ez a folyamat a 70-es évek elején kezdődött, de nem helyi forrásból táplálkozik. Az elköltözés vagy egyes családok idős tagjainak halála miatt üresen álló lakóházakat idegenek vásárolják meg, s azokat nyaralóként hasznosítják. Ma a falu lakóházainak felében élnek őslakosok, a többi nyaralóként funkcionál. Az új beköltözők 2/3-a budapesti, zömük értelmiségi, művész, illetve vállalkozó. Házaik, kertjeik gondozásával alkalmi munkalehetőséget adnak a falu még dolgozni tudó nyugdíjas férfi lakóinak, de a helyi társadalomhoz való integrálódásuk nem jellemző.

Az üdülőfaluvá alakulás, illetve a nyaralók hasznosítása a helyi források hiányában csak a gyűttmentek révén lehetséges. Az őslakosok megfelelő jövedelem hiányában nem voltak és ma sem képesek az öreg, komfort nélküli házakat vendégfogadásra is alkalmassá tenni.

Felhasznált irodalom

Antal, K. (1987): Szemelvények a Cserhát-völgyi községek történetéhez 1265 – 1985. Cserhát-völgyi honismereti közlemények 1. sz. Alsótoldi Községi Tanács és a Cserhát-völgyi Honismereti Kör.

Czike, K – Bartal, A. M. (2004): Nonprofit szervezetek és önkéntesek – új szervezeti típusok és az önkéntes tevékenységet végzők motivációi. Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem.

Mohos, M. (1993): Kékkút: a jó adottságú, de megújulni nem képes falu. In: Kiút a válságból. II. Falukonferencia, pp. 325.

Romhányi, A. (2006): Például a kocsmá. Klub és közösség. In: Ifjúsági Szemle, 4 (1)

Szalay, F. és mtsai. (2009): Cserhátszentiván 2009. Budapest, Felabor Hungary Kft.

Szalay, F. és mtsai. (2011): Cserhátszentiván 2011. Budapest, Felabor Hungary Kft.

Szalay, F. és mtsai. (2013): Cserhátszentiván 2013. Budapest, Felabor Hungary Kft.

Szalay, F. és mtsai. (2014): Cserhátszentiván 2014. Budapest, Felabor Hungary Kft.

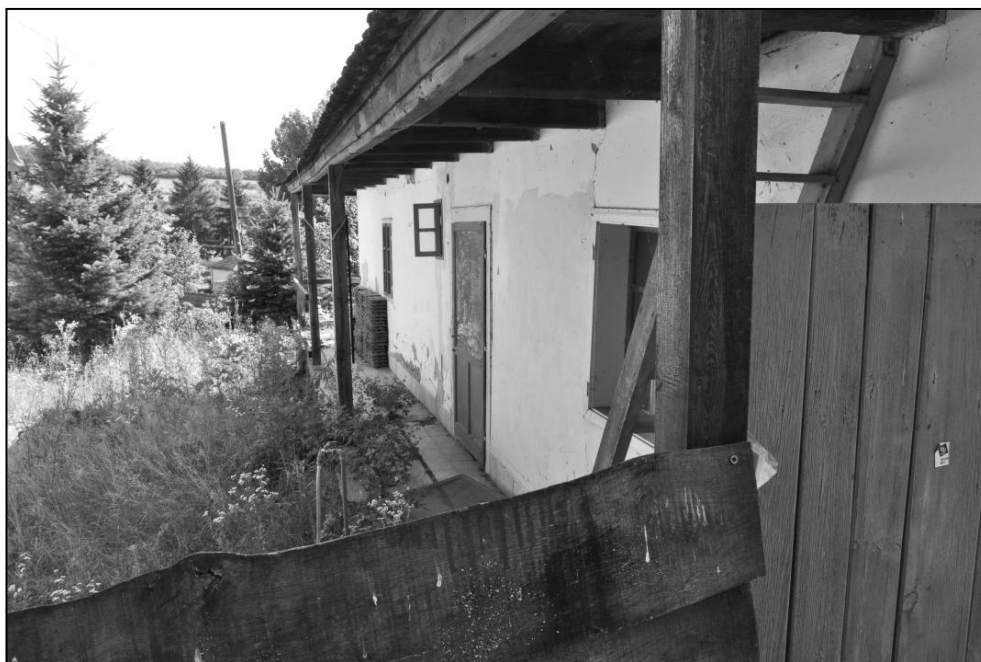
A falu helyi társadalmának jellegzetességei

Farkas Tibor, Gruber Anita, Kovács Csaba, Sztankó Szandra, Tóth Roland

Bevezetés

Tanulmányunkban Cserhátszentiván helyi társadalmának néhány jellegzetességét elemeztük. Azt feltételeztük, hogy egy fogyó népességű aprófaluban a nagyobb településektől eltérő szerkezetű társadalmat és különböző értékrendszert találunk. Ilyen jellegű kutatásokat itt a faluban nem végeztek még, ezért a vizsgálatokhoz szükséges adatokat primer kutatási módszerekkel, saját felmérések alapján szereztük meg. A terepi kutatások során az adatfelvétel két módszerrel történt. Egyrészt minden háztartást felkerestünk egy kérdőívvel, másrészt a kérdőívek eredményei alapján interjút készítettünk a falu mértékadó tagjaival.

57. ábra: Eladó parasztház a Vörösmarty utcában

Dr. Farkas Tibor felvétele

A múlt, ami beárnyékolja a jelent

Ahhoz, hogy megérthessük a kialakult társadalmi viszonyokat, először a múltat kell megismernünk, ezért szeretnénk bemutatni azt a hierarchizált társadalmi berendezkedést a magyar történelemben, amelynek a hatása a településen még jelenleg is érezhető. A nemesség és a parasztság közötti különbség főként jogi és vagyoni

kiváltságokban testesült meg a tankönyvek szerint. Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk a kapcsolatrendszer morális és lélektani oldaláról, azaz arról, hogy aki a hatalmat birtokolta, annak a szava volt a mérvadó.

Szent István államalapítása óta különböztethetjük meg a király híveiből felemelkedő földbirtokos uralkodó közösséget, a nemeseket, és az őket szolgáló termelő tevékenységet folytató parasztságot. A nemesek jogait először II. András rögzítette az Aranybullában, 1222-ben. A földesúr a jobbágyok fölött rendelkezett, közigazgatási kiváltságai voltak, mindemellett egyfajta bírói hegemonként is fellépett.

E két társadalmi osztály bizonyos külső impulzusok hatására erősödött vagy éppen gyengült az évek során, de majdnem ezer éven át állt fent töretlenül ez a függőségi viszony. Mégis az ipari forradalom volt az a momentum, amelynek folyamán az urbanizáció és az infrastruktúra rohamos fejlődésnek indult, s melynek hatására újraértékelődtek a társadalmi dimenziók.

58. ábra: A nemesi származású Turcsányi Katalin 1928 környékén

Forrás: A Turcsányi család archívuma

A jobbágyfelszabadítást (1848) követően a parasztság fogalma átértékelődött, s – minden tiltakozásuk ellenére – ebbe a kategóriába kerültek bele a mezőgazdaságból élő szegény kispapok is (Szabó István 1965a; p. 25 – idézi Paládi-Kovács 2000). A paraszti sorsra jutott nemesség társadalmi tagozódása erősebb volt, mint a jobbágyorsból szabadult parasztságé. Ennek oka valószínűleg az árutermelésbe történő korábbi bekapcsolódásuk és a nemesi telkek nagyobb mérvű elaprózódása volt. A köznemesség egy jelentős része például az iskoláztatásban és a különböző hivatalokban történő elhelyezkedésben látott kiutat. A polgári korszakban az iskola már egyértelműen a társadalmi emelkedés eszköze volt. Így aztán egyazon családnak földműves, iparos és főhivatalnok (pl. megyei alispán) tagjai is lehettek egyidejűleg, akik tartották a rokonságot (Kósa 1984b, p. 334; idézi Paládi-Kovács, 2000). Mások a kézművesiparban kerestek maguknak megélhetést. A szegény nemesifjak már a 18. században áramlani kezdtek a kézművesiparba. A polgári korszakban még többen álltak be inasnak, tanultak mesterséget.

Nemesi múltjának tudatát, emlékeit az „átrétegződött” ivadék, azaz a hivatalnok, az értelmiségi, a kézműves és a gyári munkás is őrizte több-kevesebb sikerrel. Ehhez, s a rendi maradványok továbbéléséhez általában erős támaszt nyújtott az ún. régi jogon a Kiegyezés (1867) után is fenntartott választójogosultság (Paládi-Kovács, 2000).

Szabó Zoltán a Cifra nyomorúság című művében (1938) a nógrádi köznemességet a következőképpen csoportosítja:

- A felső csoport, amelyik a saját kúriáján él és a saját földjén gazdálkodó földbirtokos,
- a második réteg a hatósági dzsentri, amelyik az ősök létalapjától már eltávolodott, de állami pozíciók segítségével az ősök életformáját és külsőségeit még valahogy fenn tudja tartani,
- a harmadik csoport a kihullottak csoportja, akik szintén valamilyen állást szereztek, de hatalmi pozíciók nélkül. Náluk már elveszett a nemesség megtartó ereje, a kiváltságok és a hatalom.

Paládi-Kovács (2000, p. 168) a kispapok magatartásáról így ír: „Még a városiak is kispapok magatartásában is mindenütt jelen volt a tiszteletet, megkülönböztetést váró rátartóság, a másokat lekezelő kivagyiság. A nemesi gőg, a kevélység megnyilvánulási formái igen változatosak, és a nemesi társadalom minden rétegében fellelhetők. Jellegzetesen nemesi bűn volt a hatalmaskodás, az erőszakos jószágelvételek, a verekedés.”

Ugyancsak ő (p. 170.) így jellemzi az elparasztosodott kispapok mentalitását: „Az 'elparasztosodott' kispapok ivadékok magatartása, mentalitása még a 20. század

derekán is különbözött a hajdani jobbágyok, s még inkább az uradalmi, majorsági cselédek mentalitásától. Büszkeségük a testtartásban, főtartásban és a gesztusokban is kifejeződött. Felszegett fejjel, egyenes derékjal jártak, méltósággal lépdeltek, emeltek kalapot vagy nyújtottak kezét az üdvözléshez. A nemesi eredetű földműves népnél ismeretlen volt a felföldi parasztok alázatos, minden 'nadrágos embert' (urat, hivatalnokot) megsüvegelő viselkedésmódja.”

A második világháború után a nagyhatalmi átrendeződés és a kommunista hatalomátvétel után a társadalmi folyamatokat erőszakosan kezdik alakítani. Az 1947. IV. törvénycikk 1.§-a alapján a magyar nemesi és főnemesi rang (herceg, őrgróf, gróf, báró, nemes, primor, lófő) megszűnik. A külföldi államfők által adományozott nemesi és főnemesi rangot jelző címek viselésére adott engedélyek, illetőleg az ilyen engedélyek jellegével bíró törvényi rendelkezések hatályukat veszítik⁵.

Paládi-Kovács (2000, p. 171) szerint a „nemesi minták tovább élése a 20. század második felében még mindig kimutatható a magyar társadalom több területén. Olyan új csoportok váltak a régi minták követőivé, akik nem álltak sem leszármazási, sem szellemi, ideológiai kapcsolatban a hajdani nemesi osztállyal. Az 1945 utáni politikai elit vadászataiban és egyéb úri passzióiban, közköltségen gyakorolt gavallériáiban felismerhetők a régi nemesség exkluzív ceremóniái. A 'szocialista összeköttetések', patrónus–kliens viszonyrendszerek előképe szintén a régi dzsentril világban sejlik fel.”

Szentiván 1734-ben kapott nemesi rangot, nemesi község lett, ami azt jelentette, hogy a benne élők kizárólag nemesi jogállású vagy nemesi telekre telepített jobbágyok, zsellérek voltak. Ez alapján biztosan tudjuk, hogy a XVIII. század derekán Cserhátszentiván lakosai jobbágyok, zsellérek és nemesek voltak, ahol a nemes birtokosok választott testülete intézte a falu igazgatását az érdekeltek által elfogadott statútumok (szabályrendeletek) alapján.

Cserhátszentiváni kutatásunk egyik legérdekesebb felfedezése a nemesi előjogok és a felsőbbrendűségi érzet továbbélésének a tettenérése. Cserhátszentivánban mintha megállt volna az idő. A nemességhez kapcsolódó előjogok, attitűdök mintha a mai napig elevenen élnének. Az eltelt évtizedek ellenére mindenki pontosan számon tartja vélt vagy valós nemesi származását, és ennek megfelelően viselkedik is. Az egyik interjúalanyunk szerint belső feszültségek megnehezítik az együttélést és befolyásolják az emberek mindennapjait Szentivánban. A régi nemesi-paraszti kapcsolatrendszer a faluban egészen napjainkig sziklaszilárdan fenn áll. Hiába a külső segítség, az emberek mentalitásán és szokásain még generációk után sem lehet változtatni, ha az nem

---

⁵1947. évi IV. törvénycikk az egyes rangok és címek megszüntetéséről, Letöltve: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8251>, utolsó letöltés: 2015.05.24.

belülről jön. „Van nemes és nem nemes a faluban.” – ezt az ellentétet kellene feloldani, hogy a település a fejlődés útjára léphessen.

A közösség szerveződése a „nemes-zsellér” konfliktusok viharában

A faluközösség a helyi társadalom azon szintje, ahol az emberek személyes ismeretségben és gyakori, akár napi kapcsolatban állnak egymással. A komplex társadalmakban az integrálódás különböző szintjeivel, formáival találkozhatunk. Jellemzően a család az alapul szolgáló egység. Ráépülnek a vérségi alapon számon tartott közösségek, rokonsági szervezetek (több generációs nagycsalád, nemzetség), amelyek a történelem viharai során veszítettek jelentőségükből.

A társadalomszerveződés másik meghatározó rendező elve a területi elhelyezkedés. A ház- és udvarközösség, a szomszédság (utca- és határbeli), a falurészek, városrészek közössége adja a helyi társadalmat. Különbséget kell tennünk a faluközösség, a helyi közösség mint társadalmi egység, és az azt vezető, képviselő község fogalma között. E kettősség folyamatosan jelen volt a társadalmak szervezési szintjén, és annak viszonyai meghatározták a helyi közösség hangulatát és hozzáállását is a különböző kezdeményezésekhez.

Az életkor, a társadalmi helyzet, a közös tevékenységekben való részvétel meghatározó rendezési elve a lakosságnak. A népi közösségek mindenhol erősen hierarchikus felépítésűek. A szigorúan megtartott sorrendiség, alá- és fölérendeltség érvényesül az élet minden területén, a családi étkezési szokásoktól a köszönési illemszabályokig (Paládi-Kovács, 2000 alapján).

A fentiek alapján elmondható, hogy Cserhátszentiván hagyományos falusi társadalma szintén ezen rendezési elvek mentén épült fel. A községben legjobban dokumentált csoport a nemeseké, akik a településen évszázadok óta vérségi és hierarchiai szinten szerveződnek. A kommunista rendszer éve alatt sem sokat változott a viszonyrendszer, a valós vagy vélt nemesi származást továbbra is rendkívül fontosnak tartják.

Az ő szemszögükből nézve a nemesi vérvonalhoz nem tartozók a társadalom más szintjét alkotják, hiába fakult meg napjainkra a nemesi cím jelentősége, hiszen sem közigazgatási, sem gazdasági előnyökkel nem jár, már több mint 60 éve. A zárt, völgyben meghúzódó közösség mégis konzerválta a hierarchiát, és a területi izoláltság egy különleges társadalmi felépítéshez vezetett. Az 1700-as években még 145 férfit

jegyezték nemesként a településen⁶, mára azonban a mélyinterjúk alapján körülbelül 6-7 család maradt meg belőlük.

A helyi közösségen belül többféle konfliktus alakulhat ki. Sass és Síklaki (2011) a konfliktusoknak három típusát különbözteti meg annak kialakulási helye szerint:

1. Intrapszichés konfliktusok: egy személyen belüli alakul ki konfliktus.
2. Interperszonális azaz személyközi konfliktusok: a kapcsolatokban az értékek, szükségletek, érdekek, célok ütközése lehet konfliktusforrás.
3. Csoportközi és társadalmi konfliktusok: a személyes kapcsolatban lévő szűkebb csoportok és a társadalom különböző csoportjai, illetve nemzetek, népcsoportok között alakulnak ki a csoportközi és társadalmi konfliktusok.

Jelen esetünkben elmondható, hogy mindhárom konfliktus megfigyelhető a településen. Ennek egyrészt történeti-makrotársadalmi okai lehetnek, de a nemesek-nem nemesek közötti együttélési tapasztalatok is alapjául szolgálhatnak. A nemesek kirekesztő hozzáállása és elvárásai nem egyeznek a lakosság többi részével, így a bizalom nem tud kiépülni és nem épülnek ki biztonságot adó kapcsolatok sem. Ezek az ellentétek érzelmekkel fűtöttek, hiszen közvetlenül érinti a személyeket mindkét oldalon.

A helyi közösség a kérdőíves felmérés alapján

A kutatásunk során a társadalmi tőke, az anómia és a különböző értékek megjelenését vizsgáltuk a közösségben. Az első témakör a falubelieknek a családhoz és a helyi közösséghez viszonyulását vizsgálja. A helyi közösség felbomlása az egyik fontos tünete a falutársadalom pusztulásának. Ezt követően a társadalmi normák, a közös értékek meggyengülésével foglalkozunk, mivel ez a társadalmi folyamat súlyos, egyre több közösséget érintő probléma az országban. A jelenség szoros kapcsolatban áll a társadalmi tőke romlásával, hiszen az emberek értékválsága összességében az egész társadalom életminőségét rontja. Az értékek vizsgálatánál a fő kérdés az volt, hogy a faluban mérhető értékek mennyiben különböznek az országos értékektől, illetve a falun belül az egyes csoportok között. A kérdés kutatását nemcsak a helyi társadalom jobb megismerése indokolja, hanem annak megválaszolása nélkülözhetetlen a közösségfejlesztő tevékenységek eredményes tervezésében is.

---

⁶Cserhátszentiván község honlapja (2008) Nemes község. [online] <http://www.cserhatszentivan.com/toertenelem/nemes-koezseg/> [Olvasva: 2015.05.24.]

59. ábra: Idősebb Turcsányi István egy kitüntetést vesz át

Forrás: A Turcsányi család archívuma

Az egyes csoportokat igyekeztünk egyértelműen meghatározni és lehatárolni a felmérésünkben. Jelen tanulmányban egy nagyon egyszerű őslakos - gyűttment elhatárolást választottunk. Gyűttmentnek tekintettünk minden olyan személyt, aki 1990 után érkezett a faluba.

Bizalom, anómia, értékek és közösségi háló

A tanulmány következő részében a helyi társadalom társadalmi tőkájének, anómiájának és értékrendszerének a vizsgálatával foglalkozunk. A bizalomnak három alapvető típusát szokták megkülönböztetni a szakirodalomban: általános, stratégiai és intézményekbe vetett bizalom (Lásd például Hanzel – Kassai, 2014). Az általános bizalom olyan emberekbe vetett bizalom, akiket nem ismerünk, empátián alapszik. Ezzel szemben a stratégiai bizalom tapasztalatokon alapul. Ilyen például a családtagok, barátok, kollégák iránt érzett bizalom (Havasi, 2009). Az intézményekbe vetett bizalommal most nem foglalkozunk.

Az anómia normanélküliséget jelent, az egyén az adott helyzetben nem tudja, hogy mi szerint élje életét. Az anómiát a meglévő normák gyengülése, új normák elterjedése vagy többféle normarendszer együttes működése okozhatja. Az anómiás

társadalmakban tehát gyengébb a társadalmi tőke, mivel a normák a társadalmi tőke fontos összetevői.

Az általános bizalmat két egymásnak ellentmondó állítással való egyetértés mértékével mértük fel. Ezek a következők voltak: „*A legtöbb emberben meg lehet bízni.*”, illetve „*A legtöbb ember kihasználná Önt, ha tehetné*”. Kíváncsiak voltunk a stratégiai bizalom nagyságára is, ezért felmértük a cserhátszentivániaknak a családtagjaik és a barátaik iránt érzett bizalmának mértékét is. Emellett a szomszédokkal, a rokonokkal és a barátokkal való kapcsolattartás és segítségnyújtás jellemzőit is vizsgáltuk.

A kérdőívvel a lakosság anómiás állapotát is vizsgáltuk. Felmértük, hogy a helyiek mennyire tudnak eligazodni az élet dolgaiban, mekkora a társadalmi szolidaritás, a társas támogatás mértéke, látják-e az értelmét a tervezésnek, vagy éppen ellenkezőleg, egyik napról a másikra napra élnek.

A társadalmi tőke vizsgálata

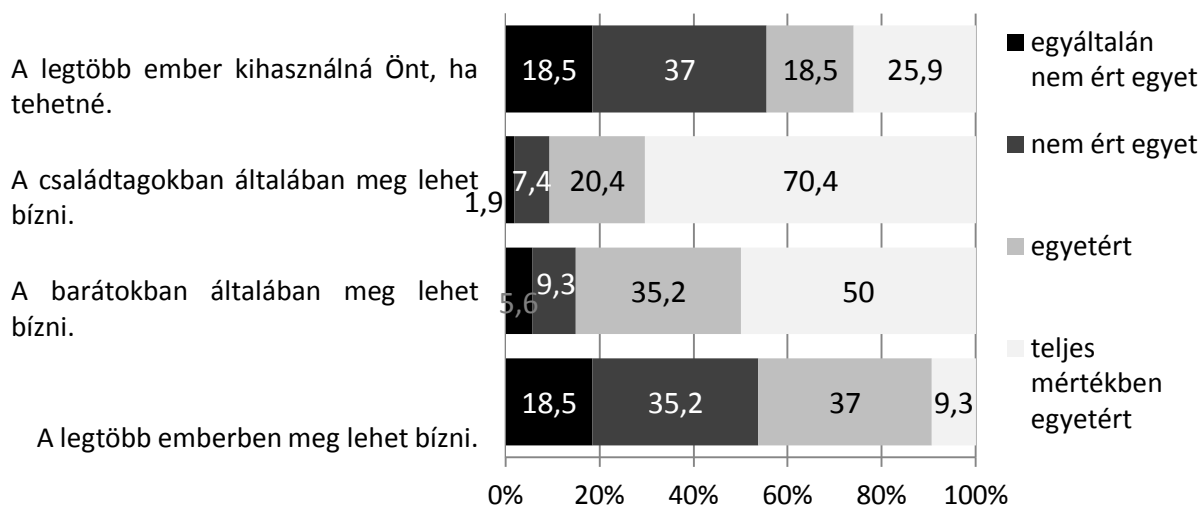
Az általános bizalom felmérésekor kedvező eredményeket kaptunk (lásd következő ábra). Az ábrán látható, hogy a megkérdezetteknek közel fele (46,3%) egyetértett azzal az állítással, hogy „a legtöbb emberben meg lehet bízni”. Hasonlóképpen válaszoltak „*a legtöbb ember kihasználná Önt, ha tehetné*” állításra is, itt a válaszadók 55,5 százaléka nem értett egyet a kijelentéssel. Korábbi vizsgálataink alapján kijelenthetjük, hogy az általános bizalmat tekintve nincs nagy különbség más vidéki falvak véleményeihez képest.

A stratégiai bizalommal kapcsolatos eredmények is hasonlóak, mint az általános bizalomra vonatkozóak. A családtagok iránt tanúsított bizalom rendkívül magas fokú. A válaszadók 90,8 százaléka ért egyet azzal az állítással, hogy „a családtagokban általában meg lehet bízni”, és csupán két százalékuk állította azt, hogy nem tud megbízni a rokonaiban.

A barátok iránt érzett bizalom is erősnek mondható, hiszen a cserhátszentivániak 85 százaléka egyetértett azzal az állítással, hogy „a barátokban általában meg lehet bízni”.

Ha azonban megnézzük, hogy hogyan különbözik a válaszok megoszlása a tősgyökeresek és gyűttmentek között, azt látjuk, hogy a gyűttmentek válaszai jóval magasabb szintű bizalomról tanúskodnak. Tehát a viszonylag kedvező értékeket csak a gyűttmentek kedvezőbb válaszaival lehetett elérni.

60. ábra: Általános és stratégiai bizalom Cserhátszentivánban

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése

Az anómiás állapot

Az anómia állapota, vagyis amikor az egyén a társadalmi elvárásoknak nem tud megfelelni valamilyen megváltozott körülmény miatt, súlyosan érinti a települést. A megkérdezettek 54 százaléka válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy „minden olyan gyorsan változik, hogy az ember azt sem tudja, miben higgyen”. A kérdőíven válaszolók fele pedig úgy érzi, hogy alig tud eligazodni a mai világ dolgaiban. A megkérdezettek harmada (30,7 %) gondolta úgy, hogy nem érdemes terveket szőni a jövőre vonatkozólag, az egyik napról a másik napra él. A házastárs vagy a család igen fontos támogató tényező. A pozitív válaszok azt jelezik, hogy a helyi közösségben nagyon magas a társadalmi szolidaritás és a társas támogatás mértéke. A válaszadók több mint 90 százaléka állította azt, hogy számíthat a házastársára vagy a családjára, ha problémája akad.

A gyűttmentek és a tősgyökeres cserhátszentivániak között azonban markáns különbség figyelhető meg. Egyértelműen kijelenthető, hogy a település viszonylag kedvező adatait a gyűttmentek értékei tornázzák felfelé, a tősgyökereseknél az anómiás állapot megfigyelhető. Az okok összetettek: a gyűttmentek alacsonyabb átlagéletkora, magasabb képzettsége és nagyobb mobilitása egyaránt befolyással vannak az eredményre. (Lásd alábbi táblázat!)

14. táblázat: Az adott a kijelentéssel egyetértők aránya a tősgyökeresek és a gyűttmentek között (%)

	tősgyökeres	gyűttment	együtt
Az ember az egyik napról a másikra él, nincs értelme terveket szőni.	43,3	18,2	32,7
Minden olyan gyorsan változik, az ember azt sem tudja miben higgyen.	71,0	30,4	53,7
Manapság alig tudok eligazodni az élet dolgaiban.	61,3	34,8	50,0
Ha problémám van, számíthatok a házastársamra vagy a családomra.	90,3	95,7	92,6

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Értékek

Az 1948-tól kezdődő időszakban a társadalmi értékrendet alakító folyamatoknak mélyreható és súlyos következményekkel járó hatásai voltak. Bizonyos értelemben a poszt-kádári értékrend mind a mai napig fellelhető a társadalomban (Beluszky, 2000). A 90-es évektől kezdődően megjelennek a társadalomban a megkésett fogyasztói társadalom értékei, majd a posztmodern értékek is.

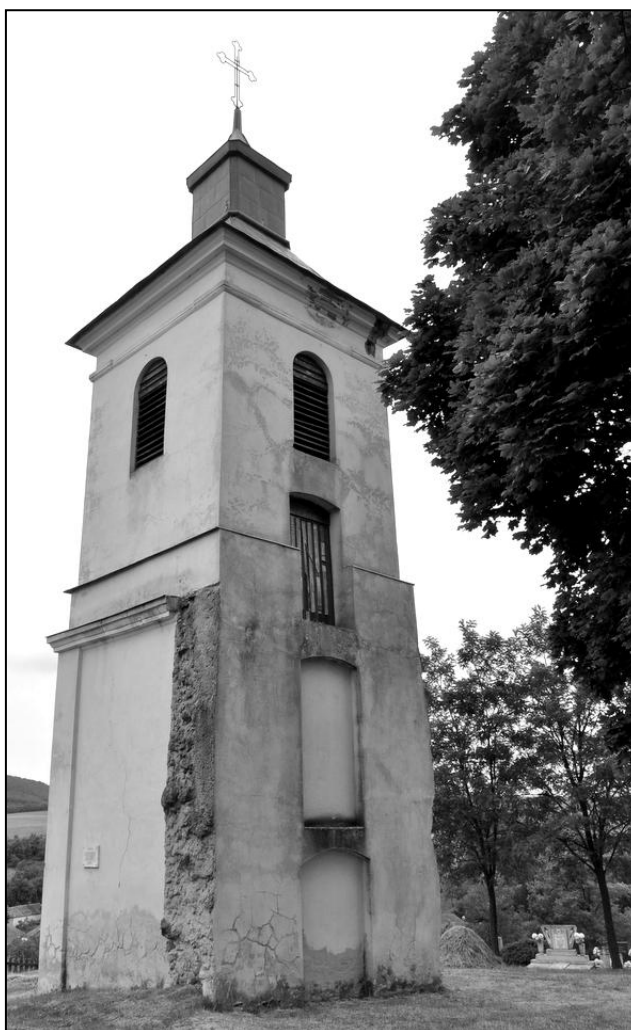
Más kutatások arról szólnak, hogy a magyarok általában zárt gondolkodásúak, kevésbé hajlamosak öngondoskodásra, és az egyéni felelősséget nem szívesen vállalják. Ugyancsak megállapították, hogy a bizonyos szempontok szerinti hagyományos értékrendszerünk csak elvi szinten találkozik a szabályok és a társadalmi normák betartásával. Egyes kulturális sajátosságok (például a bizalom, mások tisztelete, önállóság) pozitívan befolyásolják az ország gazdasági fejlettségét, magasabb teljesítmény elérését ösztönözhetik, sőt a munkaerő-piaci folyamatokat is befolyásolni tudják (Keller, 2010).

A cserhátszentiváni vizsgálatban a normakövetéssel, az egyéni teljesítménnyel, a szolidaritással és az öngondoskodással kapcsolatos értékek elterjedtségét vizsgáljuk. A kérdőívünkben a Keller (2010) által leírt vizsgálat⁷ kérdései közül – terjedelmi okok miatt – csak a véleményekkel kapcsolatos kérdéssort vettük át. Az első négy kérdés a normakövetésre vonatkozik, a következő három az egyéni teljesítményre, az utána következő négy a szolidaritásra, majd az utolsó három az öngondoskodásra.

⁷ A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség megrendelésére a TÁRKI a 2008. januári és februári omnibuszfelmérés keretében vizsgálatot végzett arról, hogy négy kiválasztott értékegyüttes (normakövetés, egyéni teljesítmény, szolidaritás és öngondoskodás) mennyire elterjedt a magyar társadalomban, és milyen társadalmi csoportokra jellemző az egyik vagy másik érték dominanciája. A januári minta nagysága 1029, a februárié pedig 1031 fő volt. A statisztikai elemzés az összevont – 2060 megkérdezettet tartalmazó – adatállományon történt (Keller, 2010).

Az említett országos felmérésben a *normakövetés* területén a vélemények és a cselekvési szándék szintjén a Budapesten élők markánsan különböztek a vidéken élőktől. A budapesti lakosok ugyanis kevésbé normakövetők, mint a községben vagy városokban élők. Az *egyéni teljesítmény* esetében a városban élők különböznek markánsan a budapestiektől és a községben élőktől, mivel ők tartják legfontosabbnak ezt az értéket. A *szolidaritás* területén nem lehetett kimutatni különbségeket, míg az *öngondoskodás* esetében a városban élők voltak leginkább öngondoskodóak.

61. ábra: A magányos torony a temetőben

Dr. Farkas Tibor felvétele

A cserhátszentiváni minta válaszainak a megoszlását az alábbi táblázatban foglaltuk össze. (A táblázat legalacsonyabb 1-es értéke a teljesen elfogadhatatlant, a legjobb 6-os pedig a teljes mértékben elfogadható választ jelöli.)

15. táblázat: Mennyire tartja elfogadhatónak, (ha valaki)...

	teliesen elfogadhatatlan (1)	elfogadhatatlan (2)	inkább elfogadhatatlan (3)	inkább elfogadható (4)	elfogadható (5)	teliesen elfogadható (6)	nem tudja
1. jegy nélkül vagy bérlet nélkül utazik a villamoson	46,3	25,9	5,6	9,3	5,6	3,7	3,7
2. valótlan adatokat közöl jövedelmi helyzetéről	46,3	33,3	14,8	1,9	1,9	0,0	1,9
3. úgy megy el rokkantnyugdíjba, hogy még képes lenne dolgozni	48,1	35,2	7,4	1,9	0,0	0,0	7,4
4. valótlan adatokat közöl az általa képviselt cégről	59,3	20,4	9,3	5,6	0,0	0,0	5,6
5. addig tanul, ameddig csak lehet	3,7	1,9	7,4	9,3	20,4	53,7	3,7
6. törekszik a megbecsülésre	5,6	0,0	3,7	13,0	38,9	38,9	0,0
7. megvalósítja önmagát	0,0	3,7	0,0	13,0	37,0	40,7	5,6
8. mások kárán ér el sikereket	66,7	24,1	3,7	0,0	0,0	0,0	5,6
9. (úgy gondolja, hogy) az állam támogassa a hátrányos társadalmi csoportokat	3,7	13,0	9,3	24,1	33,3	16,7	0,0
10. áldozatot hoz barátaiért	0,0	1,9	1,9	16,7	33,3	46,3	0,0
11. rendszeresen támogatja a rászorulókat	0,0	1,9	0,0	16,7	44,4	35,2	1,8
12. az ember maga felelős sorsa alakulásáért	0,0	0,0	16,7	20,4	33,3	27,8	1,9
13. önállóan cselekszik, hogy elérjen valamit	0,0	0,0	0,0	13,0	33,3	50,0	3,7
14. kockázatokat vállal a siker érdekében	0,0	9,3	13,0	11,1	37,0	24,1	5,6

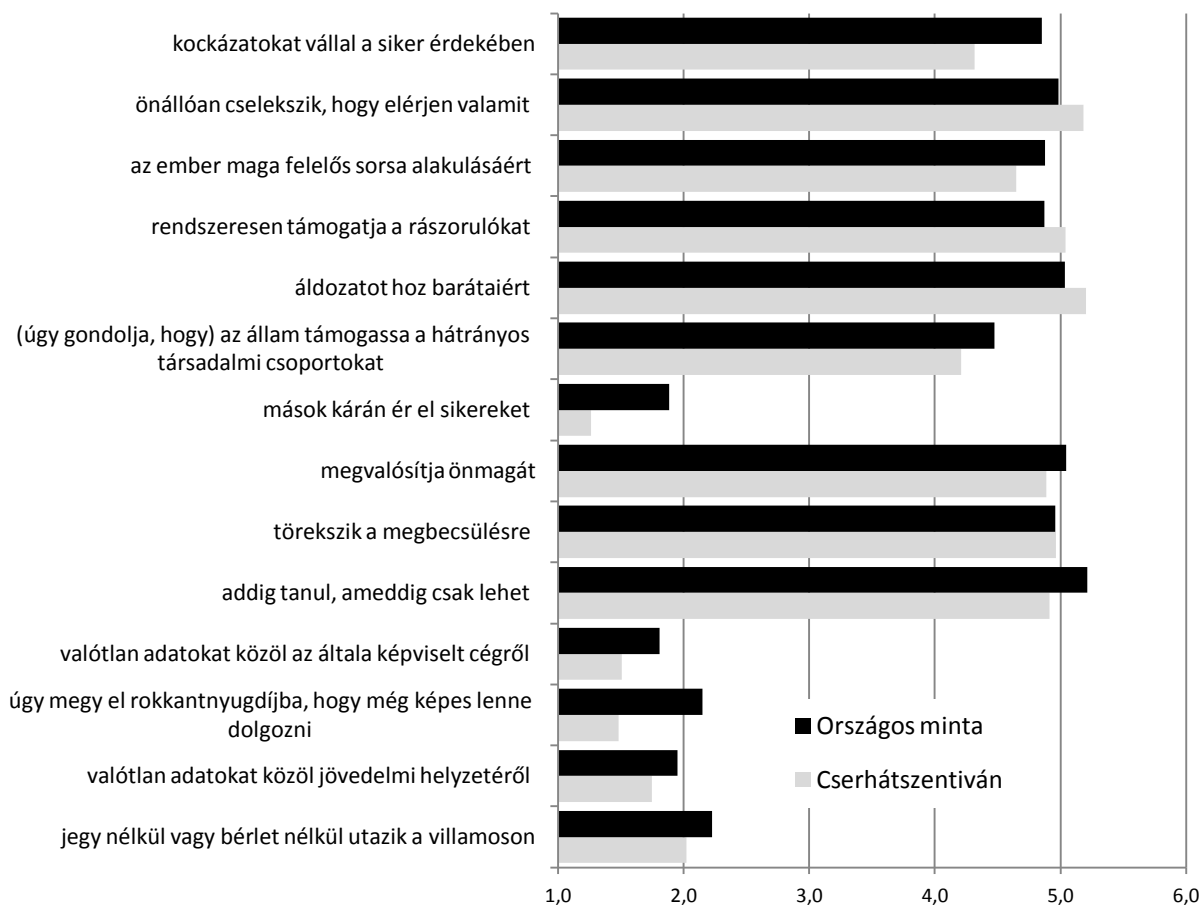
Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A következő diagramon a cserhátszentiváni válaszokat az országos felmérés adataival tudjuk összehasonlítani. A normakövetéssel kapcsolatos vélemények estében azt látjuk, hogy a cserhátszentivániak erősebben követik a normákat. Az egyéni teljesítményeket tekintve a falubeliek kevésbé értenek egyet az individualitást, egyéni sikereket, önmegvalósítást támogató kijelentésekkel. A szolidaritás esetében kijelenthetjük, hogy az országos átlaghoz képest a szentivániak szolidárisabbnak tűnnek,

míg az öngondoskodással kapcsolatos vélemények esetében nem egyértelmű a helyzet, de kevésbé értenek egyet az öngondoskodást támogató véleményekkel.

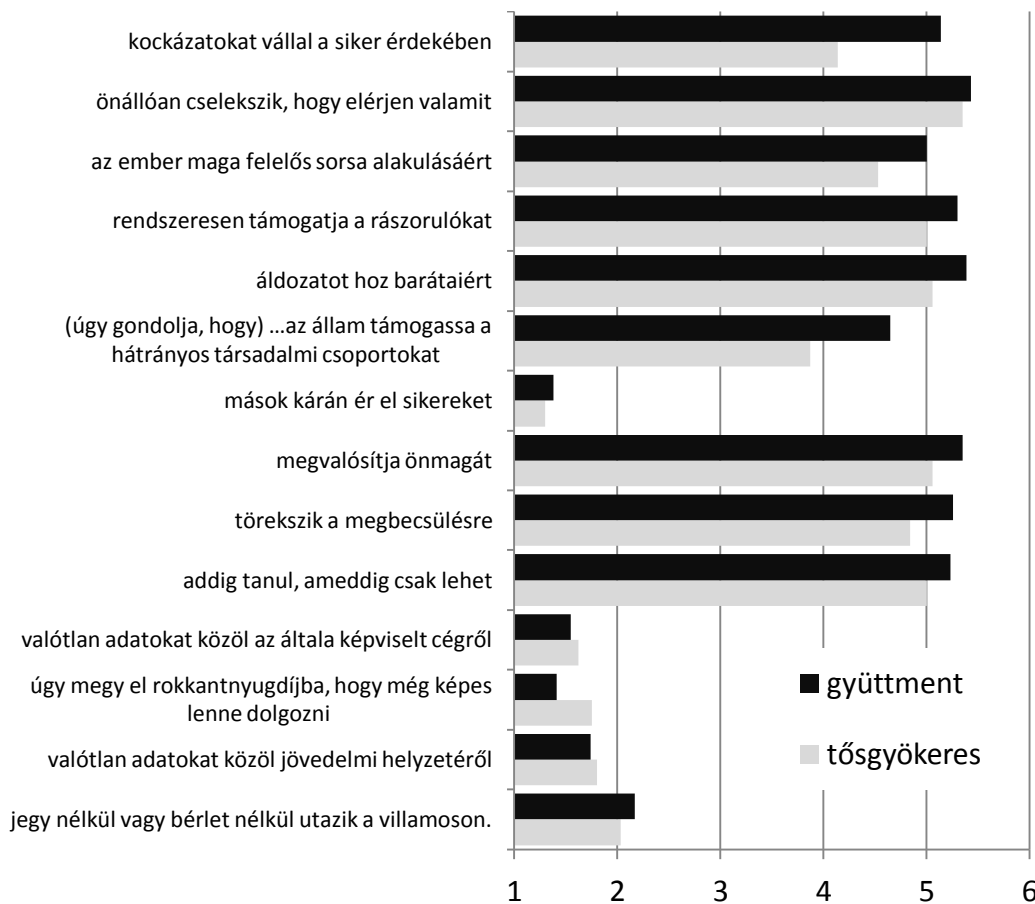
62. ábra: A különböző értékekkel kapcsolatos vélemények megoszlása a cserhátszentiváni (N=54) és az országos mintában (N=2060), átlag

Forrás: Keller, 2010, illetve a falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Az alábbi diagramon azt elemeztük, hogy a már ismert véleményekkel való egyetértés miben különbözik a tősgyökeres és a gyűttment szentivániak esetében. A normakövetés esetében (legelső négy kérdés) a gyűttmentek értenek egyet inkább a normakövető véleményekkel. Az önmegvalósítás esetében a gyűttmentek sokkal inkább egyetértenek az azt támogató kijelentésekkel. Ugyancsak a gyűttmentek értenek jobban egyet a szolidaritást és az önmegvalósítást (legfelső három kérdés) kifejező véleményekkel is.

63. ábra: A különböző értékekkel kapcsolatos vélemények megoszlása a tősgyökeres és gyűttment cserhátszentivániak között, átlag

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Kapcsolatháló

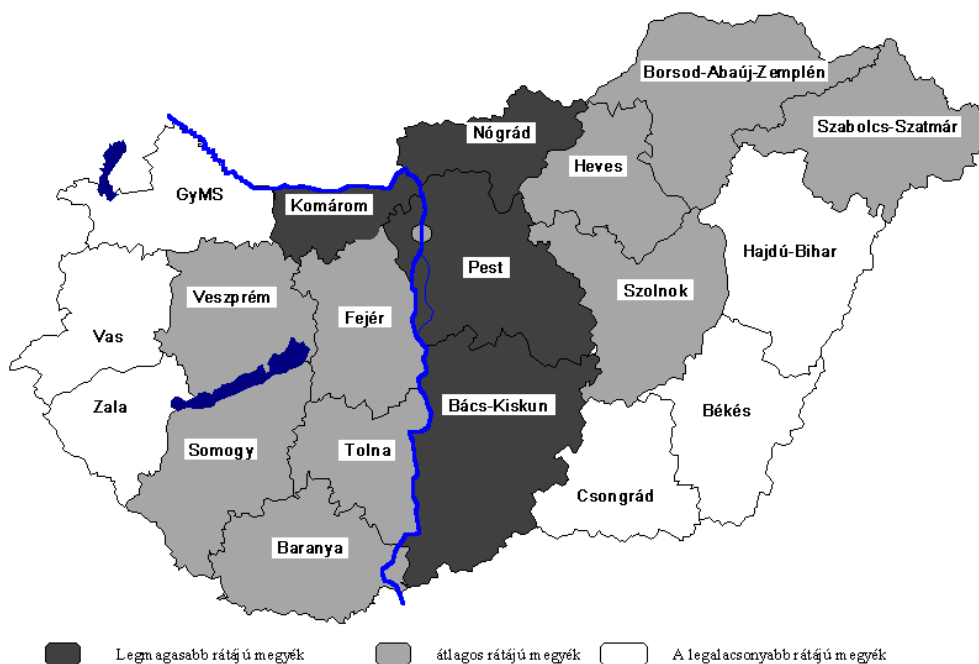
A falukutató táborban megkíséreltük azt is feltérképezni, hogy kik azok a cserhátszentivániak, akik a közvéleményt leginkább alakítani tudják. Két kérdést tettünk fel. Az első arra vonatkozott, hogy kivel szoktak leggyakrabban beszélgetni. A kapott eredmény csak részben volt meglepő. Legtöbbször a falu szociális gondozójával tartják a kapcsolatot, Kabács Jánosné Erikával. Az ő személye, pozíciója azért lehet fontos, mert ha bármilyen információt szeretnénk a faluban elterjeszteni, az rajta keresztül bizonyosan sok emberhez (főleg idősekhez) fog eljutni. A szófelhőből kiemelkedik még Kovács Éva (a felmérés idején polgármester), Cservölgyi Zoltán, Bényey Zsolt és Kasza Katalin neve is, akiket szintén nem érdemes kihagyni a helyi kommunikációból.

A magyar népbetegség Cserhátszentivánban

Magyarország a világ élvonalába tartozik az egy főre jutó alkoholfogyasztás mértékét, valamint az ebből adódó megbetegedések arányát tekintve. Ebből a szempontból az ország legveszélyeztetettebb megyéi közé tartozik Nógrád megye, így nem meglepő az a tény, hogy Cserhátszentivánban is fellelhető ez a népbetegség. Az alábbi térképen az alkoholos májzsugor okozta halálozások – az alkoholizmus mérésének egyik mutatója – értékei láthatóak megyénként.

66. ábra: Alkohol okozta májzsugor halálozások aránya

Forrás: Elekes – Paksi

A faluban az alkoholfogyasztás mértékéről számszerű adataink nincsenek, ugyanakkor nem volt nehéz észrevenni, hogy igen elterjedt jelenségről van szó. Közvetetten a kocsmá látogatásának gyakorisága is összefüggésben lehet az alkoholizmus elterjedtségével, ám a kocsmák nyitva tartása illetve látogatottsága nem elég a magyarázathoz, különösen ha azt is tudjuk, hogy az alkoholt is sokan a környező városokban, illetve háznál szerzik be.

Az alkohol okozta megbetegedések elterjedtségét Dr. Forrási Ottokár háziorvos is megerősítette. Ennél erősebb kijelentéseket nem tudunk tenni, mivel ehhez konkrét epidemiológiai adatokra (például májzsugorban elhaltak száma) lett volna szükségünk. A tisztánlátást további helyszíni empirikus vizsgálatok segíthetik a jövőben.

Összefoglalás

Cserhátszentiván több szempont szerint is hátrányos helyzetű településnek tekinthető. A hátrányos helyzet fogalma relatív és rugalmas kategória (Kenderfi, 2013). Relatív, mert csak valamivel való összehasonlításban ragadható meg és rugalmas, mert folyamatosan változó. Ez nem csak infrastruktúrára és a gazdaságra igaz, hanem a társadalom lelki állapotára és a közösségek helyzetére is.

A cserhátszentiváni helyi társadalom helyzetét három jól elkülöníthető csoport, a tősgyökeres nemesek és zsellérek valamint a gyűttmentek határozzák meg. Az eltérő értékrendre, gondolkodásmódra a kérdőívezés során is fény derült. A társadalmi tőke, az anómiás állapot és az értékrendszerek kérdésében eltérő véleményekre bukkant a falukutató csoport a helyiek és a gyűttmentek között. Pedig a demográfiai mutatók igazolják, hogy Cserhátszentivánnak szüksége van fiatal(abb) beköltözőkre, különben a lakosság száma a korfa alapján is rövid időn belül száz fő alá csökken.

67. ábra: A falu zenekara egy esküvőn a 70-es években

Forrás: A Turcsányi család archívuma

Az ellentétek kiélezettsége a mélyinterjúk alapján is tetten érhető, így a nemesek-nem nemesek közötti viszony egy átélt konfliktusnak tekinthető, mivel, bár megfogalmazott ellentétek húzódnak a felek között, a normalizálódás, a megoldási kísérletek még nem kezdődtek el. A gyűttmentekkel szembeni konfliktus jelenleg látns

állapotban van, mert nem fogalmazhatóak meg tisztán, hogy kik a résztvevők a helyiek közül, illetve, hogy konkrétan mi okozza a bizalomhiányt.

Amikor egy település fejlesztésén gondolkozunk nagyon gyakran az infrastrukturális hiányosságok, az a szolgáltatások alacsony színvonala vagy a rossz demográfiai viszonyok jutnak az eszünkbe. Kevesen gondolnak arra, hogy a helyi társadalom összefüggéseit is vizsgálják. Véleményünk szerint ez azért fontos, mert ha gyenge a helyi társadalom kohéziója, potenciális vagy valós konfliktusok vannak, alacsony a társadalmi tőke és a bizalom szintje, ha anómiás a helyi társadalom nem lehetséges a tényleges fejlesztések megkezdése. Az a javaslatunk tehát, hogy a legelső feladat a helyi közösségen belül a bizalom, az egymás iránti tisztelet, a tényleges civil aktivitás helyreállítása, megteremtése. Amikor a közösség alkalmas lesz arra, hogy azon belül és kívül is alkalmas legyen párbeszédre, a szükséges források megszerzése csak a kisebb problémát fogja jelenteni.

Felhasznált irodalom

1947. évi IV. törvénycikk az egyes rangok és címek megszüntetéséről, Letöltve:
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8251>, utolsó letöltés: 2015.05.24.

Balás Kristóf (2014): Birtokosok,birtokok Szentiványban – A kezdetektől a XIX.század végéig (in: Cserhátszentiváni Világtalálkozó Évkönyv 2014. 89-101. o.

Balás Kristóf (na) A sipeki Balás család. [online] <http://sipekibalas.ha-infoservices.com/index.html>[Olvasva: 2015.05.24.]

Beluszky Tamás (2000): Értékek, értékrendi változások Magyarországon 1945 és 1990 között. (in: KORALL 2000 Ősz)

Bőhm Antal (2003): Az ezredvég magyar társadalma (Folyamatosság és megszakítottság a társadalomfejlődésben). Rejtjel Kiadó, Budapest, pp. 280

Cserhátszentiván község honlapja (2008) Nemes község. [online]
<http://www.cserhatszentivan.com/toertenelem/nemes-koezseg/>[Olvasva: 2015.05.24.]

Elekes Zsuzsanna - Paksi Borbála. A magyar lakosság italfogyasztási szokásai,
www.afsz.hu/resource.aspx?ResourceID=alkdrogprev_mellekletek_20

Hanzel Enikő – Kassai Zsuzsanna (2014): A helyi társadalom vizsgálata Zsobokon (in: Farkas Tibor – Kassai Zsuzsanna (szerk): Zsoboki tanulmányok. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő)

Havasi, V. (2009): Az értékrend és az életminőség összefüggései. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem, Közgazdaságtudományi Doktori Iskola, Debrecen.

68. ábra: A cserhátszentiváni focicsapat 1989-ben

Forrás: Turcsányi család archívuma

Kenderfi, M. (2013): Az érett korú felnőttekkel folytatott pályatanácsadás sajátosságai. In: Idősek és idősödés a mai magyar társadalomban.

Keller Tamás (2010): Magyarországi értékterkép – normakövetés, egyéni teljesítmény, szolidaritás és öngondoskodás elfogadottsága a magyar társadalomban (in: Szociológiai Szemle 2010/2)

Kiss Judit, Gábor Edina - Az alkoholfogyasztás hazai tendenciái a 80-as évektől napjainkig I. - http://www.oefi.hu/szerhasznalat_2006_4.pdf

Kovács Imre (2012): A vidék az ezredfordulón – A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. Argumentum MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet) pp. 244

Miskolci Egyetem, (na) Konfliktusmenedzsment. [online] http://www.emrtk.uni-miskolc.hu/demo/21demo/le/konfl_men_unit1.htm[Olvasva: 215.05.24.]

Paládi-Kovács Attila (2000): Kisnemesi társadalom és kultúra (in: Paládi-Kovács Attila (szerk.) 2000: Magyar néprajz – Társadalom. Akadémiai kiadó Budapest

Sass Judit, Síklaki István, (2011) A társadalmi konfliktusok kezelése. [online] Elérhető:http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0003_07_Tarsadalmi_konfl_kezelese/adatok.html [Olvasva: 215.05.24.]

Szabó Zoltán (1938): *Cifra nyomorúság* – A Cserhát, Mátra, Bükk földje és népe. Cserépfalvi Könyvkiadó, Budapest

Tóth, I. Gy. (2009): Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében. Kutatási zárójelentés, Budapest. Letöltve: 2014.01.10.
http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_elemzeszaro_toth.pdf

Interjúalanyok

Bényey Zsolt

Deák Zsuzsa, Élhető Cserhát Világa Kiemelkedően Közhasznú Alapítvány elnöke

Dr. Forrási Ottokár, körzeti orvos

Kabács Jánosné Erika, szociális gondozó

Murányi Gyula, Cserhátszentivánért Közhasznú Alapítvány elnöke

Cserhátszentiván gasztronómiája

Kútvölgyi Viktória

Bevezetés

A tanulmány Cserhátszentiván étkezési szokásait, ételeit kívánja bemutatni. A szakirodalmi áttekintést követően a cserhátszentiváni falukutató táborban szerzett adatok alapján fogom a település gasztronómiai jellegzetességeit feltárni interjúk és a kérdőíves felmérés alapján. Interjút hat személlyel készítettem. Az alanyok kiválasztása részben tudatos választás eredménye, másrészt a véletlen műve. Fontosnak találtam, hogy megszólaltassam a kistérség egyetlen vendéglátó helyiségének működtetőjét, Balás Istvánnét, Olgát. Következő riportalanyaim kiválasztásában jelentős szerepet játszott a VI. Világtalálkozó megrendezésének eseménye, mely alkalomból a Cserhátszentivániak ebédet főztek a rendezvényen résztvevőknek. Az ebéd előkészítésében és elkészítésében résztvevő személyek véleményére is kíváncsi voltam, ezért interjút készítettem Cservölgyi Zoltánnal és segítőivel, akik a főzést megelőzően a sertés felbontását végezték. Dér Józsefné, Évára is az ebédkészítés sikeres lebonyolításában nyújtott munkája miatt esett a választásom. Nemechné Szilassy Magdi személye, pedig azért volt kiemelten fontos, mert ő foglalkozását tekintve szakács, ezért úgy gondoltam, hogy más szemszög közelíti meg a témát, mint azok az emberek, akiknek nem ez a fő foglalkozásuk. Zárai Károlyné, Bori néni és Noskó Károlyné, Joli néni véletlenszerűen váltak kérdezettek.

Ezt követően a tanulmány 55 háztartást vizsgál két kérdéskörben. Kérdőíves felmérésen keresztül választ nyújt arra a kérdésre, hogy a Cserhátszentivániak milyen hagyományos palóc ételeket tudnak elkészíteni a háztartásukban, valamint kiderül, hogy mely ételeket szokták főzni ünnepnapok alkalmával.

Szakirodalmi áttekintés

„A nemzet sorsa attól függ, hogy miként táplálkoznak.” (Brillat-Savarin, 1912, p. 8.) Az országok, nemzetek, népcsoportok étkezési szokásait számos tényező befolyásolja, többek között a földrajzi fekvésből eredő adottságok, az adott területen megtermelhető nyersanyagok változatossága, a kereskedelem és gazdaság fejlettségi

szintje, az emberek életritmus, az ünnepi és hétköznapi élet szokásai, hagyományai, a jellemző vallási beállítottság (Duszt, 2004).

Cserhátszentiván éghajlata mérsékelten hűvös, mérsékelten száraz, így gazdasági adottságai rendkívül kedvezőtlenek (Kasza, 1997). Mindezek ellenére a gasztronómiai ételkínálat palettáján széles választék mutatkozhat. A híres sztrapacskához a krumplit meghámozzák, lereszelik, sót adnak hozzá, meg annyi lisztet, amennyit felvesz, majd a közepes sűrűségű tésztát forró vízbe szaggatják. Tálalásához juhtúrót, pirított káposztát használnak, tetejére pörccöt szórnak. Az elkészítése mégis számtalan kérdést vet fel. Milyen fajta burgonyából készüljön? Mekkora lyukú legyen a reszelő? Deszkáról késsel szaggassák, vagy kanállal, esetleg nokedli szaggatót használjanak? Milyen legyen a túró? Na és a káposzta, párolt édes vagy pirított legyen? A kérdés felvetések és a lehetséges válaszok variációjából kiderül, hogy lehet négyféle alapanyagból negyvenféle sztrapacskát készíteni (Vinkó, 2014).

A kutatási eredmények bemutatása

A bevezetőben ismertetett hat interjúalanyom válaszainak lényegi ismertetése, érdekességek, szokások olvashatóak a továbbiakban. A hagyományos étkezési formákat (reggeli, tízórai, ebéd, uzsonna, vacsora) általában az otthon levők követik, akik viszont nem otthon dolgoznak, ők rendszertelenül étkeznek az idő hiánya miatt.

Nincsen jellegzetes reggeli étel, szinte mindenki mást említett (rámás kenyér, kifli, bundás kenyér, felvágott, kolbász, szalámi, lekvár). S a reggelihez fogyasztott italfélesek is eltérőek (kávé, cappuccino, tea, kakaó, víz). A házi tej fogyasztásával kapcsolatos nézetek megoszlanak. Vannak rendszeres fogyasztók, de többen vannak, akik idegenkednek tőle, mondván, hogy felfújást okoz, s ha nincs beoltva az állat gümőkör ellen, akkor nagyon veszélyes.

Érdekes volt hallgatni Bori néni összevetését a régi és a mai étkezési szokások változásáról, és annak okairól. Bori néni édesanyjától tanulta a konyhaművészet titkait. Az új dolgokat nem szereti, a régi, hagyományos ételeket készíti. A hagyományos menü összeállítás a következő: hétfő tésztanap, kedd főzeléknap, szerda vegyes, csütörtök ismét főzelék nap, pénteken újra tésztanap (böjtös). Szombatonként mindig paprikás krumpli került az asztalra. Ezen a napon ugyanis gyorsan kellett elkészíteni az ételt, hogy maradjon idő a nagyobb házi munkák elvégzésére (nagymosásra, nagytakarításra, portalanításra, ágy szellőztetésére, stb.). A vasárnapi húslevest pedig mindig a paprikás csirke vagy a töltött káposzta követte.

Régen az ebéd minden alkalommal, óramű pontossággal délben került az asztalra. A mondás szerint haragszó után már nem sós a só, azaz a dél előtt elkészített étel ízletesebb. Az ebéd mindig tartalmazott levest. A feltétét, azaz a hús nem volt jellemző, csak ünnepnapokon. Érdekes megemlíteni, hogy a háziasszonyoknak csak a szárnyasok nyaka, a szárnyrésze jutott, a húsosabb részeket a férfiak kapták. Bori néniék régen tartottak csirkét, kacsát, libát ezek az ünnepek alkalmával kerültek terítékre, mindenszentekkor, karácsonykor, névnapokon, születésnapokon, stb. Disznóhús általában szezonálisan, télen került az asztalra.

69. ábra: Disznóvágás a 70-es években.

Forrás: A Turcsányi család archívuma

Manapság teljesen megváltozott az élet. A haragszó már nincs összefüggésben az ebéddő érkezéssel. A hétköznapiak is igénylik a férfiak a húst, így a főzelékek állandó kísérője lett a feltét. Régen el kellett fogyasztani, amit főztek, mivel nem volt komoly hűtési lehetőség. Így mindennap friss, főtt étel került az asztalra. A hűtőszekrény megjelenése módosította a főzési szokásokat, mivel már nem volt fontos egy napra főzni. Bori néni is már csak kétszer- háromszor főz egy héten. A félkész termékek térhódítása is jelentős változást eredményezett, így pl. a szárzészta megvásárlásával jelentős idő takarítható meg. A mélyhűtők elterjedése hozzájárult a tartósító eljárások körének bővítéséhez. Bori néni vasárnaponként jó nagy adagba főz, és a családot, férjét és lányát is ellátja még a hét elejére is a szétpakolt, szétosztott

ételekkel, megkönnyítve, ezzel a heti házimunkát. Ami változatlan maradt az az, hogy a leves továbbra is kiemelt szerepet játszik a mindennapi étkezésben. A vacsora mindig valami könnyű, legtöbbször valamilyen gyümölcs.

Kérdésekre, hogy milyen növényekből áll a háztáji zöldség- és fűszertermelés nagyon változatos válaszokat kaptam. Általában minden háznál van veteményes a faluban. A legidősebbek is foglalkoznak termeléssel, annyit termelnek, amennyit fogyasztanak. Akadnak olyanok is, akik idő hiányára hivatkozva ma már nem termelnek. Régen karfiol, kelkáposzta volt jellemző. A helyi mostoha körülmények is okot adnak a termelési kedv csökkentésére, mondván ha nincs permetezve a bogarak mindent lerágnak, vegyszerezni pedig nem akarnak. Mindenesetre többségük próbálkozik a háztáji zöldségek megtermelésével, kisebb-nagyobb sikerrel. Jellemző növényük a burgonya, a fokhagyma és a mák. Megemlítették még a zöldbabot, zellert, paprikát, paradicsomot, borsót, kukoricát, vöröshagymát, répát, tököt, uborkát, céklát és a búzát. A borsmenta és a citromfű szinte magától nő, amiket teaként is használnak. Kiemelt fűszernövényük a kapor, melynek kedvez az itteni időjárás. Azok, akik nem foglalkoznak zöldség termesztéssel, számukra is megvan, hogy a térségben kitől, mit tudnak beszerezni. A leggyakrabban fogyasztott zöldségfélék között szerepel a káposzta (dinsztelt káposzta, rakott kel, frankfurti leves), a paprika, a paradicsom és a répa.

A tájra jellemző jellegzetes gyümölcsök közül a szilvát, a meggyet, a cseresznyét, a körtét, az almát, a piszkét, a barackot, és a diót említették. A Bézma-hegy miatt kedvezőtlen az éghajlat a növények számára. A virágzáskor beköszöntő fagy jelentős károkat okoz. A barack gyakran lefagy késő tavasszal; dió az egyik évben van, másik évben lefagy. A hideg időjárás miatt minden később ér, mint más területen. Borászat nincs, elhanyagolt a szőlőtermesztés. A leggyakrabban használt fűszerek a bors, a fokhagyma, a köménymag és a fűszerpaprika.

Az erdő, mező azonban lehetőséget teremt a gyűjtögető életmódra, amelyet a helyiek ki is használnak. Gombát nem vesznek, ha nem muszáj, hanem az erdőbe szednek pl.: róka gombát, csirke gomba, tinórut (vargánya), korál gomba (petrezselyem gomba), galamb gombát, melyet előszeretettel használnak levesek, pörköltök, rántott gombák készítéséhez és más ételek ízesítéséhez is. Réten szedik a csiperkét és a szegfűgombát, őzlábgombát (rengeteg volt három éve). Gyűjtenek csipkebogyót, mely a lekvár és a tea készítményeket színesíti. Kedvelt továbbá a som gyűjtése, mely szintén alkalmas lekvár készítésére. (A som a datolyához hasonló csak kisebb. Megmossák, megfőzik, csak így jön le a magról és utána főzik cukorral.)

Az elmondások alapján a legtöbbször fogyasztott hús a sertés és a csirke, melyek változatosan és sokoldalúan készíthetők. (Két-három helyen tartanak sertést, csirkét viszont annál többen). Ritkán esznek pulykát. Vad fogyasztása nem jellemző, mert

drága. A juhfélék fogyasztása sem elterjedt. Karácsonykor előfordul a hal fogyasztása a menükben, egyébként ritkán használják.

Néhány házi specialitás

Szegfűgombaleves

Az apró gombát vízbe feltesszük főni, mindenféle karikára vágott zöldséggel (répa, karfiol, bármi) ízesítjük. Mikor majdnem kész tésztát szaggatunk bele vagy csipetkét. Pirospaprikával megszórjuk. Nincs sűrítve. Nagyon finom és egészséges. (Olga receptje alapján)

Gyümölcsfőzelék

Minél több fajta gyümölcsből és gyümölcszörpéből készül annál finomabb. Sűrűbb, mint a leves. Nem liszttel, hanem pudinggal (eper-, málna puding) van sűrítve. Tejjel kell felengedni. Ízesítéséhez karika citromot, fahéjat, szegfűszeget használunk. Nem szabad sokáig főzni, hogy az aromája megmaradjon. Melegen, hidegen egyaránt fogyasztható. Sültekhez is kiváló. (Olga receptje alapján)

Vaddisznópörkölt

Füstölt szalonnán sok hagymát pirítunk, rátesszük a kockára vágott vaddisznóhúst. Ízesítjük sóval, borssal, borókabogyóval, köménymaggal, fűszerpaprikával, paprikával, paradicsommal, fokhagymával. Többször zsírára pirítjuk, így kapjuk meg a pörkölt jelleget. Mikor majdnem készen van akkor vörösbort adunk hozzá, végén áfonyalekvárral kiemeljük az ízt. Köretként sztrapacskával tálaljuk. (Magdi receptje alapján)

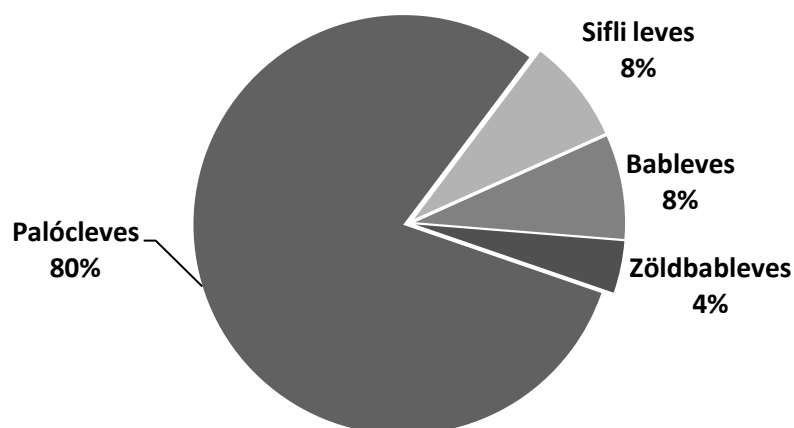
Krumpli ganca (krumplikása, krumplibaba)

Krumplit meghámozzuk, összevágjuk kockára, annyi vizet adunk hozzá, hogy ellepje, sóval ízesítjük. Ha megfőtt kézi krumplinyomóval összenyomjuk. A krumplinak teljesen simának kell lennie, ekkor liszttel meghintjük, takarékon tovább hőkezeljük, miközben gyömszölő kanállal kevergetjük. Akkor van készen, ha a liszt kiforrt. A fakanállal a tál szélére szaggatjuk, majd ha kihűlt, akkor beledöktük a tálba, így tartja meg a „darabos” formáját. Mindjárt tányérra kanállal szétlapítjuk, majd kacsaszírral meglocsoljuk. Tálalása történhet káposztával, túróval vagy hagymával. A káposztás variációnál a káposztát lereszeljük, besózzuk, pirítjuk, ízlés szerint cukorral tálaljuk

(Bori néni receptje). A Joli néni által elmesélt gancát vagy dödölét karácsonykor böjti ételként mákkal tálalják, elkészítése az előzőekben leírtakkal egyezik.

A kérdőíves felmérésben is a hagyományos palóc gasztronómia ételeiről kérdeztünk. Az első ilyen kérdés így hangzott: „Milyen hagyományos palóc ételket tudnak elkészíteni a háztartásukban?” A válaszok megoszlását az alábbi diagramon látjuk.

70. ábra: A hagyományos palóc előételek gyakorisága , 2014 (%)

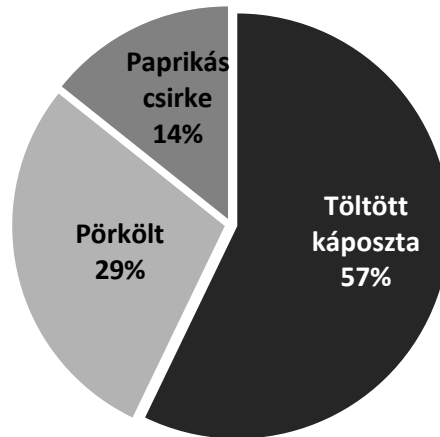

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A háztartásokban elkészített hagyományos palóc előételek közül a levesek kategóriájában a legnépszerűbbnek a közismert palócleves mutatkozott. Egyes írások szerint a leves eredete onnan származik, hogy Mikszáth Kálmán, a ”nagy palóc” felkérte Gundel Jánost, hogy készítsen neki egy új ételt, amit még soha nem evett. (Gundel, 1987) Ezt követte a sifli leves és a bableves, majd a zöldbableves zárja a sort. Érdekes megjegyezni, hogy a négyféle leves közül három tartalmaz babot.

Az alábbi ábra mutatja a háztartásokban elkészített hagyományos palóc húsételeket. Mindössze három húsételt említettek. Legnagyobb mértékben a töltött káposzta készítése elterjedt, ezt követi a pörkölt, majd a paprikás csirke következik.

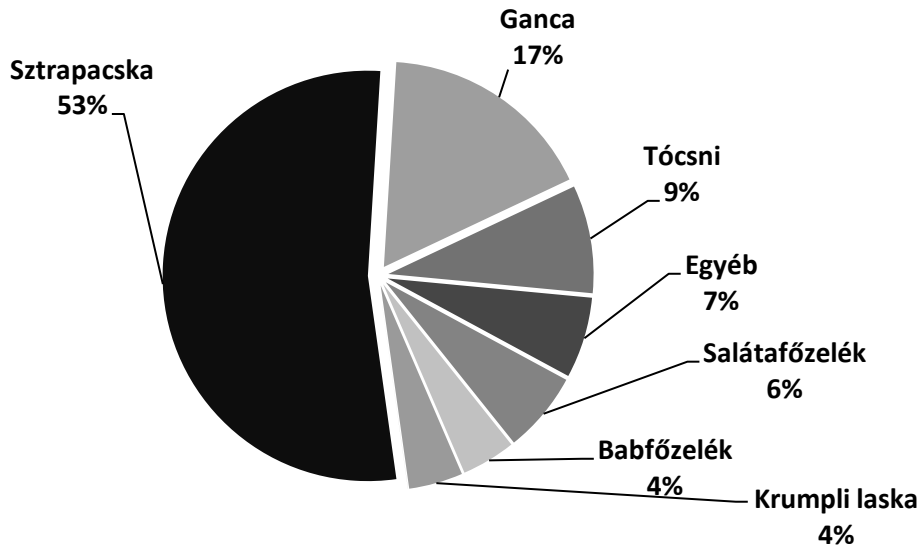
71. ábra: A hagyományos palóc húsételek gyakorisága Cserhátszentivánban, 2014 (%)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Az alábbi ábra látványosan érzékelteti a sztrapacska uralkodó szerepét a szentiváni hús nélküli ételek között. A sztrapacska vagy más néven haluska szlovák származék, eredeti neve bryndzové halusky, de tótgaluska és a nyögvenyelő néven is ismert. A rossznyelvek szerint, ha sokat esznek belőle, garantáltan nyögni fognak tőle (Vinkó, 2014). Ezt követi a ganca, majd a tócsni és a salátafőzelék. nem túl gyakori a babfőzelék és a krumpli laska fogyasztása. Az egyéb kategóriába az egyszer említett ételek kerültek. Itt kapott helyet a nokedli, a savanyú krumpli és a varsányi tészta.

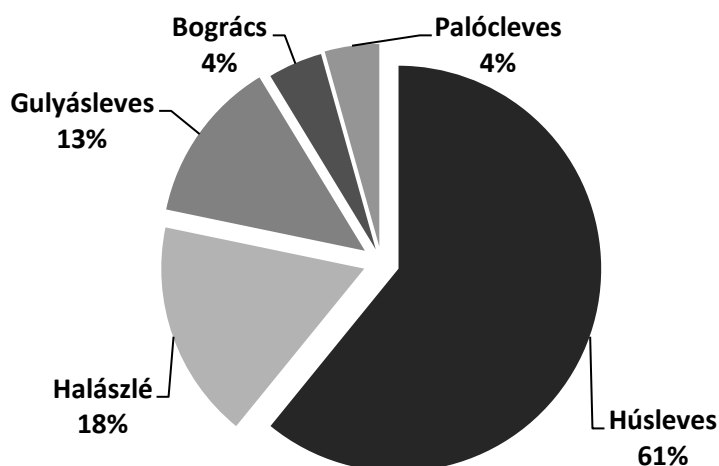
72. ábra: A hagyományos palóc egytálételek, köretek gyakorisága Cserhátszentivánban, 2014 (%)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

A kérdőívben szereplő második kérdés azt vizsgálta, hogy ünnepeken mit szoktak főzni Cserhátszentiván lakói. Itt a nemzetek konyhái közül egy-egy válasz erejéig megjelent az olasz konyha, az ázsiai konyha, az angol-magyar konyha keveréke, valamint említést kapott a reform konyha, a palóc ételek, a vadételek, a nyársak és a konyhatechnológiai eljárások közül hárman kiemelték a grillezést.

73. ábra: Az ünnepeken főzött előételek mértéke Cserhátszentivánon, 2014 (%)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

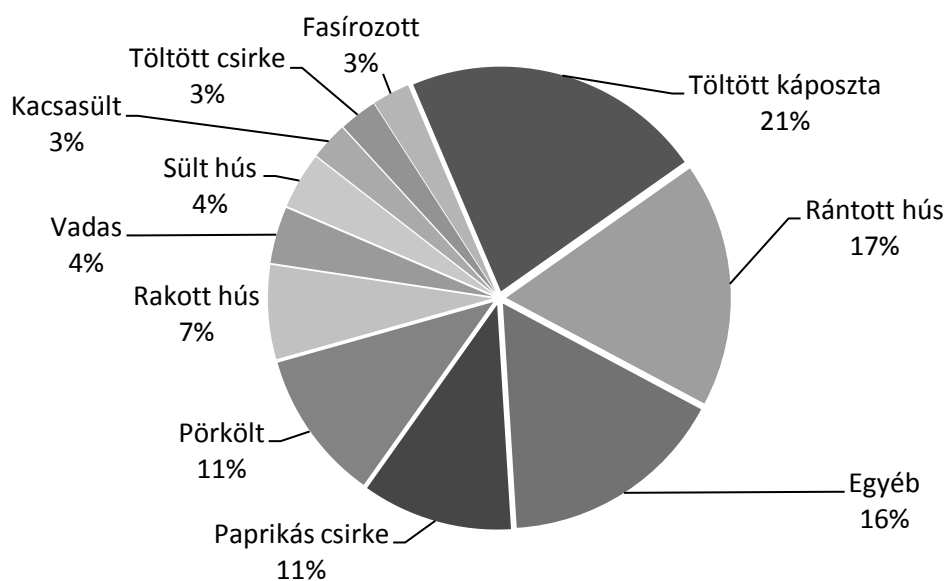

Az ünnepi asztalok előételének főszereplője a húsleves, ami a „hagyományos konyha lelke” (This, 2011 idézi Gouffé (1867) p.29.), ezt követi a halászlé, a gulyásleves. S miközben a palócleves népszerűsége a hagyományos palóc ételeknél az első helyen szerepelt, az ünnepi menük sorába a sor végére került a bográccsal együtt.

Az ünnepi fogások húst tartalmazó ételeinek 60%-át alkotja a töltött káposzta, a rántott hús, a paprikás csirke és a pörkölt összes mennyisége. Az egyéb kategóriát részletezve egy-egy háztartás említette a következőket: nyúlhús pörkölt, brassói aprópecsenye, cigánypecsenye, karfiolos sertés sajttal, sajtos csirkemell, töltött karalábé, töltött paprika, milánói spagetti, hurka, kocsonya és hal.

Az ünnepnapokon készített egytálételek, köretek közül három-három háztartás tartotta érdemesnek, hogy szóba hozza a tócsnit és a nokedlit. Egy-egy megkérdezett, pedig a mákos rakott tésztát (házi gyúrt tésztából készítve), a házi túros csuszát, a tarhonyát, a paprikás krumplit, a sztrapacskát, a kemencés lángost, a babfőzeléket és a tökfőzeléket. Tehát ezen ételcsoport ünnepnapokon való jelenléte kis mértékű.

74. ábra: Az ünnepnapokon készített húsételek, illetve húst tartalmazó ételek mértéke Cserhátszentivánon, 2014 (%)

Forrás: A falukutató tábor kérdőíves felmérése, 2014

Az ünnepi fogások befejezéséül szolgáló ételek közül mindössze két-két háztartás nevezte meg ünnepi desszertként a házi készítésű rétest, a kelt kalácsot és a paprikás kalácsot. Egy-egy házigazda számolt be arról, hogy a következő desszertek kerülnek az ünnepi asztalukra: túró gombóc, szilvás gombóc, túros lepény, sütemény, almakompót.

Összefoglalás

A kevésbé kedvező természeti adottságok ellenére látható, hogy Cserhátszentiván gasztronómiája széles választékú. A kevés alapanyagot is kreatívan, változatosan hasznosítják. Egyszerű, olcsó és könnyen elkészíthető ételek jellemzik a konyhájukat.

75. ábra: A mozgó húsbolt

Forrás: Dr. Farkas Tibor felvétele

A kistérségnek egyetlen vendéglátó egysége van, a Balás Istvánné által vezetett kocsmá, mely a közösségi élet fontos színtere. A kocsmában étel nem kapható, ennek oka, hogy ehhez külön helyiségeket kell kialakítani, hűtő- valamint melegentartó pultokkal, és a HACCP előírásait be kell tartani. Átmenő forgalom nincs, így nem éri meg a beruházás. Alacsony anyagi körülmények között élnek az emberek, akik nem engedhetik meg maguknak az étterembe járást. Kevés a fiatal, a munkahelyek túl távol vannak. A kocsmá árai alacsonyak, annak ellenére, hogy nincs konkurencia.

A lakosság továbbra is a saját erejére támaszkodik. Valószínűleg a későbbiekben is a jól bevált olcsó, hagyományos házi receptek jellemzik a gasztronómiájukat.

76. ábra: A temetőbe vezető út

Dr. Farkas Tibor felvétele

Felhasznált irodalom

Bakos F. (szerk.) (1976): Idegen szavak és kifejezések szótára. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Brillat-Savarin, J. A. (1912): Az ízlés fiziológiája. Budapest, Singer és Wolfner Kiadása. pp. 8.

Csapó, K. (2012): Az ínyenc polgár asztalánál. Budapest, Libri Kiadó. pp.5.

Duszt, K., Ónódi, F., Oriskó, F., Török, I. J. (2004): Vendéglátó technológia. Budapest, Képzőművészeti Kiadó.

Gundel, I. (1987): Gasztronómiáról és Gundelekről. Budapest, Mezőgazdasági Könyvkiadó.

Kasza, S. (főszerk.) (1997): Magyarország megyei kézikönyvei. Nórád Megye Kézikönyve. Hatvan, CEBA Kiadó.

Lukács I., Oriskó F., Sándor D., Zsolnay G. (2011): Ételkészítési ismeretek. Szekszárd, Képzőművészeti Kiadó Kft.

This, H. (2011): Molekuláris gasztronómia. Budapest, Akadémiai Kiadó. pp. 29.

Vinkó, J. (2014): Szellem a fazékból: gasztrotörténetek. Budapest, Heti Válasz Kiadó.

Interjúalanyok

Balas Istvánné Olga, kocsmáros

Cservölgyi Zoltán, lakatos

Dér Józsefné Éva

Nemeczné Szilassy Magdi, szakács

Noskó Károlyné

Zárai Károlyné Borbála

Összefoglalás

Cserhátszentiván a Cserhát által körbevett, Pásztótól 17 kilométerre található szép fekvésű aprófalú, gazdag történeti hagyományokkal is rendelkezik. Néhány évtizeddel korábban sokkal jelentősebb szerepet töltött be gazdasági és társadalmi szempontból is. Jelenleg a településen kevés a munkalehetőség, és az aktív korú és munkát vállalni szándékozó népesség ingázásra kényszerül. A gyenge közlekedési infrastruktúra viszont önállóságra szoktatja a helyieket, sokan személygépkocsit választanak a közelebbi vagy távolabbi központokba való eljutáshoz.

Cserhátszentiván gazdasági aktivitását nehezen lehet csak mérni. A falu gazdaságának mindig is lényeges ágazata volt a mezőgazdaság, de a környezeti adottságokat tekintve nem nyújtott és nem nyújt mindenki számára megfelelő megélhetést. A gazdálkodás szerkezetét tekintve elmozdulás figyelhető meg a szántóföldi növénytermesztéstől a legeltetéses állattenyésztés, illetve a méhészkedés felé.

77. ábra: A 2014-es falukutató tábor résztvevői

Forrás: Dr. Farkas Tibor felvétele

A szolgáltatásokkal való ellátottság gyenge a faluban. Alapvető szolgáltatások hiányoznak, vagy csak mobil szolgáltatás keretében érhetőek el. A szubjektív életminőség estében kicsit más a helyzet, a helybeliek túlnyomó többsége összességében elégedett az életével és boldog. Kiderült, hogy igen alacsony a civil

aktivitás a településen, kevesen vállalnak rendszeresen önkéntes munkát, és nagyon kevesen tagjai a helyi civil szervezeteknek.

A helyben élők tisztában vannak a problémáikkal, de megoldásokat nem nagyon látnak. A társadalom elöregedése, a kedvezőtlen vándorlási tendenciák, a munkahelyek hiánya, a gyenge információáramlás, a közösségi összefogás hiánya és az infrastrukturális hiányosságok véleményük szerint is a legjelentősebb helyi problémák közé tartoznak.

A település demográfiai mutatói valóban kedvezőtlenek: a születések száma alacsony (minimális), a halálozások száma magas, a népesség elöregedett. Az iskolai végzettség is alacsonynak mondható a faluban, azonban sokan rendelkeznek szakmával is, amelyet viszont nem hasznosítanak megfelelően. Cserhátszentivánban a foglalkoztatottsági ráta kicsi, magas az inaktívak és a munkanélküliek aránya a foglalkoztatottakéhoz képest. A tanulási mobilitási hajlandóság alacsony a megkérdezettek körében, ez azt mutatja, hogy látszólag elégedettek is ezzel a helyzettel a válaszadók. A továbbtanulási hajlandóság ugyancsak alacsony.

Cserhátszentiván jövőjét nagymértékben meghatározhatják az újonnan beköltözöttek. Az együttélés nem konfliktusoktól mentes, ezért az őslakosok és a gyüttmentek közötti együttműködés nélkül elképzelhetetlen lesz a település fejlődése.

78. ábra: Tanulmányi kirándulás résztvevői 2015 március végén

Forrás: Dr. Farkas Tibor felvétele

Cserhátszentiván társadalmi válságát a kérdőívek eredményei jól mutatják. A falu lakosai megosztottak, nagy részük nehezen tud alkalmazkodni a megváltozott társadalmi körülményekhez. A helyiek és a gyüttmentek között viszont jól láthatóan értékkonfliktusról is beszélhetünk. Eltérést tapasztaltunk a célok és a céléléréshez

felhasználható utak, eszközök megítélése, elfogadása tekintetében. Az ellentétek kiélezettsége a mélyinterjúk alapján tetten érhető, így a nemesek-nem nemesek közötti viszony egy átélt konfliktusnak tekinthető, mivel, bár megfogalmazott ellentétek húzódnak a felek között, a normalizálódás, a megoldási kísérletek még nem kezdődtek el.

Amikor egy település fejlesztésén gondolkozunk, akkor nagyon gyakran az infrastrukturális hiányosságok, a szolgáltatások alacsony színvonala vagy a rossz demográfiai viszonyok jutnak az eszünkbe. Kevesen gondolnak arra, hogy a helyi társadalom összefüggéseit is vizsgálják. Véleményünk szerint ez azért fontos, mert ha gyenge a helyi társadalom kohéziója, potenciális vagy valós konfliktusok vannak, alacsony a társadalmi tőke és a bizalom szintje, anómiás a helyi társadalom, akkor nem lehetséges a tényleges fejlesztések megkezdése. Reméljük, hogy a helyben élők a kötetben bemutatott kutatási eredményeket és összefüggéseket hasznosítani fogják, és megkezdődnek a helyi társadalom és helyi gazdaság megerősítését segítő változások és folyamatok.